

MINISTARSTVO OBRAZOVANJA, NAUKE I TEHNOLOGIJE

NASTAVNI PLAN I PROGRAM

Za peti razred neformalnog obrazovanja osnovne škole

Priština, april 2007.

Glavni urednik:
Dr. Fehmi Ismaili

Urednici:
Enesa Kadi
Ramush Lekaj

Lektor i korektor:
Enesa Kadi

UNMIK

IPVQ

INSTITUCIONET E PËRKOHSHME VETËQEVERISËSE
PROVISIONAL INSTITUTIONS OF SELF-GOVERNMENT
PRIVREMENE INSTITUCIJE SAMOUPRAVLJANJA

QEVERIA E KOSOVËS – GOVERNMENT OF KOSOVO – VLADA KOSOVA

MINISTRIA E ARSIMIT,
E SHKENCËS
DHE E TEKNOLOGJISË

MINISTRY OF
EDUCATION,
SCIENCE & TECHNOLOGY

MINISTARSTVO
ZA OBRAZOVANJE
NAUKU I TEHNOLOGIJU

Kabineti i Ministrat

Office of the Minister

Kabinet Ministra

ADMINISTRATIVNO UPUTSTVO

Primjena Plana i programa za peti razred neformalnog obrazovanja

BROJ: MONT 16/2006.

DATUM: 26. 05. 2006.

Na osnovu člana 1.3, tačka d), Pravilnika UNMIK-a, br. 2001/19 o Izvršnim organima Privremenih institucija samoupravljanja Kosova kao i Aneksa IV, tačka (iii), Pravilnika UNMIK-a br.200/19 o Izvršnim organima Privremenih institucija samoupravljanja Kosova, člana 4, 42 Zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju, člana 1 Zakona o obrazovanju i osposobljavanju odraslih, Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije izdaje ovo Administrativno uputstvo:

Član 1.

Cilj

Cilj ovog Administrativnog uputstva je primjena Nastavnog plana i programa za peti razred neformalnog obrazovanja, kao rezultat prestrukturiranja obrazovnog sistema.

lan 2.

Plan i program

Novi Nastavni plan i program za peti razred neformalnog obrazovanja priložen je ovom Administrativnom uputstvu.

lan 3.

Primjena

- 3.1. Ovaj Nastavni plan i program za peti razred neformalnog obrazovanja primjenjuje se od školske 2006/2007 godine.
- 3.2. Primjenom Plana i programa za peti razred neformalnog obrazovanja stupaju van snage dosadašnji planovi i programi za peti razred neformalnog obrazovanja osnovne škole.

lan 4.

Stupanje na snagu

Ovo Administrativno uputstvo stupa na snagu 26. 05. 2006 godine.

Agim Veliu, Ministar

SADRŽAJ

Administrativno uputstvo, **3**

I Uvod, **7**

II Ciljevi, **8**

III Metodološka uputstva, **8**

IV Vrijednovanje, **10**

V Izvori i nastavna sredstva **13**

VI Plan nastavnih predmeta, **13**

BOSANSKI JEZIK, 17

ENGLESKI JEZIK, 35

MATEMATIKA, 61

OVJEK I PRIRODA, 73

GRADANSKO VASPITANJE, 89

HISTORIJA, 97

MUZI KO VASPITANJE, 113

LIKOVNO VASPITANJE, 121

RU NI RAD, 133

TJELESNI ODGOJ I SPORT, 143

I UVOD

Obrazovanje predstavlja vodeće područje djelovanja društvenog, političkog i ekonomskog razvoja Kosova.

Viziju za stvaranje jedne savremene škole po meunarodnim standardima započetu poslije završetka rata, Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije (MONT) realizuje preduzimajući i svestrane i praktične korake na svim poljima djelatnosti.

Na ovom putu, od historijskog značaja za razvoj i napredak kosovskog društva, MONT teži da promijeni gledišta u procesu razvijanja ličnosti sa jasnom vizijom za njegovu budućnost i njegovo mjesto.

Ovo stvara potrebne predušlove za integraciju pojedinaca i kosovskog društva u političkim kretanjima, ekonomskom, intelektualnom, naučnom i tehnološkom razvoju, kao i socijalno-kulturnom razvoju razvijenih evropskih i svjetskih zemalja.

Razvoj ovoga nastavnog plana i programa zasniva se na osnovi jedne naučne procedure, kako po obliku, metodološkom pristupu, organizaciji i razvijanju predmetnog sadržaja, tako i po izlaganju rezultata znanja, nastavnih sredstava, metoda, tehnike i instrumenata ocjenjivanja.

Profesionalne radne grupe za izradu nastavnih planova i programa bile su stalno u toku najnovijeg razvoja u obrazovanju i u konsultaciji sa meunarodnim ekspertima. U ovom procesu razvoja planova i programa, koji je izrađen na dugoročnoj strategiji MONT-a, znatan doprinos dali su UNICEF, vlade i agencije nekih zemalja.

Posebna pažnja posvećena je njegovanju pozitivnog stava prema učenju, stimulaciji polaznika da se angažuju na opravdan način u ispunjavanju školskih zahtjeva, razvoju vještina iz svakodnevnog života, uvijek imajući u vidu karakteristike fizičkog i psihičkog razvoja ovog uzrasta.

Realizacija ciljeva ovog plana i programa zavisiće od posvećenog rada nastavnika, kojima se ovaj plan i program posvećuje. Da bismo olakšali primjenu ovog nastavnog plana i programa, Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije Kosova organizovaće, s vremena na vrijeme, predavanja sa nastavnicima koji će biti vođeni od eksperata odgovarajućih oblasti sa dodatnim uputstvima ovoga plana i programa.

II CILJEVI

Nastavni plan i program za peti razred neformalnog obrazovanja ima za cilj:

- Nastavljanje izgradnje duševnih vrijednosti polaznika, konsolidovanje znanja, dogajanje, orijentaciju sklonosti i sposobnosti u izgradnji njihove budućnosti;
- Motivisanje polaznika da samostalno preduzimaju inicijativu i nezavisno djelovanje u porodici i okruženju i šire, uvijek uzimaju u obzir osnovna pravila ponašanja u grupi.
- Obrazovanje svih građana Kosova i onih koji su iz nekog razloga prekinuli školovanje

Radne grupe za izradu planova i programa, u skladu sa sadržajem, izabrale su opšte objektivne i specifične zadatke za ostvarivanje navedenih ciljeva kojima su jasno određeni očekivani rezultati na kraju svakog razreda.

III METODOLOŠKA UPUTSTVA

Izbor nastavnih metoda je u kompetenciji nastavnika nastavnog predmeta.

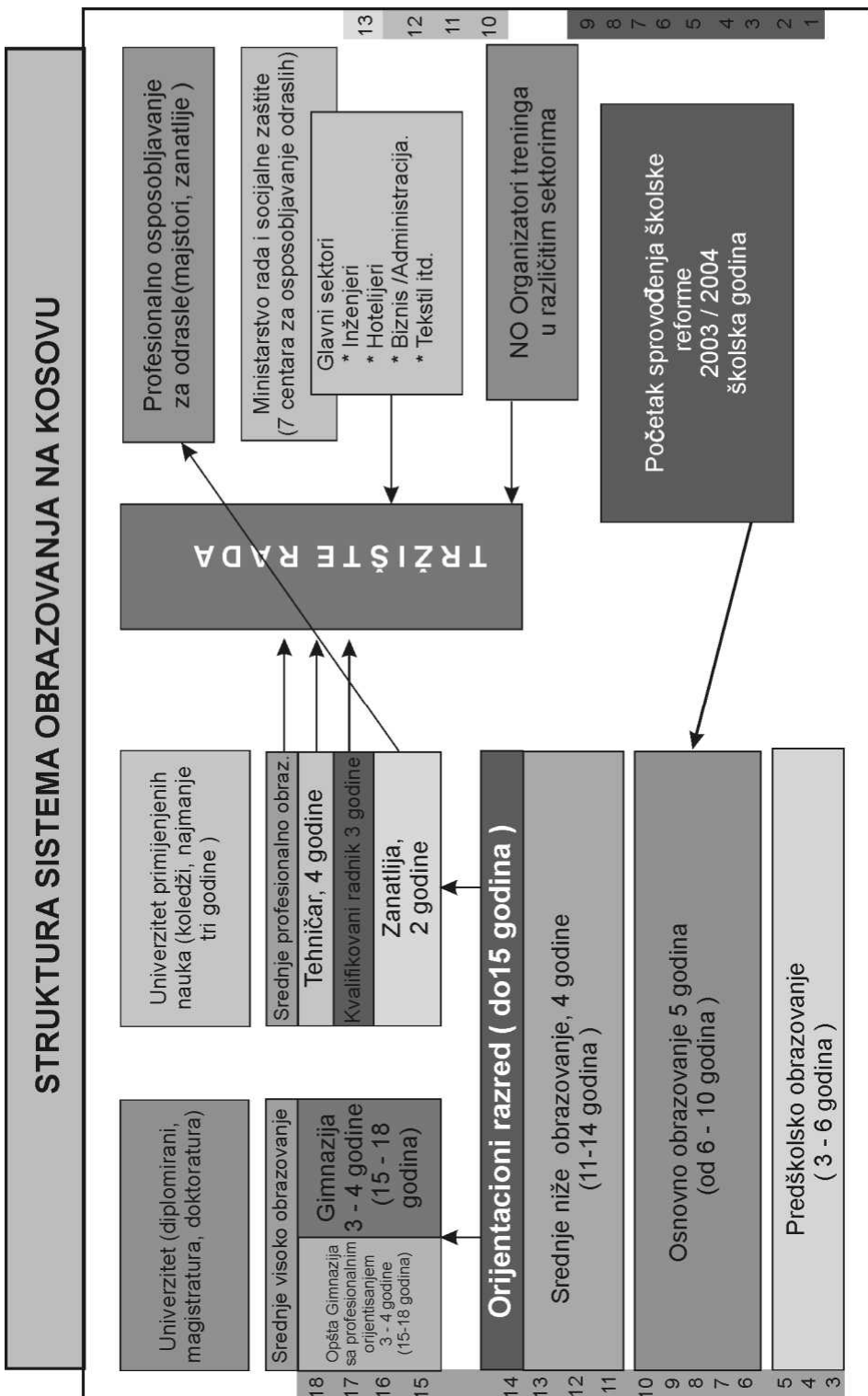
Izbor se vrši zavisno od potreba i zahtjeva polaznika, sadržajnih specifičnosti nastavnih tema, sa didaktičkom osnovom, nivoom formiranja polaznika i dr.

Metode i tehnike rada sa polaznicima treba kombinovati, da budu raznovrsne, u smislu pospešivanja dinamike učenja, razbijanja monotone i motivisanja polaznika.

Metode i tehnike nastave su toliko raznolike, koliko i metode i tehnike učenja. Nastavnik može primijeniti tehnike i različite kombinovane nastavne metode radi postizanja što boljih rezultata u procesu nastave.

Nastojimo i da ispunimo zahtjeve za što kvalitetnijom nastavom, sugerišu se neke tehnike i metode:

- izlaganje i objašnjenje,
- usmeno izražavanje,

- pismeno izražavanje,
- učenje kroz rješavanje problema,
- diskusija (debata),
- rad u grupama,
- predstavljanje i interpretacija,
- tehnike kritičkog mišljenja,
- idejna inspirativnost (brainstorming),
- samoistraživanje (traganje).

Za određene teme koje karakteriše dovoljan broj informacija može se primijeniti i interaktivna nastava kombinovana sa praktičnim aktivnostima.

Za određene nastavne teme može se uspješno izvoditi nastava u prirodi, različite studijske ekskurzije, posjete raznim organizacijama i dr.

U svim slučajevima primjena naznačenih nastavnih metoda i tehnika treba da bude zajedno sa upotrebom odgovarajućih didaktičkih sredstava i pomagala, bez kojih se ne mogu postići očekivani rezultati.

IV VRIJEDNOVANJE

Vrijednovanje (ocjenjivanje) je proces sistematskog prikupljanja, analize i interpretacije informacija u cilju određivanja stepena do kojeg je polaznik savladao nastavne ciljeve. Ono treba da se oslanja na očekivane rezultate programa određenog nastavnog predmeta i određenog nivoa.

Ovaj proces zasniva se na osnovnim načelima kao što su:

- određivanje cilja i prednosti procesa vrednovanja / ocjenjivanja;
- primjena odgovarajućih instrumenata mjerenja u skladu sa ciljem kako bi se mjerilo ono što se želi izmjeriti;
- obezbjeđenje kvalitetnih informacija o postignutom rezultatu polaznika putem kontinuiranog mjerenja i neprekidnog vrednovanja;

IV 1. Instrumenti vrijednovanja

Predmetni nastavnici i škole treba da biraju i primjenjuju dovoljan broj instrumenata i sredstava za mjerenje i vrijednovanje, kao što su:

- posmatranje,
- upitnik (samovrednovanje),
- pismeni izvještaj o jednom praktičnom radu ili istraživanju,
- usmeno izražavanje,
- pismeno izražavanje,
- kontrolni listići (koriste se za manevarske vještine snalažljivosti),
- dosije ili portfolio (samovrednovanje),
- test na bazi kriterijuma i objektivna,
- test dostignutosti zasnovan na osnovu zahtjeva (pitanja):
 - odgovor sa više alternativa,
 - kratki i otvoreni odgovor,
 - izabrani otvoreni odgovor i drugi,

kao i svaki drugi instrument koji nastavnik smatra potrebnim.

IV 2. Stepen usvojenosti

Na kraju nastavne godine svaki polaznik treba da dostigne određeni (potrebni) stepen usvojenosti nastavnog gradiva:

- odličan (veoma visoka usvojenost),
- vrlo dobar (visoka usvojenost),
- dobar (srednja usvojenost),
- dovoljan (ograničena usvojenost),
- nedovoljan (nedovoljna usvojenost).

Dostignuti stepen usvojenosti nastavnog gradiva direktno zavisi od standarda (v. tabelu) koji se baziraju na:

Opis i objektivni	Veoma visoka usvojenost 90%	Visoka usvojenost 80%	Zadovoljavajuća usvojenost 60%	Ograničena usvojenost 40%	Nedovoljna usvojenost
<i>Poznavanje predmeta</i>	Najveće sposobnosti u poznavanju i primjeni znanja predmeta u obilnim situacijama.	Više sposobnosti u poznavanju i primjeni znanja predmeta u obilnim situacijama.	Srednje sposobnosti u poznavanju i primjeni znanja predmeta u obilnim situacijama.	Ograničene sposobnosti u poznavanju i primjeni znanja predmeta u obilnim situacijama.	Nedovoljne sposobnosti u poznavanju i primjeni znanja predmeta u obilnim situacijama.
<i>Razumijevanje naučnih procesa</i>	Najviše sposobnosti razumijevanja i primjene činjenica, načela i odnosa uzrok – posljedica, prikupljanje i organizacija informacija, jednostavno rasuđivanje.	Više sposobnosti razumijevanja i primjene činjenica, načela i odnosa uzrok – posljedica, prikupljanje i organizacija informacija, jednostavno rasuđivanje.	Srednje sposobnosti razumijevanja i primjene činjenica, načela i odnosa uzrok – posljedica, prikupljanje i organizacija informacija, jednostavno rasuđivanje.	Ograničene sposobnosti razumijevanja zadataka i naučnih procesa.	Nedovoljne sposobnosti razumijevanja zadataka i naučnih procesa.
<i>Kritičko mišljenje</i>	Visoke sposobnosti kritičkog mišljenja u složenim situacijama, kao: poznavanje relevantnih informacija, rješavanje problema, primjenjuju i objašnjiva načela i interpretivne vježbe.	Sposobnosti kritičkog mišljenja u složenim situacijama, kao: poznavanje relevantnih informacija, rješavanje problema, primjenjuju i objašnjiva načela i interpretivne vježbe.	Ograničene sposobnosti kritičkog mišljenja u složenim situacijama, kao: poznavanje relevantnih informacija, rješavanje problema, primjenjuju i objašnjiva načela i interpretivne vježbe.		
<i>Manevarske vještine</i>	Stepen zadovoljavajuć i stepen sposobnosti manevarskih vještina.			Niži stepen usvojenih sposobnosti (nekih) manevarskih vještina.	

V. IZVORI I NASTAVNA SREDSTVA

Da bi se efektivno realizovala nastava i u enja ovog plana i programa, nastavnici i polaznici treba da koriste razli ite izvore i sredstva informisanja. Do sada, glavni izvor informisanja bio je školski udžbenik odgovaraju eg predmeta. Ukoliko nedostaje neki određeni udžbenik, polaznik i nastavnik imaju mogu nosti da koriste razli ite udžbenike iz predhodnih i postoje ih razreda za odre eni razred kao i druge dodatne materijale sa ciljem osiguranja nau ne osnove o znanju i ste enom iskustvu.

Pored razli itih udžbenika, predlažemo da se koriste i drugi informativni materijali priru nici, atlas i, brošure;

- novine, stru ni i nau ni asopisi;
- fotografije, poster i, proglasi, šeme, dijagrami, karte, tabele;
- modeli, crteži, makete;
- fotoslajdovi, filmovi, videokasete;
- ra unarski programi, internet, CD i dr.

U nadlježnosti je nastavnika da, zavisno od datih uslova u kojima škola radi, nalazi izvore informacija i pomo na nastavna sredstva, vode i ra una o ravnoteži usmenih, vizuelnih, auditivnih i audiovizuelnih podataka sa posebnim naglaskom na bitne argumente koji uti u na kvalitet u enja.

Ova sloboda izbora nastavnih izvora treba da pripada i polazniku.

VI NASTAVNI PLAN PREDMETA

Br.	Nastavni predmeti	Godišnji fond asova	%
1.	<i>Bosanski jezik</i>	90	
2.	<i>Engleski jezik</i>	36	
3.	<i>Matematika</i>	90	
4.	<i>ovjek i priroda</i>	36	

5.	<i>Historija</i>	36	
6.	<i>Gra ansko vaspitanje</i>	36	
7.	<i>Muzi ko vaspitanje</i>	18	
8.	<i>Likovno vaspitanje</i>	18	
9.	<i>Ru ni rad</i>	18	
10.	<i>Tjelesni odgoj i sport(**)</i>	(36)	
	Ukupno:	342 + (36)	

(*) U itelj može da izabere u kojem razredu i koliko asova sedmi no e organizovati Muzi ko i Likovno vaspitanje.

(**) Izbor vrši škola, da li e se organizovati ili ne, zavisi od zahtjeva polaznika.

JAZICI I KOMUNICIRANJE

**Bosanski jezik
Engleski jezik**

BOSANSKI JEZIK

(5 asova nedjeljno, 90 asova godišnje)

U V O D

Školski sistem rigidan u organizaciji i usmjeren na jednu kategoriju stanovništva, i to na najmlađe, ne može zadovoljiti obrazovne potrebe društva u promjenama.

Zalažu se za alternativne oblike formalnog učenja i obrazovanja koji će biti primjerniji razvojnim potrebama i ciljevima društva, Kums je posebnu pažnju usmjerio na afirmaciju **neformalnog učenja i obrazovanja**. On je, među prvima, definisao „tri kategorije učenja“.

- a) formalno obrazovanje – učenje i obrazovanje u školskim institucijama: školama, stručnim školama, koledžima i univerzitetima.
- b) neformalno obrazovanje, gdje se obrazovanje izvodi izvan takvih organizacija, što po njegovu mišljenju odgovara komunalnom ili narodnom obrazovanju.
- c) informalno, u kome odrasli učuju kroz personalnu infrakciju i participaciju

Neformalno obrazovanje predstavlja sve rasprostranjeniji oblik učenja i obrazovanja u suvremenom svijetu. Ono ne zahtijeva strogu didaktičku artikulaciju, ali obezbjeđuje široku skalu organizacije i izvođenja obrazovno odgojnih djelatnosti. Ovaj obrazovni put podrazumijeva svjesno i organizirano obrazovanje, učenje i osposobljavanje ljudi svih starosnih dobi i za svaki cilj zadovoljavanja njihovih raznovrsnih obrazovnih potreba. Stoga je neformalno obrazovanje „postalo nužno“ jer je omogućilo zainteresiranim osobama da „budu u toku“ i nadoknade „gubitak“ zadovoljujući svojom velikom elastičnošću ono što nedostaje školskom nastavnom sistemu. Glavni uzrok sporosti u brzom prilagođavanju potrebama koje se stalno mijenjaju.

Dakle, škola shvaćena kao proces kojim se prolazi u određenoj uzrasnoj dobi ne može zadovoljiti raznolike potrebe „društva koje učuju“.

Danas se, dakle, sve više traže kompetencije, shvaćene „kao smisao za inicijativu, prilagodljivost promjenama i sposobnost preuzimanja

odgovornosti“. Takve tendencija podstakle su teoreti are škola u traženju alternativnih puteva školi. Preovladavalo je uvjerenje da su u enje i obrazovanje doživotan proces i da treba da budu dostupni u svim periodima ovjekova života.

Kumsovo je mišljenje da se obrazovne strategije za budu nost ne mogu zadovoljiti samo u okviru školovanja, ve , da treba da se uspostavi dinami an odnos izme u škole i fakulteta i razli itih alternativnih tipova u enja odnos koji uklju uje komplementarnost i partnerstvo.

Interesovanje za oblike neformalnog u enja i obrazovanja razvilo se iz rastu e svijesti veze izme u obrazovanja složenosti i razvoja.

U današnjim uvjetima neformalno obrzovanje dobija širi smiso i zna enje. Naime, rije je o tome da danas, u programima neformalnog obrazovanja participiraju ljudi razli itog obrazovnog statusa, uklju uju i visoko obu ene eksperte: lekare, inžinjere, ili mentore, rukovodioce, koji moraju biti osposobljeni za koriš enje novih znanja i tehnologija. Zna i, neformalno obrazovne aktivnosti nisu samo dio razvojne strategije namijenjene siromašnima, nepismenim, polupismenim ili profesionalno nedovoljno obu enim.

Afirmaciju zna enja neformalnog oblika u enja i obrazovanja ne zna i potiskivanje formalnog obrazovanja iz „obrazovne mreže“, ve ne formalni oblik obrazovanja ozna ava organiziranu sistemsku obrazovnu aktivnost usmjerenu na osposobljavanju za rad, socijalne aktivnosti i privatni život. U komparaciji sa formalnim obrazovanjem, neformalno obrazovanje je strukturna obrazovna aktivnost u osnovi orijentisana na sticanje vještine fleksibilnija u vremenu i neposrednija u ciljevima. Oblici neformalnog u enja sadrže jednostavne mogu nosti za upotpunjava nje specijalizovanih funkcija.

Radi se o tome da je neformalno obrazovanje specifi nije u primjeni, dok su njegovi zadaci neposredni i utirltarni, jer ne proizilaze iz individualnih potreba za u enjem .

Odlikuje ga primjena razli itih metoda, od onih poznatih klasi nih do najnovijih uz primjenu razli ite obrazovne tehnologije koje esto pariraju a ponekad su inovatirne i pogodne ambijentu za usvajanje i primjenu vještina.

Za neformalno obrazovanje karakterisit no je esto pominjana „Andragoška strategija“(KNOWLES Brembeek and Grandstoft, prema Coleta, 1996), koja podrazumijeva „orijentaciju na proces“, za razliku od „Pedagoške strategije“ koja je centrirana na u enika, nastavnika, sadržaj.

To zna i da se u oblicima neformalnog obrazovanja znanja sti u iz iskustva kroz bintenzivni i divergentni dijalog brže i efektnije. Programi neformalnog u enja su konkretniji i u praksi primjenljiviji, jer nalažu

dinami ku interpretaciju izme u nastavnika i polaznika. Odnosi izme u nastavnika i polaznika su zasnovani na me usobnom poštovanju i razumijevanju. Zadaci neposredni, utilitarni, odgovaraju prakti noj koristi i proizilaze iz individualne potrebe za u enje i sticanje znanja, vještine i umijenja, njihova je primarna (privatna) uloga primjena znanja i umijenja u praksi.

OP IOBJEKTIVI

polaznik razvija jezi ke sposobnosti da komunicira u naj eš im formama diskursa društvene zajednice u kojoj se odre eni jezik govori;

polaznik sti e pozitivno mišljenja o ulozi i zna aju bosanskog jezika kao njegovog maternjeg jezika, ali i saznaje da se na Kosovu govore i drugi jezici;

polaznik podsti e razvoj mišljenja i ovladava sopstvenim misaonim procesima;

polaznik stvara kriti ki stav prema stvarnosti;

polaznik bogati maštu i razvija kreativnost li nog izraza.

polaznik razvija svijest o sopstvenoj kulturi i tradiciji, kao i o postojanju drugih kultura prema kojima izražava toleranciju i poštovanje;

POSEBNI OBJEKTIVI

polaznik koristi receptivne jezi ke vještine (slušanje, itanje) u razli itim komunikativnim situacijama;

polaznik koristi vještine jezi ke produkcije (govorenje, pisanje) u razli itim komunikativnim situacijama;

polaznik uo ava, interpretira i produbljuje umjetni ke tekstove;

polaznik sti e osnovne jezi ke pojmove kroz re enicu koju raš lanjuje i razvija mogu nost logi kog mišljenja;

polaznik ita i razumije tekstove iz nacionalne i opšte književnosti i kulturne baštine;

polaznik prepoznaje vrijednosti književnih djela i razvija sopstveni itala ki ukus;

polaznik posjeduje funkcionalna znanja o jeziku, jezičkoj strukturi, funkcijama i normi;

polaznik piše neliterarne, poluliterarne i literarne tekstove;

polaznik razvija sposobnost gledanja, razumijevanja i vrednovanja drame;

polaznik se upoznaje sa osnovnim pojmovima iz filmske umjetnosti;

polaznik prati i koristi medijske tekstove koji odgovaraju njegovom uzrastu;

polaznik tumači i medijske stavove i zauzima stav o njima;

PLANIRANI SADRŽAJI

Struktura programskih sadržaja

Kategorije	Broj asova	%
JEZIK	33	35.20
KNJIŽEVNOST	33	35.20
KULTURA IZRAŽAVANJA	19	24.30
MEDIJSKA KULTURA	5	5.30
Svega	90	100

1. JEZIK (oko 33 asova)

1. polaznici stižu u osnovne jezičke pojmove (prije svega kroz njihovu upotrebu).

1.1. Analizom rečenice polaznici upoznaju sljedeće jezičke pojmove i izraze:

- shvataju da je rečenica osnovno sredstvo sporazumijevanja (komunikacije),
- razlikuju osnovne dijelove rečenice (subjekat, predikat, objekat, glagolske dodatke),
- razlikuju samoglasnike i suglasnike; saznaju ulogu govornih organa u formiranju glasova,

- 1.2. Polaznici upoznaju osnovne vrste rije i, a naročito:
- značenje, oblik i funkciju rije i,
 - tvorbu rije i – osnovne informacije o tvorbi rije i izvođenjem (derivacijom),
 - pojam promjenljivosti i nepromjenljivosti rije i,
 - rije i u književnom i neknjiževnom jeziku,
 - jednoznačnost i višeznačnost rije i (rije i u osnovnom i prenesenom značenju),
 - samostalne i nesamostalne rije i.
- 1.3. Polaznici saznaju osnovna značenja kao: rod, broj i vrste imenica: zbirne, gradivne.
- 1.4. Uočavaju i prepoznaju ličnice zamjenice (rod i broj).
- 1.5. Polaznici razlikuju prisvojne, opisne i gradivne pridjeve.
- 1.6. Polaznici se upoznaju sa :
- osnovnim značenjem glagola,
 - službom glagola u rečenici,
 - osnovnim glagolskim oblicima (sadašnje, buduće i prošlo vrijeme).
- 1.7. Upravni i neupravni govor – prva varijanta i uočavanje na inačici na koji se obilježava.

2. Vježbaju teža mjesta u pravopisu na primjer:

- veliko po etno slovo u pisanju naziva organizacija i njihovih tijela, naseljenih mjesta, država, kontinenta (svaka riječ velikim slovom osim veznika) i geografskih pojmova – okeana, mora, jezera, planina, ostrva, polja (samo prva po etna riječ velikim slovom), naslove knjiga, časopisa, filmova,
- pišu pridjeve izvedene od imenica u kojima se osnovi nalazi j (armijski, hemijski),
- pišu prisvojne pridjeve izvedene od vlastitih imenica sa nastavcima na: **-ski, -ški, -ki, -ov, -ev, -in**,
- pišu riječ u *naj* u superlativu, naročito sa udvojenim suglasnikom j (najjači, najjednostavniji),

- upotrebljavaju pravopisne znakove: ta ku, nekoliko ta aka, dvota ku, upitnik, uzvi nik, zarez,
- pišu zamjenice Vi i Vaš u li nom obra anju.

3. Polaznici upoznaju ulogu i zna aj bosanskog jezika i njegovo jezi ko okruženje

- razgovaraju o bosanskom književnom (standardnom jeziku), kao i o narodnom jeziku, saznaju koji se još jezici govore na Kosovu,
- navode razlike koje postoje u govoru koji koriste kod ku e od jezika koji slušaju na radiju i drugim medijima,

Polaznici koji govore neko drugo narje je predstavljaju ga svojim drugovima u razredu, zajedni ki uo avaju sli nosti i razlike, a posebno se interesuju za govore Župe i Gore.

2. KNJIŽEVNOST (oko 33 asa)

2.1. Polaznici razvijaju sposobnost itanja, razumijevanja i vrednovanja umjetni kih tekstova

Prijedlog teksova za ostvarenje ciljeva:

1. Ahmet Hromadži : *Pri a rugalica*
2. Edmondo de Ami is: *Škola*
3. Narodna pjesma: *Pu e puška*
4. Rizo Džafi : *Strah*
5. Vefik Hadžismajlovi : *aci pješaci*
6. Aleksa Šanti : *Neretva*
7. Žan Lafonten: *Opklada šta je najbolje*
8. Narodna pipovijetka: *U cara Trojana kozije uši*
9. Narodna pri a: *Nasrudin hodža i kadija*
10. Bajram Ibrahim: *Prizren*
11. Hamid Isljami: *Paket za djecu*
12. Ivan Cankar: *Desetica*
13. Romska narodna pjesma: *Uspavanka*

14. Vlado Dijak: *Selma*
15. Faiz Softi : *Subota*
16. Bajka naroda isto ne Afrike: *Nžeri*
17. Kemal Mahmutefendi : *Sve moje cipele*
18. Branko Ćopić : *U kraji*
19. Albanska narodna priča: *Jare sa velikim ušima*
20. Tevfik Fikret: *Ribari*
21. Nikola Šop: *Bakine naočari*
22. Nasiha Kapidžić -Hadži : *Bršljan*
23. Alija Musić : *Buldožer pred jabukom*
24. Narodna pripovijetka: *ovjek i žena*
25. Leopold Staff: *Majka*
26. Kosta Racin: *Lenka*
27. Husein Dervišević : *Prodavac osmeha*
28. Mark Tven : *Moler(Bojadžija)*
29. Rifat Kukaj: *Kosovo*
30. Hans Kristijan Andersen: *Kamilica*
31. Rahman Dedaj: *Duga*
32. Johan V. Gete: *Šumsko cvijeće*
33. *Bajka Maja i Asteka: Patuljkova kuća*

2.2. Domaća lektira

1. Mato Lovrak: *Vlak u snijegu*
2. Bisera Alikadi : *Pjesme*
3. Nusret Idrizović : *Mrav i aždaha*
4. Božana Njemcova: *Zlatokosa djevojka*
5. Rizo Džafić : *Tajne beskrajne*
6. Rifat Kukaj: *Pripovijetke*
7. Alija Musić : *Poljana kod šeste vodenice*
8. Vidoe Podgorec. *Bijelo ciganke (prvi dio)*
9. Džonatan Svift: *Guliverova putovanja*
10. Danijel Defo; Robinson Kruso

2.3. U enici usvajaju i interpretiraju umjetni ke tekstove

2.3.1. Književni rodovi i vrste

2.3.2. Lirsko djelo

- polaznici se osposobljavaju da iskažu emocionalni doživljaj pjesme, da odrede osnovna osje anja, motive, prepoznaju pjesni ke slike,
- uo avaju vizuelne i zvukovne elemente, njihovu ulogu i povezanost sa osnovnim ugo ajem (atmosfera),
- upoznaju vrste stihova (prema broju slogova),
- rimovanje - podudaranje slogova na kraju retka; vezani i slobodni stih,
- razlikuju ritam pjesme (brz, spor, umjeren...) kao i uskla enost osnovnog osje anja i ritma pjesme,
- upoznaju osobine pjesni kog jezika (slikovitost, emocionalnost, muzikalnost),
- uo avaju sli nosti i razlike izme u narodne i umjetni ke poezije i upoznaju se sa osnovnim vrstama lirskih pjesama (pjesme o radu, rodoljubive, opisne),
- upoznaju stilska sredstva: epitet, pore enje, onomatopeju, hiperbolu, personifikaciju.

2.3.3. Epsko djelo

- polaznici doživljavaju pripovijedna djela i uo avaju temu (životne pojave - predmet pri anja u djelu) i ideju (piš ev stav prema toj pojavi),
- uo avaju razlike izme u fabule i sadržaja,
- upoznaju kompoziciju radnje: uvod, po etak radnje, zaplet, vrhunac i rasplet,
- razlikuju pripovijedanje u prvom i tre em licu,
- razlikuju hronološki i retrospektivni red kazivanja ,
- upoznaju pojam komi nog i tragi nog u epskom djelu,
- shvataju funkciju opisa (opis li nosti, enterijera, eksterijera, atmosfere, situacije),
- odre uju glavne i sporedne li nosti u djelu kao i njihove postupke, dijaloge, stavove,
- razlikuju epsko djelo u stihu i u prozi,

- upoznaju pojam epske narodne pjesme, narodne pripovijetke, basne, anegdote, kao i pojam umjetni ke pripovijetke, crtice i romana.

2.3.4. Dramsko djelo

- polaznici saznaju da je dijalog pokreta radnje,
- upoznaju se sa tokom radnje u dramskom djelu i povezuju je sa kompozicijom epskog djela,
- vrše dramatizaciju epskog teksta.

3. KULTURA IZRAŽAVANJA (oko 19 asova)

Potkategorije:

3.1. Pri anje

- prepri avanje po samostalnom planu (uvod, zaplet, vrhunac, rasplet),
- pri anje stvarnog doživljaja u 1.licu,
- pri anje doga aja u 3.licu.
- pri anje izmišljenog doga aja na osnovu date teme – po samostalnom planu sa injenom uz konsultaciju sa nastavnikom.

3.2. Opisivanje

- posmatranje,
- uo avanje karakteristi nih pojedinosti (seoski i gradski pejzaž; proljetnji, ljetnji, jesenji i zimski pejzaž),
- redosljed opisa,
- pravljenje plana opisa (kao uzorke koristiti opise likova iz odre enih književnih tekstova),
- opis enterijera (dije ija soba, u ionica, školski hol, biblioteka, kuhinja),
- opis eksterijera (školsko dvorište, ulica, grad, selo, baš a, put od ku e do škole, pijaca, igralište).

3.3. Razgovor

- spontani, telefonski, polemika, recitovanje,
- dijalози i monolozi,
- dramatizacija epskog teksta.

3.4. Slušanje

- razvijanje kulture slušanja,
- slušanje književno-umjetničkih, informativnih i novinskih tekstova

4. MEDIJSKA KULTURA (oko 5 časova)

Potkategorije:

4.1. Polaznici stiču osnovna znanja o filmskoj umjetnosti i razgovaraju o gledanim filmovima, a posebno o tome:

- šta je film i filmsko stvaralaštvo,
- otkriće i razvoj filma,
- crno-bijeli film, film u boji, igrani film,

4.2. Polaznici razvijaju sposobnost za doživljavanje i vrednovanje pozorišne predstave. Osim toga upoznaju:

- šta je pozorište i šta se dešava na pozornici i iza nje,
- koja je uloga režisera i glumaca,

4.3. U biblioteci treba da nauče:

- raspored knjiga,
- kako pronaći željenu knjigu (katalog),
- najvažnije podatke o knjizi.
- da razlikuju školsku i gradsku biblioteku,
- kako voditi bilješke o pročitanoj knjizi.

4.4. Polaznici se upućuju na proučavanje dječijih novina i časopisa. Posebno se upoznaju se pojmom izvještavanja, a naročito:

- vijest (stvarna ili izmišljena),
- pitanja na koja se traži odgovor u vijestima: ko, šta, kada, gdje, kako i zašto

REZULTATI POSTIGNU A

Kategorije	Potkategorije	Opisivi rezultati
Jezična recepcija	Slušanje	<p>Po završetku V razreda polaznik: prati i razumije tekstove različitih vrsta (izlaganja, saopštenja, obavještenja, književne tekstove) na standardnom jeziku, prikuplja ju i informacije i bogate riječi razlikuje standardni jezik od nestandardnih varijeteta prepoznaje i razumije implicitno u govoru</p>
	Čitanje	<p>čitava različite vrste tekstova u različite svrhe (prikupljanje informacija, bogatije znanja i riječi, razvijanje iskustva i mašte) koristeći i odgovarajuće strategije čitanja koristi podatke iz teksta u procesu zaključivanja otkriva značenja nepoznatih riječi i na osnovu konteksta i/ili pomoću riječi</p>
Jezična produkcija	Govor	<p>jasno izražava misli, ideje, osjećanja, stavove i maštu, koristeći i strategije za organizaciju govora i prilagođavajući jezički izraz temi i komunikativnoj situaciji koristi različite forme usmenog diskursa – deskripcija, naracija napamet govori kraće tekstove (recituje, govori po ulogama)</p>
	Pisanje	<p>umije jasno i koherentno da izrazi misli, ideje, osjećanja, stavove i maštu, koristeći i različite strategije pisanja piše tekstove različitih formi i namjena, poštujući i pravopis oslanja se na različite izvore informacija, kao i na sopstvena znanja i iskustva prilikom pisanja navodi/citira izvore informacija pregleda i rediguje sopstveni tekst koristi nelinearne elemente teksta (npr. ilustracija, tabela, jednostavan dijagram) da bi tekst uinio jasnijim za čitaoca</p>
		<p>umije da započne, podrži, vodi i okonča razgovor držeći se teme i koristeći jezička sredstva primjerena komunikativnoj situaciji</p>

Interakcija	Kreacija	<p>uvažava sagovornika, prepoznaje, razumije i poštuje specifičnosti drugog i drugih</p> <p>daje svoj doprinos u diskusiji iznose i relevantne argumente</p> <p>koristi različite forme pisane komunikacije</p>
Medijacija	Logičko rasuđivanje	<p>prepričava, sažima i rezimira sadržaj interakcije/teksta</p> <p>izdvaja ključne riječi iz teksta</p>
Interpretacija /interakcija sa tekstom/	Kritičko mišljenje	<p>razumije i može da objasni kako se razvijaju radnja, kompozicija i motivi</p> <p>razumije figurativnu upotrebu jezika u književnom i neknjiževnom tekstu</p> <p>razumije i može da objasni razliku između autora i lika, pjesnika i lirskog subjekta</p> <p>prepoznaje različite uglove gledanja, mišljenja i stavove u tekstu</p> <p>zauzima stav o tekstu i obrazlaže ga pozivajući se na sam tekst, kao i na druga iskustva i znanja</p>
Znanja o jeziku	Razumijevanje	<p>prepoznaje i razlikuje vrste riječi i prepoznaje i razlikuje tipične rečenice i konstituente</p> <p>poznaje tipične morfološke paradigme (flektivne i derivacione)</p> <p>posjeduje aktivan i pasivan rječnik koji odgovara njegovom uzrastu</p> <p>prepoznaje i razlikuje proste i složene glagolske oblike</p> <p>zna ulogu pramena glagola jesam, biti i htjeti</p> <p>pronalazi i ispravlja pravopisne greške u tekstu (pisanje rječnice, pisanje suglasnika h i j, izgovor i pisanje riječi u kojima su izvršene glasovne promjene)</p>
Znanja o književnosti	Prepoznaje	<p>razlikuje tri osnovna književna roda (lirika, epika, drama)</p> <p>razlikuje osnovne epske vrste (roman, pripovijetka, basna, bajka, epska pjesma), lirske vrste (opisna, pjesmao radu, rodoljubiva pjesma, itd.), neke dramske vrste (komedija, drama za djecu, radio-drama, itd.)</p> <p>razlikuje narodnu (usmenu) i autorsku (pisanu) književnost</p> <p>prepoznaje osnovna stilska sredstva</p>

Medijska pismenost	Kreativnost	selektivno koristi medije za informisanje, obrazovanje i zabavu izražava i obrazlaže stav o medijskim sadržajima iz domena svog interesovanja izražava stavove, ideje, sopstvena iskustva i maštu kroz grupno i samostalno oblikovanje jednostavnijih medijskih tekstova razlikuje dokumentarni od igranog filma prepoznaje osnovna izražajna sredstva filmske i pozorišne umjetnosti
---------------------------	--------------------	---

METODOLOŠKA UPUTSTVA

Osobito je značajna **didaktička formula** da je **polaznik uvijek u centru obrazovno-radne kreacije**, koju nastavnici i ostali pedagoški radnici uspostavljaju primjenjujući i afirmisane metodološke standarde. Tokom ko-literarne didaktičke komunikacije treba da ima metodički smjer: **nastavnik – tekst – polaznik** ili **polaznik – tekst – nastavnik**. U metodičko-kreativnom kontekstu je i individualna komunikacija: **polaznik – tekst**. Takođe je produktivna i posredna i neposredna komunikacija: **izvor, prenosilac, kanal, primalac – cilj**.

Sem opštih metoda, savremena nastava jezika i književnosti ima i svoje posebne metode. Od mnogih metoda koje se mogu primjenjivati u nastavi bosanskog jezika i književnosti, primjenljive su sljedeće:

- **metoda čitanja i rada na tekstu (tekst metoda);**
- **metoda razgovora (dijaloška);**
- **metoda izlaganja i objašnjavanja (monološka);**
- **metoda praktičnog rada** (metoda naučnog istraživanja: oblast

jezika

// dijalektologija, prozodijskih osobina lokalnih govora, sakupljanje raznih oblika usmene književnosti, rad na sredstvima medijske tehnologije – spiker, reporter, urednik, lektor, koreograf, glumac, recitator, organizator kulturnih svečanosti);

- **metoda interaktivnog učenja** (simultani kompjuterski CD-programi, internet, auditivna i vizuelna tehnologija, film, pozorište);

- **metoda individualnog rada polaznika** (učenje, istraživanje, prezentiranje individualne poetsko-jezičke kreacije);

- **metoda rada u grupama** (učenje, timsko istraživanje, timsko prezentiranje istraživačkih rezultata, kulturna diskusija i dijaloga);

- **kombinovana metoda** (čitanje teksta, razgovor o tekstu, objašnjenje i pokazivanje).

OBLICI (FORME) RADA

Sem ovdje izloženih metoda, u nastavi bosanskog jezika i književnosti mogu se primjenjivati i razni oblici rada, kao što su:

- **individualni rad polaznika** (formiranje navika za samostalni rad);
- **rad u grupama** (timski rad) i saradnja me u grupama (rad na široj temi ili književno-jezi kom projektu);
- **rad u parovima i saradnja me u parovima (tandem rad);**
- **rad sa svim polaznicima** (itanje, slušanje, govor, pisanje);
- **diferencirani rad** (dopunski i dodatni);
- **medijske forme rada** (TV i radio spiker, konferansijer, fotoreporter, izvještava -dopisnik, sportski izvješta , telefonski razgovor, itanje internet--tekstova);
- **u enje putem raznih igara** (kviz, recitali kao kolektivne igre, vještine glume kroz igru, imitacije i komi ne scenske sekvence, u enje na izletima – skupljanje bionimske leksike, sportske igre).

Sve didakti ke inovacije i inicijative u nastavnom procesu su korisne, osvježavaju e i privla ne za u enike, koje nastavnik treba da upu uje na kontinuitet i aktivnosti u u ionici, školi i van škole – **da itaju, zapisuju, prikupljaju i sistematizuju leksiku, da opažaju i upoznaju sredinu u kojoj žive, da misle na nezavisan na in i da argumentovano afirmišu svoja mišljenja.**

Poznati **didakti ki principi** moraju biti cilj svakog oblika nastavne prakse i postizanja dostignu a predvi enih ovim planom i programom.

RADNA I NASTAVNA SREDSTVA

Sem tradicionalnih nastavnih izvora (udžbenici iz oblasti jezika i književnosti, djela pisaca koja se obra uju ili njihovi fragmenti), u nastavi na bosanskom jeziku i književnosti, za uspješnu realizaciju programskih sadržaja, kao nastavno sredstvo primjenjuje se i druga odgovaraju a literatura (eseji, recenzije, bibliografski podaci, razni tipovi rje nika, antologije, razni književno-jezi ki asopisi, i dr.).

Polaznike treba navikavati da se služe odgovaraju im knjigama i literaturom u školskim bibliotekama i itaonicama, kao i u onim vanškolskim, gdje su im na raspolaganju razna literarno-jezi ka sredstva.

Kompjuteri, komunikatori (direktna veza **polaznik – ure aj**), specijalni elektronski komunikativni ure aji, elektronske u ionice, invativna kombinacija grafoskopa i respondera, kao i sva druga (savremena) sredstva, kojima škola raspolaže, mogu se koristiti u nastavi bosanskog jezika i književnosti.

U okviru nastave bosanskog jezika i književnosti potrebno je formirati odgovarajuće naučno-literarne sekcije, kao što su: naučno-istraživačka (oblast jezika, oblast usmene književnosti i drugih oblika književno-jezičkog folklora), literarna, dramska, recitatorska, novinarska, i sl.).

Rad u ovim sekcijama učenici mogu koristiti da se koriste odgovarajućim sredstvima i da produbljuju i proširuju svoja znanja i vještine koje žele da ostvaruju u daljem životu (bavljenje glumom, režijom, žurnalistikom, medijskom komunikacijom, naučno-istraživačkim radom, pjesništvom, prevodilaštvom, menadžmentom u oblasti kulture, filmskom kulturom i tehnologijom).

Lektira, kao nastavno sredstvo, može se realizovati i proširivati na višim nastavnom nivou, u okviru literarno-jezičkih i naučno-istraživačkih sekcija relevantnih za kvalitetno i kompletno izučavanje jezika i književnosti. Knjiga, kao lektira i pomoćna literatura, primarno je nastavno sredstvo.

Preporučuje se da nastavnik upotrebljava više dinamičkih sredstava koja omogućavaju razumijevanje i usvajanje nastavnih sadržaja.

VRIJEDNOVANJE REZULTATA

Ciljevi vrijednovanja

Vrijednovanje napredovanja polaznika u sticanju znanja važan je dio nastave bosanskog jezika i književnosti. Vrijednovanje stepena uspjeha polaznika podstiče njihovu kreativnost u procesu obrazovanja i afirmiše njihove etičke inicijative.

Pravilno vrijednovanje uspjeha polaznika u funkciji je dobre nastave i afirmacije demokratskih principa. Ono ima za cilj da kod polaznika razvija smisao i volju za samoradnju i napredovanje, za proširivanje znanja i sticanje trajnih radnih navika u daljem procesu obrazovanja.

Takođe, cilj vrijednovanja je u funkciji nastavnikovih saznanja o stepenu uspjeha polaznika (koliko su učenici razumjeli i usvojili nastavne sadržaje, koliko su osposobljeni da u praksi primjenjuju stečena znanja, do kojeg stepena su formirali kritičko-kreativno mišljenje i misaone sposobnosti).

Cilj vrijednovanja je i dijagnostifikacija stepena napredovanja polaznika, preporuka nastavnicima da pravilno planiraju programske sadržaje, motivisanost polaznika za kreativnu strategiju učenja i postizanje standarda dostignuća.

Vrste vrijednovanja

Test polaznikovih sposobnosti – na početku godine;

Klasifikaciono vrijednovanje (putem upitnika, kontrolnih listića, dosijea, pisanih izvještaja i drugih instrumenata vrijednovanja);

Dijagnostičko vrijednovanje – identifikacija poteškoća sa kojima se suočavaju polaznici i nastavnikovo posredovanje u njihovom prevazilaženju;

Vrijednovanje (test) na bazi kriterijuma i ciljeva;

Spoljašnje vrijednovanje – identifikacija pozitivnih i (ili) negativnih strana polaznika, vrijednovanje stečnog znanja i napredovanja polaznika;

Formalno vrijednovanje – omogućava polaznicima da sami identifikuju svoje pozitivne i negativne strane, kao i da se angažuju u popravljanju eventualnih negativnih strana;

Vrijednovanje pismenosti polaznika – na bazi pisanih i domaćih zadataka;

Vrijednovanje usmeno-književne recepcije – slušanje, čitanje;

Praktično vrijednovanje – na primjeru praktičnog rada, realizacije projekta, istraživanja na terenu;

Vrijednovanje medijske informisanosti i stručnosti recepcije informacija i sadržaja medijske kulture.

Kriteriji vrijednovanja

U toku vrijednovanja nastavnik treba da ima u vidu sadržaje programa i dostignuća predviđena programom.

Za pravino i uspješno vrijednovanje polazničkih dostignuća potrebna je stručnost nastavnika, radna inicijativa, etičnost, instrumenti vrijednovanja.

Osnovni elementi vrijednovanja su:

- stepen shvatanja nastavnih sadržaja od strane polaznika ;
- stepen posjedovanja radnih vještina polaznika tokom edukativnog procesa;
- stepen socijalne i etičke kulture polaznika ;
- stepen razvijenosti polaznikovih sposobnosti;
- interesovanje polaznika za sticanje znanja i za njihovo proširivanje;
- interesovanje polaznika za samostalan rad;

- **fleksibilno praćenje relevantne literature;**
- **ispoljavanje naučnosti i literarno-jezičke kreacije;**
- **individualna radna kultura polaznika ;**
- **stepen usvojenosti obrazovnih sadržaja.**

Instrumenti vrijednovanja

Pri svakom vrijednovanju, koriste se različita sredstva i instrumenti vrijednovanja. Za pravilno i uspješno vrijednovanje nastavnici treba da izaberu i primjenjuju odgovarajuće instrumente i sredstva mjerenja, kao što su:

- kontinuirano posmatranje (praćenje) rada polaznika;
- forme pismenog i usmenog izražavanja polaznika;
- samovrijednovanje polaznika na primjerima (ili projektima) samostalnog rada;
- upitnici i kontrolni listići;
- radni dosije o stepenima usvojenosti nastavnih sadržaja;
- testovi dostignuća na bazi alternativnih pitanja i odgovora;

Stepeni usvojenosti nastavnih sadržaja

Na kraju nastavnog procesa (školske godine), dostignuća svakog polaznika treba da budu vrijednovana (izmjerena) utvrđenim stepenom usvojenosti nastavnih sadržaja, i to:

- **odličan** (stepen najviše usvojenosti – 90%);
- **vrlo dobar** (stepen više usvojenosti – 80%);
- **dobar** (stepen srednje usvojenosti – 60%);
- **dovoljan** (stepen dovoljne usvojenosti – 40%);
- **nedovoljan** (stepen nedovoljne usvojenosti).

Oblici testiranja

Za svoja dostignuća u obrazovnom procesu polaznik treba da dobije realnu ocjenu – da bude svestrano ocijenjen. Nastavnik treba da objektivno verifikuje polaznikovo znanje, primjenjujući sve oblike vrijednovanja (ocjenjivanja, a u ovom kontekstu i odgovarajuće oblike testova, kao što su:

- testovi sa alternativnim odgovorima;
- testovi sa kombinacijama;
- testovi sa više alternativa;
- testovi sa kratkim odgovorima i dopunama;

ENGLISH

(2 hours per week, 36 in total)

INTRODUCTION

The program of English language will emphasize the importance of experiencing language in context. Learners' background knowledge, skills and attitudes will be used as means of developing communicating abilities. As the learners develop communication skills, they also increase their linguistic accuracy and develop language learning strategies.

In the English language program learners will acquire various kinds of knowledge, skills and attitudes about:

- 1.** interpreting, expressing and negotiating meaning (communication).
- 2.** Sounds, written symbols, vocabulary, structure and discourse (language).
- 3.** Cognitive, socio-cognitive and meta-cognitive process (general language education).
- 4.** Patterns of ideas, behaviours, manifestations, cultural artefacts and symbols (culture).

Acquiring the language incorporates communication skills such as listening, speaking, reading, writing, viewing and showing. Learners develop these communication skills by using knowledge of the language, including grammar, and culture, communication and learning strategies, technology, and content from other subject areas to socialise, to acquire and provide information, to express feelings and opinions. Knowledge of other cultures, connections to other disciplines, comparisons between language and cultures, and community interaction all contribute to and enhance the communicative language learning experience, but the communication skills are the primary focus of language acquisition.

THE GOALS

English as a foreign language will be introduced for the first time in the third grade of primary education in Kosova. The purpose of this early introduction in the school curriculum is to enable the students to reach a working language competence after completion of upper secondary education for both further education and career. Learning English as a foreign language throughout their pre-university education will enable learners to develop the knowledge, skills, and attitudes they need to communicate in English, in a variety of school, travel, leisure and job-related contexts. English as a foreign language will extend the cultural experience of pupils and will facilitate the integration of our society in the European integration processes.

The overall approach during the initial years of English language learning experiences will be focusing on the non-analytical aspect (learning as communication through interaction without in-depth study of linguistic elements). As they advance in their language experience and competence, the focus will shift towards more analytic approach, but always keeping a balance between the two.

In this grade, however, learners will be able to:

- a) **Participate** in various language experiences that will enable to engage in situations dealing with: (1) school, people around us, weather, animals, holidays and celebrations., (2) **understand** a series of simple oral and written statements in a controlled and structured context, and (3) **express** their thoughts by producing simple oral and written messages of a few statements in a controlled context.
- b) **Identify** the presence of English (speaking) individuals and groups and concrete facts about English cultures;
- c) **Understand** and **use** orally and in writing the sound – symbol system, vocabulary and word order in simple structures.

The scope of grade five English Language curriculum

<p>Communication Enable learners to develop their language skills and gain ability and some confidence for effective communication</p>		
<p>Listening General Objective: Learners should be given the opportunity to listen to the teacher, peers and media (audio, tapes, videos)</p>		
Specific objective	Suggested language activities	Attainment targets
<p>Learners should be able to: Recognise and respond to familiar words and basic phrases concerning themselves and their families; Understand the gist of short, clear and simple messages; <ul style="list-style-type: none"> • Identify and explain events illustrated in pictures; • Listen to, enjoy and respond to stories, poem and songs; • Produce learned words, phrases, and short sentences when listening; </p>	<ul style="list-style-type: none"> • Listen and repeat; • Listen and do; • Listen and guess; • Listen and draw; • Listen and fill in charts; • Matching activities; • Role play; 	<p>Learners can:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Understand simple classroom commands • Understand phrases related to familiar topics and familiar information • Express opinions and respond to thanks; • Express good wishes and accept offers;
<p>Speaking: General Objective: Learners should be given the opportunity to speak in a variety of situations and for different age appropriate purposes related to their interests</p>		
Specific objective	Suggested language activities	Attainment targets
<p>Learners should be able to:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Discuss and talk about the everyday activities by using familiar words and expressions; • Use simple phrases and short sentences to 	<ul style="list-style-type: none"> • Matching activities; • Singing rhymes; • Role play; 	<p>Learners can:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Respond briefly, with single words or phrases, to what they see and hear;

<p>describe where they live and people they know;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Describe in simple terms their family and other people. • Respond briefly, with single words or short phrases, to what they see or hear; • Share information on their ideas and feelings; • Express emotions, feelings, preferences, ideas using familiar words and expressions; 	<ul style="list-style-type: none"> • Pronunciation of words; 	<ul style="list-style-type: none"> • Use short phrases to express personal responses (likes, dislikes, and feelings); • Ask for help and permission by using familiar words and phrases; • Show some understanding of messages found on pictures, signs, posters.
<p>Reading General objective: Learners should be given the opportunity to read simple texts for different purposes</p>		
<p>Specific objective</p>	<p>Suggested language activities</p>	<p>Attainment targets</p>
<p>Learners should be able to:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Recognize the beginning and the end of sentences; • Read aloud short, simple texts and recognize familiar words; • Understand and follow short, written instructions, especially if they contain pictures; • Read and understand everyday signs and notices in public places, such as streets, restaurants, school; 	<ul style="list-style-type: none"> • Read short texts; • Read and match the pictures; • Read and act; • Read and write; • Read and draw; 	<p>Learners can:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Read and understand single words presented in a familiar context; • Read and follow short, written instructions, especially if they contain pictures; • Read and understand everyday signs and notices in public places, such as streets, restaurants, school.

<p>Writing General Objective: Enable learners to develop the ability to make and shape very simple written texts.</p>		
Specific objectives	Suggested language activities	Attainment targets
<p>Learners should be able to:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Understand some of the functions of writing; • Write simple descriptions of people • Write simple notes and messages related to matters of everyday activities focusing on the message rather than accuracy; • Exchange information using time and date. 	<ul style="list-style-type: none"> • Copy texts; • Writing messages; • Write and say; • Write and do; • Dictate numbers; • Complete forms 	<p>Learners can:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Write simple notes to friends; • Write simple notes and messages related to matters of everyday life; • Fill in forms with personal details; • Express personal responses (likes, dislikes and feelings).
<p>UNDERSTANDING AND USING ENGLISH General Objective: Develop learners' awareness and deepen their cognitive and meta-cognitive skills. They should be given the opportunity to understand and use the sound system of English and the vocabulary related to familiar topics;</p>		
Specific objectives	Suggested language activities	Attainment targets
<p>Learners should be able to:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Gain some control of simple structures used to express present and past actions and events; • Gain some control of simple functions; • Recognize vocabulary of common words; • Recognize vocabulary common to the environment (school, community); • Understand and use the vocabulary related to areas such as: clothes, food and drinks, colours, 	<ul style="list-style-type: none"> • Role play; • Rhymes and songs; • Match spelling and drawings; • Correcting mistakes; • Guessing; • Interviewing each other; • Group work. 	<p>Learners can:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pronounce the most frequently used words correctly; • Recognise and use simple spelling patterns. • Use punctuation marks correctly in their writing; • Begin to obtain the rules of pronunciation

<p>shapes, numbers, time</p> <ul style="list-style-type: none"> • Understand and use vocabulary to express themselves on topics such as: family, hobbies, interests, and so on; • Try to use simple phrases to describe the world they know; • Use simple connectors (and, but, then) in order to connect simple phrases; • Understand and use vocabulary items to express feelings and emotions; • Develop their knowledge of word order and the structure of language. 		<ul style="list-style-type: none"> • Learn to recognise letters; • Begin to use spelling, capitalisation and punctuation with some accuracy; • Spell familiar words correctly; • Use simple structures to express present, past and future actions and events; • Describe the world they know; • Recognise frequently used classroom vocabulary; • Try to use and express present, past and future actions and events;
<p>MAKING CONNECTIONS General objective: The learners use the language to make connections with other subjects and acquire information and reinforce other areas of study</p>		
<p>Specific objective</p>	<p>Suggested language activities</p>	<p>Attainment targets</p>
<p>Learners should be able to:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Try to transfer skills and content of mother tongue to the first language; • To participate in language activities involving: (music, short stories, fairy tales, cinema, use of ICT. • Recognize and recreate basic patterns; • To increase their awareness of: school environment, home environment, 	<ul style="list-style-type: none"> • Number games; • Role play; • Matching activities; • Work groups; • Work in pairs; 	<p>Learners can:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Recall a range of number rhymes, songs, stories and counting games; • Understand the use of a variety of information sources (books, TV, posters...); • Recognize and describe pictures; • Use words associated with specific occasions (greetings, seasons...);

neighbourhood, nature, society, and so on; • Begin to understand about different places such as the countryside and the town.		
ENGLISH IN THE WORLD General objective: Learners develop an understanding of the nature of language and culture and use this knowledge to compare languages and cultures and to expand insight into their own language and culture		
Specific objectives	Suggested language activities	Attainment targets
Learners should be able to: <ul style="list-style-type: none"> • Demonstrate care, respect and affection for others; • Recognize holidays and festivals of countries where English is spoken; • Learn about rights, obligations and responsibilities in the context of the classrooms; • Demonstrate a willingness to participate in cultural activities; • Demonstrate good manners: at home, at school, in public places; • Understand the similarities and differences between different countries e.g. through different signs and symbols (flags, pyramids, kangaroo- identity symbols) of the culture; • Recognize the customs, songs, dances, and national emblems of other countries; • Recognize traditional and religious holidays of different countries and cultures. 	<ul style="list-style-type: none"> • Clothes; • Songs; • Role play; • Parties; 	Learners can: <ul style="list-style-type: none"> • List activities that take place in your daily life • Begin to appreciate the importance of the environment; • Recognize and identify cultural differences between different countries ; • Recognize and identify the most immediate holidays and festivals. • Try to use words associated with specific occasions (greetings, celebrations);

GRADE FIVE TOPICAL CONTENT

<p>1. This is me
My favourite things
Out for fun</p> <p>2. Happy days
Festivals
Hobbies</p> <p>3. Fruit basket
Fruits
Vegetables</p> | <p>4. I like music
My favourite music
My favourite song</p> <p>5. Let's have fun
At the picnic
At the swimming pool</p> <p>6. Travelling
At the bus station
At the airport</p> |
|---|---|

Note to the teachers: In order to achieve the targeted aims and objectives of **Grade five Curriculum**, and cover the topical content of **Grade five syllabus**, teachers should select teaching materials from course-book(s) (if available) and other sources which should primarily be age-appropriate, which means that they should be dedicated to **young learners**.

On the other hand, teachers should use supplementary materials according to the time available and dedicated to the English language within the school curriculum, in order to suit their learners' needs and to meet the attainment requirements.

Although it is estimated that within a school year, approximately 10 content areas should be covered, it is the teachers' responsibility to plan the number of topical areas (units) and the composition of it, in accordance with the total amount of hours dedicated to English.

METHODOLOGY

The Communicative Approach and Task – Based Learning

The overall aim of the English Language Curriculum is to enable learners to communicate successfully. Successful communication means getting our message across to others effectively. The Communicative Approach to language learning aims at facilitating genuine interaction with others, whether they live in the neighbourhood, in a distant place, or on another continent.

In language learning, the attention of the learners may be focused on particular segments, or on the language as a whole. In cases when we want to focus learners' attention on particular segments, then a segment may be a grammatical structure (a tense), a language function (expressing gratitude), a vocabulary area (food and drinks), or a phonological feature (stress or particular sounds).

On the other hand, when attention is focused on the language as a whole, learners, through a wide range of language activities, use the language for practical and realistic purposes. In other words, they act as genuine users of the language. Participating actively in communicative language activities, they in fact play roles, simulate situations related to real life, and learn through personalisation. In the earlier stages of learning, learners should be allowed to use gestures, body language, facial expressions, mime, drawings and so on. When they *learn by doing*, they realise that language is a powerful means of communication and will use it as such.

Since communication basically means sending and receiving messages, learners should develop the four language skills, which are the core of communication. Development of *receptive skills*, that is *listening* and *reading* skills, will enable learners to receive messages and, depending on tasks they are expected to fulfil, select essential information. However, since language skills do not occur in isolation, but are normally integrated for communicative purposes, after having received a message, learners should be able to make decisions, and respond appropriately. In a situation which involves language, their response is a communicative function, which is performed by one of the *productive skills*-either by *speaking* or by *writing*.

The Learning - centred classroom

The objective of learning centred teaching is to make teachers aware of the importance of learner autonomy in the classroom. The teacher is required to do more preparation before the lesson, and less stand up teaching in the classroom. But it doesn't mean that the teacher should sit back and relax. The teacher has a role, to support and help learners. The learners learn more actively and with enjoyment. The environment requires a learning centred approach that relies on participant's share in the learning, and responsibility for furthering discussion. In all cases learners need clear guidelines and preparation for effective discussion participation.

The major aims, or set of aims will relate to the development of learning skills. Such aims may include the following:

- To provide learners with efficient learning strategies;
- To assist learners identify their own preferred ways of learning;
- To develop skills to negotiate the curriculum;
- To encourage learners to adopt realistic goals and a timetable to achieve these goals;
- To develop learners' skills in self-evaluation.

The use of the mother tongue in the classroom

Contrary to the principles of the direct method and natural approach in language learning, which favour exclusive use of the target language, excluding the mother tongue completely from the classroom, most recent approaches today suggest that the use of the mother tongue at particular stages of foreign language learning may prove useful.

While there is clearly a place for the mother tongue in the classroom, teachers should make efforts to keep the use of the mother tongue to a minimum. Instead of translating words and/or asking learners to translate, they should demonstrate, act, use simple drawings and/or pictures, explain, give simple definitions. If teachers readily intervene with translation, as soon as learners are provided with an 'equivalent' word or expression, as soon as their curiosity is satisfied, they may lose interest in that particular item. In consequence, the English word or expression is easily forgotten and cannot be easily recalled. This method is easiest for teacher and learner, but may be the least memorable.

Classroom Management

Good classroom management is essential to effective learning. The teacher not only has knowledge of his or her subject (English), but is also the manager of the learning process.

Strategies for classroom management

Classroom management should be thought of in two major parts: Proactive (preventative) and reactive (discipline). Proactive classroom management means establishing the right physical and psychological environment.

- **The physical environment is the shape, size, seating arrangements, materials, and equipment in the classroom.**
- **The psychological environment refers to the emotional tone achieved in the classroom.**

Successful classroom management involves not only responding effectively when problems occur, but preventing the frequent occurrence of problems. The most effective decisions in classroom management are based on a clear concept of the goals and intended outcomes that a teacher wishes to accomplish.

Rules and procedures for the organization of the classroom should be developed in conjunction with teaching strategies that help learners meet their personal and academic needs. The teacher should arrange seating and provide simple step-by-step instructions and check they have been understood.

Communication: If we accept that language is a vehicle for communication in class and not simply the content of the class, then teachers need to put the learners in situations where they need to communicate. Group and pair work (see further) can provide such situations.

Effective communication is the foundation for good classroom management. There are certain forms of communication skills that are beneficial in the classroom.

Monitoring: Often misbehaviour occurs because learners find “acting out” more interesting than a boring lesson or more rewarding than another experience. Learners may also misbehave when they are not involved in the learning activity, do not understand the task, or cannot obtain assistance when it is needed. So the teacher should find useful techniques for responding to minor classroom disruptions.

How a lesson is taught

Quality of instruction is a key factor influencing learners' behaviour and achievement. Response to learner misbehaviour is most effective when it maintains or increases the learner's dignity and self-esteem and encourages the learner to be responsible for his or her own behaviour.

Therefore, the teacher should:

- **Involve learners in evaluating their own work as well as the teacher's instructions;**
- Vary the style as well as the content of instruction in order to address diverse learner learning styles;
- Relate materials to learners' lives whenever possible;
- Create anticipation, and use activities to catch learner interest or increase learner motivation to participate;
- Engage learner learning through cooperative group work, competitive teams, group discussions, debates, and role-playing.

In group and pair work learners are responsible for their behaviour, for organising the work in hand, they choose the language that is used, and have to collaborate with the others in the group in order to achieve the task.

Group work and pair work

Group and pair work go hand in hand with the communicative approach, and learning-centeredness.

- Increase the opportunities for learners to use the language;
- Improve the quality of learners talk;
- Allow greater potential for the individualisation of instructions;
- Promote a positive affective climate;
- Have been found to increase learners' motivation.

According to Long and Porter (1985) small group work in the language classroom provides the optimum environment for negotiated comprehensible output. Group and pair work help to use class time more effectively, increase effective learner talking time and encourage cooperation between learners, their independence and responsibility for others.

The roles of both teacher and learners change according to what kind of grouping they are in. In the traditional lecture-style group the teacher controls both the content and the language that is used, s/he is active,

taking the lead in the classroom and controlling the behaviour of the learners. The learners are receptive, following the teacher's lead and receiving the content of the message, possibly without really thinking actively about it.

Group work

Group work is based on the idea that learners can learn the language and information from each other. The principle of cooperative learning is basic to classroom education. It also allows the opportunity for teachers to help with individual problems, for stronger and weaker learners to work on their own and for more learners to get more practice. Group work can be used for problem solving activities, project work, consensus reaching, or information gap activities where more than two learners are involved.

Group work gives learners chances for greater independence as they work together without the teacher controlling every move. They take some of their own learning decisions, they decide what language to use to complete a certain task.

Pair work

Pair work is a specific kind of group work, usually used for doing oral or written exercises. The pairs may work together to produce the answers, or they may ask each other questions in turn.

Pair work is often quite outside learners' experience of school and so we need to train them in the routines of working together, guide them towards acceptable behaviour, give them the opportunity to practise the necessary skills, and make sure they know what we expect of them.

Pair work involves learners working in pairs simultaneously. The reasons for the use of pair work are similar to those of group work. Pair work allows more learners to get more practice. Learners working in pairs are able to share ideas and help each other. Pair work is useful for dialogues and information gap activities, but it can also be used when working on grammar and vocabulary activities, or checking answers.

Teachers need to introduce pair work slowly and gently into classes, allowing the learners to get used to the idea of working more independently, and to develop the necessary skills.

Speaking and Listening

Speaking

Speaking is an interactive process of constructing meaning that involves producing and receiving and processing information (Brown, 1994; Burns & Joyce, 1997 in Harmer, 1998).

When we think about speaking, we mean the learners use any and all the language at their command to perform some kind of oral task. The important thing is that there should be a task to complete and that the learners should want to complete it.

There are three basic reasons why it is a good idea to give learners tasks which encourage them to use all the language at their command.

Rehearsal: getting learners to have a free discussion gives them a chance to rehearse having discussions outside the classroom. For example, having them take part in a role-play at an airport check-in desk allows them to rehearse such a real-life event in the safety of the classroom.

Feedback: speaking tasks where learners are trying to use all and any language they know provides feedback for both teacher and learners. Teachers can see how their class is doing and what language problems they are having whereas learners can find a particular kind of speaking and what they need to do to improve.

Engagement: good speaking activities can and should be highly motivating. If all the learners are participating fully-and if the teacher has set up the activity properly and can give useful feedback, they should get tremendous satisfaction from it.

	Teacher's Role	Learner's role	Possible activities
Level 1	<p>The teachers role is the same for all levels. It is marked by children's gradual movement from dependence on the teacher and other language users to increasing independence as a learner.</p> <p>The teacher will:</p> <ul style="list-style-type: none"> Be like role-model and involve herself/himself in different activities; Guide learners and advice according to their needs; Facilitate when needed, and have the role of co-learner. 	<p>S/he will</p> <ul style="list-style-type: none"> memorise words, imitate the teacher and peers, take orders and respond. 	<ul style="list-style-type: none"> Producing short sentences; Singing a song in English; Reading a text aloud; Information gap (Describe and Draw).

Listening

Listening is basic to language learning. It is a fundamental skill for the improvement of spoken and written language. Listening is the first skill to develop when language is learnt. Listening is important because it helps in gaining spoken fluency. There are two types of listening situations in real life, non–interactive and interactive.

- **non–interactive listening situations include listening to the radio, TV, films, lectures. In such situations we usually do not have the opportunity to ask for clarification, slower speech or repetition partner.**
- **interactive listening situations include face–to–face conversations, and telephone calls, in which we are alternately listening and speaking, and in which we have a chance to ask other participant(s) for clarification, repetition or slower speech.**

There are two basic approaches to listening in the classroom: extensive and intensive.

Extensive listening or listening for gist (listening to an entire piece to gain an overall impression or understanding of what it is about).

Intensive listening or listening for detail (learners listen to the same piece with greater attention to detail).

	Teacher's Role	Learner's role	Possible activities
Level 1	To motivate the learners; To raise learner's interest; To introduce and develop sounds of English; To familiarise learners with some vocabulary; To monitor; To provide lots of exposure to comprehensible input; To help and encourage learners; To provide learners with regular listening; Facilitator.	Try to understand meaning, not detail; Understand and respond to simple instructions.	Listen and do; Listen and guess; Listen and draw.

Reading and Writing

Reading

Reading is a very important part of daily life. We read in order to obtain information which is presented in a written form. People read for:

- Specific purposes
- General purposes
- Pleasure

Reading for pleasure is very important because while reading novels or magazines we receive information. We can also acquire vocabulary and even grammar. At the end of level 2 learners should be able to know what the importance is of reading in English. One reason why learners sometimes fail to understand a text even when they know all the vocabulary is because they cannot link what they are reading to something they already know.

At this level it is very important that teachers give learners an opportunity to read material of their choice in English. For example, some learners might enjoy reading a history textbook in English and then telling other learners what they have read.

Writing

The reasons for teaching writing to learners of English as a foreign language include reinforcement, language development, learning style and, most importantly, writing as a skill in its own right.

- Reinforcement: Learners often find it useful to write sentences using new language shortly after they have studied it;
- Language development: The mental activity we have to go through in order to construct proper written texts is all part of the ongoing learning experience;
- Learning style: Some learners are quick at picking up language just by looking and listening, but for many learners the time to think things through, to produce language in a slower way, is invaluable;

- Writing as a skill: Writing is a basic language skill, just as important as speaking, listening and reading. Learners need to know how to write letters, how to put a written reports together, how to reply to advertisements. They need to know some of writing's special conventions, for example punctuation and paragraph construction.

	Teacher's Role	Learner's role	Possible activities
Level 1	The teacher will <ul style="list-style-type: none"> • Design the task; • Be a role-model; • Guide, coach, advise, facilitate the learners. 	<ul style="list-style-type: none"> • To copy the teacher, follow simple model. 	<ul style="list-style-type: none"> • Writing short sentences on a familiar topic; • Writing postcards; • Copying text.

Dictation

When learners know how to write, one way of encouraging listening is to set a dictation exercise. Here the learners have to write down exactly what the teacher reads out. It is also an exercise in spelling, pronunciation and punctuation. Dictation involves different kinds of mental processes. There is more time to think, to correct mistakes. Teacher should tell the learners how many times the text will be read. It is important to read the text at least twice.

At the end of level 1, learners should be able to write a limited number of words about: greetings, numbers, families, colours, parts of the body, food and drinks.

Vocabulary

Vocabulary teaching and learning is central to learning English. Words have a central place in culture, and learning words is seen by many as the main task in learning another language.

According to Carter and Nunan (2001), knowing vocabulary actively and productively as well as receptively, means that we all understand many more words than we actually use in every day situations. Our active vocabulary is the use of words that we know and are able to use. Our receptive vocabulary is the set of words that we recognize and understand. A definition of learning a word depends crucially:

- **on what we mean by a word;**
- **on how a word is remembered;**
- **over what period of time and what circumstances it can be recalled;**
- **and whether learning a word also means that it is always retained.**

To answer all these questions, four things should constantly be involved such as: putting words in storage through the ear, through the eye, keeping words in storage, retrieving, and using them.

The processing of words at different levels is crucial to learning. The different levels include integration in the learning process of pronunciation, the visual shape of the grammatical structure and semantic patterns of the word.

A systematic approach to vocabulary teaching

A language teacher needs to find systematic ways of helping learners with the vocabulary. A systematic approach might devote lesson time to helping learners at each of the following stages of learning vocabulary when the learners:

- **Meet new words and understand their meaning(s) and the ways they are used;**
- **Practise using the words;**
- **Find ways that help them memorize the words;**
- **Recall and use the words appropriately.**

The teacher in the classroom can help learners understand the meaning by:

- **Avoiding language more complex than the word s/he is trying to explain;**
- **Focusing on the most important usages;**
- **Using examples;**
- **Using teachers own and learner's knowledge and feelings to focus on what we understand by this word.**

At level 2 they are beginning to read independently selecting simple texts and using a bilingual dictionary or glossary to look up new words. When reading on their own they are beginning to use context to work out what unfamiliar words mean etc.

I	Teacher's role	Learner's role	Possible activities
Level 1	<ul style="list-style-type: none"> • To recycle words appropriately; • To act or mime words; • To focus learners' attention on pronunciation. 	<ul style="list-style-type: none"> • To imitate, follow orders and respond; • To listen and pick up things correctly; • To match words and pictures. 	<ul style="list-style-type: none"> • Matching pictures to words; • Miming; • Listen, read and say.

The Role of Grammar

If we see language as a building, the words as building blocks or bricks, and grammar as the architect's plan, then we must admit that without a plan, even a million bricks do not make a building. Similarly, one may know a million English words, but if s/he does not know how to put them together, s/he cannot speak English (Sesnan, 1997).

In the light of this statement, the question is not whether to teach grammar or not, but *how* to teach it. We should consider which approach to adopt in teaching grammar, whether to teach form before meaning, or meaning before form, and what strategies and techniques to use in order to enable learners to put their knowledge of grammar into use and communicate effectively. It is the teacher's responsibility to estimate which approach would yield best effects at a particular stage of learning, or with a particular class.

	Teacher's role	Learner's role	Possible activities
	<ul style="list-style-type: none"> • To expose learners to particular language items; • To offer appropriate examples; • To provide opportunities for restricted use of language items; • To make activities playful and enjoyable. 	<ul style="list-style-type: none"> • Gasp the meaning of the language items; • Show readiness to participate in activities; • Practice language items in communicative activities. 	<ul style="list-style-type: none"> • Demonstration ; • Games; • Songs; • Magic tricks; • Drawing.

According to the findings of the authors mentioned above, at this level, learners should be able to recognize different word categories and

put words into phrases. They may also be able to combine phrases in order to form sentences. They should be able to deal with both Yes/No questions and WH-questions. At this level, learners may be able not only to grasp the meaning of language items, but also to understand particular aspects of the language system. Developing their cognitive and meta-cognitive skills, learners should be able to understand and use the rules of grammar. Regardless of this, teachers should be careful, when discussing explicitly and explaining the grammar, not to overdo, that is not to lecture on grammar. Instead, they should demonstrate grammar through substitution tables, or drills incorporated within communicative activities.

Assessment and Evaluation

There are many reasons for assessing learners. Some of them are:

- to compare learners with each other;
- to see if learners have reached a particular standard;
- to help the learners' learning;
- to check if the teaching programme is successful.

Teaching means changing the learner. Teachers will always want to know how effective their teaching has been- that is, how much their pupils have changed.

This change can be in:

- The amount of English learners know;
- The quality of the English they use;
- Their ability to use English.

The general word for measuring the change is assessment. Naturally if we want to assess how much pupils have changed, we have to know exactly what they already **know** and what they can already **do**.

There are different types of assessment (or evaluation):

Self assessment (self - evaluation) relies on:

- The amount of effort expended in research;
- The amount of effort expended on initial organization;
- The amount of organization;
- The amount of effort spent on writing.

Group assessment (group - evaluation) can be done by:

- Evaluating individual learner progress within the group;
- Awarding group and individual marks.

This fosters cooperation among the learners, they promote higher achievement, greater motivation, and a more positive attitude towards the subject area and greater social skills.

Individual assessment (evaluation) is more readily accepted by learners, shows learners activity, his/her participation level in the group activity, willingness to respect the viewpoints of others.

Combination of group and individual assessment - the group component may foster the spirit of cooperation, and the individual component may permit the recognition of individual contributions.

The use of work samples, portfolios and projects. These folders or portfolios may be used to collect samples of a range of learners' work over the course of a term or a year. All these may reflect the learners' overall development and show learners' progress.

If teachers want to find out how effective their teaching has been, or if they want to evaluate the learners' progress the tests are used. Tests are conducted in class by the teacher. They measure the results of learners' performance. Teaching and testing always go hand-in-hand. Questions are often asked to check if the learners have understood what has been said. Equally, they may be asked to find out whether a particular point needs to be taught. We instinctively know why we ask a question: whether it is to teach or to test something.

Some major reasons for testing are:

- To diagnose learners' standard on arrival;
- To measure learners' progress;
- To find out how much pupils have learned;
- To find out the quality of learning;
- To find out how many of the class have learned what they were supposed to learn;
- To motivate pupils;
- To show the teacher what to teach next.

There are different kinds of tests, such as:

- **Proficiency tests** to examine a general standard in ability, regardless of the teaching programme;

- **Achievement tests** that examine whether learners can do what they have been taught, either by testing specific syllabus items or general objectives;
- **Placement tests** are a mixture of the above two, depending on what criteria we use to place the learner;
- **Diagnostic tests** use **proficiency** or **achievement tests** to analyse strengths and weaknesses in the learner or the teaching programme itself.

We see **evaluation** as wider than testing. Testing may be a successful tool in evaluation, but we also think there are other criteria for assessing someone's performance. Evaluation is not limited to numbers or just giving learners marks. Instead of trying to count or measure learner's ability to make useful contribution to the class, we can simply judge whether s/he makes a contribution or not, and sometimes we will have to justify, negotiate, and possibly modify our opinions.

Evaluation looks for illumination: How did you learn that? Why did you learn that? This means that we are doing something **with** the learner, rather than **to** the learner. By asking these questions, we will learn a lot of extra information, such as:

- What the learner thinks s/he is learning;
- What the learner thinks is easy / difficult;
- What the learner enjoys / hates doing in the class;
- Where the teaching programme and the learner don't meet;
- Where the teaching programme need re-designing.

With the evaluation we are trying to help the learner to learn, so it is not an assessment, in fact it is aid to learning. In other words, we can use assessment procedure to develop and improve, not only the learner, but also the teaching programme and even the school.

Band Descriptors for Assessing Language Skills

Band	Listening	Speaking		Reading	Writing
		Fluency	Accuracy		
5	Can understand all the message	Does task very well. Little or no hesitation	Good pronunciation, use of vocabulary and grammar	Can understand all the text	Work is well organised. Good punctuation. Few or no mistakes
4	Can understand most of the message	Does the task well. Some hesitation	Good pronunciation, vocabulary and grammar. A few mistakes	Can understand most of the text	Work is mostly well organised. Good punctuation. A few mistakes
3	Can understand some of the message	Does the task adequately. Quite a lot of hesitation	Pronunciation, vocabulary and grammar are adequate. Quite a lot of mistakes but it is possible to understand the learner	Can understand some of the text	Some problems with the message and/or punctuation and/or organisation, but it is possible to understand the message
2	Can understand a little bit of the message	Does not do the task adequately. A lot of hesitation	Pronunciation, vocabulary and grammar are limited. It is difficult to understand the learner	Can understand a little bit of the text	Problems with the message and/or punctuation and/or organisation. It is difficult to understand the message
1	Can understand very little of the message	Is not really able to do the task at all	Very hard or impossible to understand the learner.	Can understand very little or none of the text	Significant problems with the message and/or punctuation and/or organisation. It is almost impossible to understand the message

The table above sets out bands which describe levels of achievement in the four skills. These band descriptors are intended to apply to specific tasks (e.g. listening to a story, talking about a picture, reading about an invention, writing a letter), as an aid to the teacher and learner in assessing performance. It is of course perfectly possible for a learner to perform to different bands of achievement for different tasks and different skills.

MATEMATIKA

MATEMATIKA

(5 asova nedjeljno, 90 asova godišnje)

UVOD

Matematika u XXI-om vijeku, sve više zauzima centralno mjesto ne samo u studijama prirodnih nauka i tehnike, već ona sa svojom gramatikom zauzima centralno mjesto i u cjelokupnom obrazovanju djece. Pojam opšte matematike odnosi se i na poznavanje istine o svijetu u kojem živimo. Uči se matematiku, ali se osposobljava za jedno realno zapažanje pojava (fenomena), koje ga okružuju i ujedno osposobljava da sa lakoćom stigne do logičkog zaključka za rješavanje mnogih životnih i društvenih problema. Dakle, predmet matematike je jedan od glavnih opštih predmeta u osnovnoj školi sa višestrukim zadacima obrazovno-informativnim i vaspitnim.

Polaznik je u četvrtom razredu postigao najširi stepen znanja vezan za osnovne pojmove matematike (kao npr. pojam skupa, podskupa, združivanje jedan na jedan), kao i da razlikuje geometrijske figure i oblike kod različitih površi. U petom razredu treba se postepeno proširivati znanje stečeno u četvrtom razredu naročito iz aritmetike i geometrije i neprekidno produbljivati isto. Treba posvetiti punu pažnju rješavanju praktičnih problema sa kojima se susrećemo u svakodnevnom životu. Treba da rješava zadatke gdje se traži najveća umna snalažljivost polaznika. Isto kao i u četvrtom razredu i ovdje postoji težnja nastavnika da razvija sposobnosti polaznika za zapažanje sličnosti i razlika u figurama i definicijama kao i sposobnost da obavlja mjerenja i da upoređuje rezultate. Nastavnik treba da podstiče radoznalost i sposobnost za samostalan kreativan rad. Treba nastaviti sa težnjom da ide dalje za podizanje preciznosti kod polaznika kada je riječ o radu matematičkih radnji sa brojevima i razlomcima. Za postizanje svega ovoga treba nastavnik da izabere odgovarajuću nastavnu tehniku..

CILJEVI

Program predmeta matematike za peti razred ima za cilj:

- Da razvija kod polaznika maštu, radoznalost, koncentrisanost, pamćenje i intuiciju;
- Da osposobljava polaznika da se izrazi pravilno, jasno i tačno;
- Razvijanje samoinicijative, samostalan rad i saradnju;
- Da osposobljava polaznika da dobijeno znanje primijeni u različitim situacijama svakodnevnog života;
- Osposobljava polaznika da dobijeno znanje iskoristi u nastavi matematike i drugih predmeta na višem nivou školovanja.

OPCI OBJEKTIVI

Iz programskog sadržaja petog razreda, polaznik treba da je u stanju:

- Da obavi radnje sabiranja, oduzimanja, množenja i dijeljenja brojeva od 10000-1000000 kao i da zna da predstavi razlomke na brojevnoj osi;
- Da primjenjuje stečeno znanje u rješavanju različitih problema iz svakodnevnog života;
- Da rješava jednačine i nejednačine sa brojevima i primijeni iste u rješavanju konkretnih problema;
- Da obavlja mjerenje dužine i da vrši pretvaranje višeimenovanih jedinica u jednoimenovane jedinice i obrnuto;
- Da obavlja mjerenje mase i da vrši pretvaranje višeimenovanih jedinica u jednoimenovane jedinice i obrnuto;
- Da obavlja mjerenje vremena i pretvaranje većih jedinica u manje i obrnuto;
- Da mjeri površ (izražavajući površinu) i da pretvara jedinice mjere jedne u druge i obrnuto;
- Da obavlja mjerenje zapremine tijela;
- Da nađe obim trougla, pravougaonika i šestougla;
- Da razlikuje rogljasta (neregularna) tijela i obla tijela;

- Da sakuplja (sabira) i sistematizuje podatke tokom mjerenja;
- Da prikazuje podatke u toku mjerenja pomoću tabela, pravougaonima (stubovima) i dijagramima

PLANIRANJE PROGRAMSKOG SADRŽAJA

KATEGORIJE	POTKATEGORIJE	BROJ ASOVA	%
I. SKUPOVI	Skupovi	8	8,9
	Relacije		
II. ARITMETIKA I ALGEBRA	Prirodni brojevi do 1000000.	51	56,7
	Radnje (operacije) sa brojevima od 1-1000000 i svojstva raunskih radnji		
	Jednakosti i nejednakosti		
III. GEOMETRIJA I MJERENJA	Prave	23	25,5
	Geometrijski oblici		
	Mjerenja		
IV. OBRADA PODATAKA	Obrada podataka	8	8,9

SADRŽAJ PROGRAMA I O EKIVANI REZULTATI

KATEGORIJE	POTKATEGORIJE	SADRŽAJ PROGRAMA	O EKIVANI REZULTATI
I. SKUPOVI I RELACIJE	I.1 Skupovi I.2.Relacije	<ul style="list-style-type: none"> • Radnje sa skupovima (unija \cup, presjek \cap, diferencija (razlika) \setminus; prazan skup ϕ . • Prikazivanje radnje sa skupovima pomoću Venovog dijagrama. 	<p>Polaznik treba:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Da obavlja radnje sa skupovima (unija, presjek i razlika skupova); • da predstavlja skupove pomoću Venovog dijagrama.
II. ARITMETIKA I ALGEBRA	II.1. Prirodni brojevi do 1000000 II.2. Radnje (operacije) sa brojevima od 1-1000000 i svojstva raunskih radnji III.3. Jedna ine i nejedna ine	<ul style="list-style-type: none"> • Brojevi od 10000 do 1000000 i veći prirodni brojevi; pisanje i čitanje takvih brojeva. • Vrijednost cifre prema mjestu na kojem je, klase i redovi brojeva. • Zaokruživanje prirodnih brojeva na desetice, stotinu, hiljadu, desethiljada i punu stohiljada. • Radnje (sabiranje, oduzimanje, množenje i dijeljenje) sa velikim brojevima. 	<ul style="list-style-type: none"> • Da čita i da piše pravo i tačno prirodne brojeve od 1-1000000; • da obavlja sabiranje i oduzimanje brojeva od 1-1000000 bez prelaska, odnosno bez pretvaranja desetice, stotine i hiljade; • da riješi jedna ine i nejedna ine oblika: da obavlja oduzimanje brojeva od 1-1000000 sa prelaskom, odnosno sa posuivanjem desetice, stotine i hiljade; • da obavlja množenje i dijeljenje velikih brojeva; • da riješi jedna ine i nejedna ine oblika: $a \pm x \neq b$, $a \pm x < b$ $a \neq 0$, $x \cdot a = l$, $a \neq 0$, $x \cdot a < b$, $a \neq 0$, $x \cdot a > b$, $a \neq 0$,

		<ul style="list-style-type: none"> • Jedna i nejedna i nejedna i jednostavni oblici. • Stepeni. • Brojevni izrazi: imenovanje elemenata u raunskoj radnji (sabirac-zbir; umanjenik, umanjilac, razlika; faktori, proizvod; djeljenik, djelilac, količnik, ostatak). • Svojstva radnji. • Prednost i red raunskih radnji. • Racionalni brojevi. Sabiranje i oduzimanje razlomaka različitih imenilaca pretvaraju ih u razlomke istih imenilaca; . dio jednog broja ($\frac{2}{3}$ od 12). • Rimski brojevi od 1 (I) do 100 (C). 	<p>$a \cdot x = b, x \neq 0, a \cdot x < b, x \neq 0, a \cdot x > b,$ $x \neq 0, a \cdot x = b, x \neq 0, a \cdot x < b, x \neq 0,$ $a : x > 0, x \neq 0, x : a = b, a \neq 0, x : a = b, a \neq 0, x : a < b, a \neq 0, x : a > b, a \neq 0;$ i primjena istih na rješavanju praktičnih problema;</p> <ul style="list-style-type: none"> • da bude u stanju da imenuje (sabirac-zbir; umanjenik, umanjilac, razliku, faktori, proizvod; djeljenik, djelilac, količnik, ostatak); • da poznaje razlomke manje i veće od broja jedan; razlomci koji predstavljaju isti broj i upoređivanje razlomaka jednakih imenilaca i jednakih brojilaca; • da obavlja radnje sa razlomcima koji imaju različite imeniocice; • da je u stanju da piše rimske brojeve od 1(I) do 100 (C).
--	--	--	---

<p>III. GEOMETRIJA I MJERENJA</p>	<p>III.1. Prave</p> <p>III.2. Geometrijski oblici</p> <p>III.3. Mjerenja</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Mjerenje dužina i jedinice; pretvaranje takvih jedinica od ve e u manje. • Mjerenje mase i jedinice; pretvaranje takvih jedinica od ve ih u manje. • Jedinice za mjerenje te nosti, pretvaranje takvih jedinica (od ve ih u manje). • Mjerenje površi (površina); jedinice mjere mm^2, cm^2, dm^2, m^2; pretvaranje jedinica jednih u druge. • Mjerenje tijela (zapremina tijela); jedinice mjere mm^3, cm^3, dm^3, m^3. • Ravan; • Uzajamni položaj pravih i kruga, površ kruga, kružnica. • Pravilni mnogouglovi; jednostrani ni trougao; 	<ul style="list-style-type: none"> • Da obavlja mjerenje dužina izražene u jedinicama mjere mm, cm, dm, m i da razumije jedinice dam, hm i km; • da obavlja mjerenje mase izražene u jedinicama mjere gr, dkg, hg i kg; • da obavlja mjerenje te nosti; • da obavlja mjerenje površina tijela izražene u jedinicama mjere mm^2, cm^2, dm^2, m^2; • da obavlja mjerenje zapremine tijela izražene u jedinicama mjere mm^3, cm^3, dm^3, m^3; • da razlikuje uzajamni položaj prave i kružnice (prava prolazi izvan kružnice; sije e kružnicu u dvjema ta kama; dodiruje kružnicu u jednoj ta ki); • da razlikuje uzajamni položaj prave i kruga (prava prolazi izvan kruga; sije e krug kao tetiva); • da obavlja mjerenje obima mnogouglova; • da nacrti mreže kocke, kvadra, kupe i valjka.
--	---	--	--

		<p>pravougaonik; kvadrat; pravilni petougao i šestougao.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Obim mnogouglova kao zbir dužina njihovih stranica (bez upotrebe formula). • Površina navedenih pravilnih mnogouglova mjerenjem (bez upotrebe formula). • Kocka, kvadar, kupa, valjak i njihove mreže. 	
IV. OBRADA PODATAKA	IV.1. Obrada podataka	<ul style="list-style-type: none"> • Prikupljanje i bilježenje podataka. • Predstavljanje podataka tabelama, stubovima, kružnim dijelovima i raznim dijagramima. • Istanje različitih tabela i dijagrama. 	<ul style="list-style-type: none"> • Da prikazuje podatke tabelarno sa vertikalnim stubovima i da ista iste; • da upoređuje podatke predstavljene tabelom ili dijagramom.

METODOLOŠKA UPUTSTVA

Škola treba da služi za buđenje i usvajanje interesa djece za matematiku i postepeno da razvija isto.

- Nastava matematike nikada ne smije da bude apstraktna i verbalna, zato što matematika u suštini i tako djeluje sa apstraktnim pojmovima i relacijama. Treba je što više približiti polazniku u vidu igre služeći se eksperimentima i realnim situacijama iz svakodnevnog života.
- Način učenja i sticanje znanja treba razvijati u obliku spirale, zato što ranije radnje i strukturu matematike nije moguće odmah i u cjelini shvatiti. Dobro bi bilo svaki put povezati i ispreplitati male cjeline sadržaja u veće cjeline, na taj način da stavljaju i nove sadržaje usvajaju se i utvrđuju sve više prethodni sadržaji.
- Motivisanost je ključna za učenje matematike. Zatim dolazi umjetnost nastavnika da motiviše polaznike da rade u kontinuitetu i sistematski, što je posebno veoma važno. Ovo se postiže biranjem odgovarajućih zadataka, koji podstrekavaju logičko razmišljanje kod polaznika.
- U petom razredu treba podsticati snalažljivost polaznika za što preciznije radnje tokom radnje sa brojevima kao i njihovu upotrebu. Dakle, zadatak nastavnika je da nađe metodu i da izabere odgovarajuću tehniku u nastavi. Ovo se može postići i individualnim radom u nastavi ili rad u manjim grupama.
- Treba biti pažljiv u toku vježbi, polaznika stimulisati da riješi konkretan zadatak iz svakodnevnog života ukoliko postoji i njegova mogućnost. Na ovaj način polaznik shvata kontinuitet uloge matematike. Tako, ako je moguće bilo bi dobro približiti što više varijanti rješavanja zadataka.
- Cilj učenja matematike nije u sticanju rutine učenja, mehanizacija učenja inženjerska ili radnja, već usvajanje osnovne materije. Treba imati u vidu da fond znanja i dobijene vještine uvijek ostanu na raspolaganju polazniku.
- Treba izabrati odgovarajuće vježbe da razvijaju intuiciju na zadovoljavajućem stepenu za kretanje uvijek korak naprijed.
- Nastavnik treba da doda radnu dinamiku da bi realizirao plan i program predmeta, zato što je uopšte fond časova veoma mali (svoga

90 asova). Za ovu opravdanost ne treba pretjerati sa jednakim zadacima i za određene jedinice treba uzeti manje primjera.

Da bi se postigli optimalni rezultati na polju nastave matematike, veoma veliku ulogu igraju dobar pismeni program, dobri udžbenici, te uvježbanost nastavnika kao i upotreba metoda i određene tehnike nastavnika u prilagođavanju uslovima i okolini u kojoj se razvija nastava.

VRIJEDNOVANJE

Vrijednovanje obuhvata sve radnje koje se koriste za suđenje do kojeg stepena je dostigao polaznik sa znanjem predmeta.

Nastavnik u toku vrijednovanja, treba da ima u vidu sadržaje programa i standarde dostignu a određenih planom i programom.

NIVO DOSTIGNU A

Skala dostignu a polaznika vrijednuje se baziraju i se uglavnom na tri nivoa:

Nivo I. Obuhvata minimalna dostignu a, što znači da se postavlja minimum neophodnog do koga treba da stigne svaki polaznik. Tako se postavlja donja dozvoljena granica usvojenog programa što se u procentima izražava sa 40% razvijenog materijala. Na ovom nivou treba obuhvatiti polaznike, koji rješavaju probleme uz pomoć nastavnika i ograničenih metoda, opravdava proste činjenice matematike kao i saradnju za učenje matematike imaju i uvijek ovu pomoć u vidu.

Nivo II. Pojavljuje se u granicama rezultata izraženog 50%-80%. Na ovom nivou treba obuhvatiti polaznike, koji rješavaju probleme i dokazuju matematičke istine uz ograničenu pomoć nastavnika, od strane ne velikog broja metoda i vještina, sa nekim greškama ili malim nedostacima.

Nivo III. Je najviši nivo ili maksimalni nivo dostignu a polaznika izraženog u procentima (većeg od 80%). Na ovom nivou treba obuhvatiti polaznike koji rješavaju zadatke i probleme i dokazuju matematičke istine u samostalnom obliku, rješavaju matematičke probleme različitim metodama, analiziraju i komentarišu rezultate dobijene na samostalan način, te tim jezikom i logički jasno.

PROCEDURA VRIJEDNOVANJA

Proces vrijednovanja preporučuje se da bude u harmoniji sa postavljenim standardima. Shvatljivo je da vrijednovanje treba da prati ciljeve obrazovanja, nastavne i vrijednosne objektivne. Vrijednovanje treba da bude zasnovano na velikoj količini podataka kojima su obuhvaćeni ovi elementi:

- vrijednovanje usmenih odgovora;
- vrijednovanje aktivnosti u debatama u razredu;
- vrijednovanje pomoći u toku rada u grupi;
- vrijednovanje domaćih zadataka;
- testovi za jednu grupu određenih tema;
- test na kraju određene kategorije sadržaja;
- test na kraju polugodišta;
- test na kraju godine.

Na kraju godine treba zaključiti ocjenu, koja se dobija kao srednja ocjena svih vrijednovanja.

MEĐUPREDMETNE VEZE

Matematika u petom razredu povezana je sa:

- **Maternji jezik** - “prevođenje” matematičkih izraza sa običnog jezika u jezik matematike i obrnuto;
- **Likovno vaspitanje** - crtanje pravih i krivih linija, otvorenih i zatvorenih i raznih geometrijskih slika (figura);
- **Tjelesni odgoj i sport** - orijentacija u prostoru (kretanja lijevo, desno, naprijed i nazad; skokovi uvis i udalj i dr.); razna mjerenja;
- **Ručni rad** - pravljenje (konstruisanje) različitih geometrijskih slika i tijela od kartona, plastelina, gline i dr. kao i konstruisanje mreža takvih tijela.

PREPORUČENA LITERATURA

K. Dedej, A. Frashëri, Matematika za peti razred
Radni listovi za peti razred
Knjiga za učitelja za peti razred

PRIRODNE NAUKE

- **ovjek i priroda**

OVJEK I PRIRODA

(2 sata nedjeljno, 36 satica godišnje)

UVOD

Predmet **ovjek i priroda**, koji se uči u četvrtom i petom razredu neformalne nastave, je nastavak istoimenog predmeta koji se uči još od trećeg razreda, kao integracioni predmet prirodnih nauka: biologije, kemije, fizike i geografije. U sklopu ovog predmeta, polaznici će se upoznati sa prirodom koja nas okružuje, kretanjima tijela, njihovom mekorelacijom, osobinama, sastavom, strukturom, sa ovjekovim zahtjevima za korištenjem materijalnih dobara iz prirode, hrane, izvorima energije i očuvanjem životne sredine.

CILJEVI

Program predmeta **ovjek i priroda** za četvrti i peti razred neformalne nastave ima za cilj:

- Da razvije sposobnost polaznika da upozna prirodu, njene objekte, životnu sredinu i njeno očuvanje;
- Da stvori spoznaju o materijalnom jedinstvu svih tijela u prirodi i njihovom neprekidnom kretanju;
- Da njeguje naviku i da stvori vještinu za osmatranje, mjerenje, i dobijanje tačnih zaključaka o prirodnim zakonitostima, njihovo mekovezivanje i sticanje navike za rješavanje konkretnih problema;
- Da se razvija kao stabilna, samokritična, istrajna ličnost spremna za saradnju sa nastavnicima u školi i van nje, sposobna da se suoči sa životnim izazovima.

OPCI I SPECIFI NI OBJEKTIVI

Polaznik treba da je u stanju:

Da prepoznaje:

- injenice, nazive i koncepte u vezi sa gljivama, organima za ekskreciju, organima za razmnožavanje, organima za osjetila, gramom i raznovrsnost ljekovitog bilja, ki menjacima i raznim životnim sredinama;
- Sastav materija, osobine i njihove pretvorbe;
- Razne vrste kretanja i njihovu me ukorelaciju u prirodi;
- Procese i prirodne pojave u okolini i šire.

Da razumije:

- injenice, nazive i koncepte vezane za gljive, organe za ekskreciju, razmnožavanje i osjetila, gramu i raznovrsnost ljekovitog bilja, ki menjaka i raznih životnih sredina;
- Da se materija nalazi svuda i javlja se u različitim oblicima u zavisnosti od prirodnih uvjeta u vrstom, te nom i gasovitom- plinovitom stanju, itd;
- Neke vrste energije i na ine njihovog sprovo enja;
- Neke prirodne procese koji ine i mijenjaju prirodnu sredinu u okolišu i šire (reljef, vrijeme i klima).

Da primjenjuje:

- Saznanja o gram i živih bi a i ovjeka, životnih sredina i živog svijeta;
- Metode filtracije, dekantacije, isparavanja, prosejavanja, kristalizacije, itd., za razdvajanje mješavina;
- Koriš enje prehrambenih, higijenskih i zdravstvenih sredstava u svakodnevnom životu;
- Ste ena saznanja za izradu jednostavnog elektri nog kola;
- Osnovna pomo na sredstva i pomagala - alatke za mjerenje dužine, mase, zapremine, vremena i temperature
- Koriš enje grafi kih podataka, skica, planova, karti i aerofotografija.

Da analizira:

- Saznanja i zna enje konceptata o gram i gljiva, ovjeka, životinja sa ki menim stubom i ljekovitog bilja;

- Da su zemlja, zrak i prirodne vode mješavina raznih tvari ili materija koje su bitne za život.
- Sastav raznih tvari;
- Pojavu širenja svjetlosti u različitim sredinama i njeno reflektovanje - odbijanje sa ravnih površina;
- Neke prirodne procese u atmosferi, hidrosferi, zemljinoj kori i biosferi.

Da sintetizuje:

- Nove tvari ili materije koje su nastale međudjelovanjem dveju ili više različitih tvari ili materija;
- Zajedničko svojstvo međudjelovanja tijela u prirodi.

Da vrijednuje:

Ulogu prirode na život i djelovanje čovjeka;

- Korištenje prirodnih procesa i pojava za poboljšanje kvaliteta življenja ljudi;
- Značaj prirodnih bogatstava za život ljudi, korištenje i očuvanje životne sredine;
- Materijalna dobra koja priroda donosi čovjeku i ponašanje čovjeka prema prirodi

ORGANIZACIJA PROGRAMSKOG SADRŽAJA

2 sata nedjeljno, 36 sati godišnje

Kategorije	Potkategorije	Broj sati	%
I. Živa bića i procesi	1. Osobine živih bića 2. Bilje i životinje 3. Živa bića i sredina	12	32,43
II. Materija i energija	1. Materija i njene osobine 2. Pretvorbe materije	8	22,97
III. Fizički procesi	1. Snaga i kretanje 2. Elektricitet, magnetizam i svjetlost	9	24,32
IV. Zemlja i vasiona	1. Okoliš 2. Zemlja, Sunce, Mjesec i planete	7	20,27
Ukupno		36	99,99

	<p>II.2. Pretvorbe materije- tvari</p>	<p>- iste materije i mješane materije - mješavine</p> <p>2. Pretvorbe materije pod utjecajem raznih faktora - Povratne i nepovratne promjene</p> <p>3. Zemlja kao izvor minerala i ostalih materijalnih dobara - metali: željezo, bakar, olovo, aluminij, itd.</p>	<p>bijelog mermera i granita, itd.</p> <p>- naprave vodene rastvora od kuhinjske soli i od šećera, itd.</p> <p>- naprave razliku između iste vode, morske vode, kišnice i izvorske vode, itd.</p> <p>- analiziraju da je zrak mješavina raznih gasova i ostalih materija ili tvari (oksigena -kisika, ugljenog gasa - karbonskog gasa, azota - nitrogena, vodene pare, itd.)</p> <p>- da je zemlja i tlo kao i hrana mješavina raznih tvari ili materija.</p> <p>- da procjene značaj vode kao rastvarača u svakodnevnom životu.</p> <p>- da prikažu neke metode za izdvajanje tvari iz mješavina.</p> <p>- da prikažu da i otapanje vrste supstance u vodi ima svoju granicu, kao i da temperatura može imati utjecaja na otapanje.</p> <p>- da procjene praktični značaj zraka za disanje.</p> <p>- da procjene povratne i nepovratne pretvorbe sa aspekta životnog značenja: pretvorbe zapaljivih odnosno sagorjivih supstanci u energiju i toplotu, korištenje otopina za hranu i u medicinske svrhe, itd.</p>	<p>- Sa rukom radom Praktičnim radom sa raznovrsnim materijalima (papir, drvo, plastika, razne tkanine i platna, itd.)</p> <p>- Sa građanskim vaspitanjem omogućavanje učenja za očuvanje zdravlja i životne sredine.</p> <p>- Sa likovnim vaspitanjem korištenjem raznih sredstava prilikom crtanja, farbanja i raznih modeliranja (grafitna olovka, boje, plastelin, itd.)</p>
--	---	--	--	---

		<p>- građevinski materijali: kretni kamen, krečak, glina, cement, itd.</p> <p>- grejne materije: vrste, tekućine i gasovite.</p> <p>4. Prerada raznih supstanci koje uzrokuju zagađenje sredine</p>	<p>- da analizira protok vode u prirodi kao značajan proces u biosferi.</p> <p>- da identifikuje neke najvažnije metale za život kao što su: željezo, bakar, olovo, itd.</p> <p>- da opiše razne tehnološke procese za dobijanje metala iz minerala izvijenih iz zemlje, preradu i primjenu metala u svakodnevnom životu.</p> <p>- da procjene značaj nekih minerala (krečnog kamena, mermerska, pijeska, gline, itd.) za građevinski materijal.</p> <p>- da prepoznaju zapaljive supstance po njihovom agregatnom stanju.</p> <p>- da analiziraju značaj sagorjivih supstanci kao izvore energije, toplote i kao repromaterijale za industriju, farmaciju, itd.</p> <p>- da opišu da se tokom procesa za dobijanje raznih supstanci zagađuje životna sredina i okoliš.</p> <p>- da procjene probleme zagađenja okoliša (sa kemikalijama, ubivcima i ostalim supstancama) koje oštećuju ljudsko zdravlje.</p> <p>- da se osamoosvijeste da zasluže za zdravu i čistu životnu sredinu pripadaju i školarcima kao i široj zajednici kojoj</p>	<p>Sa matematikom</p> <p>Poznavanje prirodnih brojeva mjerenjem i razlikovanjem raznih mjernih veličina (temperature, dužine, mase, zaprijemine) i izradi grafikona i tabela.</p>
--	--	--	---	--

<p>III. Fizički procesi</p>	<p>III.1. Sila i kretanje</p>	<p>- Kretanjem u prirodi tijela vrše radnju. -U prirodi tijela imaju svoju energiju, zato mogu vršiti radnje, a energija može preći iz jednog stanja u drugo odnosno sa jedne vrste u drugu. - tijela mogu potonuti u vodu ili plutati na njenoj površini.</p>	<p>pripada škola. - da poštuju norme i pravila bacanja smeća na određenim mjestima, određenim pozajmama (staklo, metale, plastiku i ostali otpad). - da opišu mogućnosti za iskorištavanje otpada, to jest za njihovu preradu (reciklaža) za životne potrebe (u energetici, industriji, poljoprivredi, itd) - da štite životnu sredinu sadeci drveće, cvijeće i njeguju zelene površine (u školi, kod kuće i na ostalim mjestima).</p> <p>Polaznici treba da su u stanju da: - da navedu primjere kada tijela vrše radnju kao: prilikom povlačenja, guranja, podizanja ili padanja. Da pronađu primjere koji prikazuju razne vrste energije u mehanici i prelazak sa jedne vrste energije u drugu. - da sa materijalima različitih gustoća prikažu potonuće i plutanje tijela u vodi. - da prikažu pojavu isparivanja, ključanja, pojavu kapilariteta i njihove osobine.</p>	<p>Sa Ručnim radom za izradu alatki predviđene programom.</p> <p>Sa Matematikom za određivanje odnosa između mjernih jedinica i njihovim manjim vrijednostima.</p>
------------------------------------	--------------------------------------	--	--	--

	<p>III.2. Elektricitet, magnetizam i svjetlost</p>	<ul style="list-style-type: none"> - tekućine isparavaju, ključaju i u malim mlazovima se same od sebe podižu. - uvijek koristi nekoliko vrsta izvora električne energije. - Da se upoznamo sa električnim kolom. - Električna energija ima široku primjenu u svakodnevnom životu, ali ujedno i predstavlja neposrednu opasnost. - Elektriciteta ima i u Zemljinj atmosferi i uvijek se treba zaštititi od posljedica njegovog pražnjenja. - Svjetlost se pravolinijski širi. - Ravnim ogledalom nazivamo svaku ravnopovršinu od koje 	<ul style="list-style-type: none"> - da prepozna različite izvore električne struje (baterije) i struje koja se proizvodi kada vozimo bicikl (generator). - da nabroji da jednostavno električno koloćine izvor, žice i lampa kao potrošača - da kaže kakva je primjena električne energije na kućanskim aparatima i opasnosti koje se javljaju zbog nepažnje prilikom njihovog korištenja, kao što su slučajevi sa otkrivenim žicama, slomljenim prekidačima i svi direktni kontakti sa strujom. - da opiše munju, kao posljedicu pražnjenja atmosferskog elektriciteta na Zemlji i da prikaže načine zaštite visokih objekata od groma. - da pronađe primjere pravolinijskog širenja svjetlosti, (stvaranje sjenke). - da dokaže da se svjetlost odbija od 	
--	---	--	--	--

<p>IV. Zemlja i prostor</p>	<p>IV.1. Moja okolina</p>	<p>se reflektuje svjetlost. - Svjetlosni zrak e se prelomiti kroz dvije sredine razli itih gusto a (npr. Voda-zrak).</p> <p>- ovjek i okolina - Oblici zemljine površine, stijene, minerali, zemljišta. -Zrak (atmosfera), sastav, sun evo zra enje, temperatura, vlažnost zraka, kretanje zraka, padavine, vjetrovi, vrijeme, klima - Voda, osobine, protok vode, vodena bogatstva, vodeni prostori-tijela (oceani, rijeke, jezera, lednici ili gle eri, mo vare)</p>	<p>svake ravne površine (staklo, tiha voda ili ogledalo). - da prikaže primjere prelamanja svjetlosti prilikom prelaska kroz dvije sredine razli itih gusto a (kašika u aši od aja ili potonuli novi na dnu posude sa vodom).</p> <p>Polaznik treba da je u stanju da:</p> <p>- da procjeni fizi ke osobine prirodne sredine u njegovom okruženju i šire. - da prepoznaje vrste stijena, minerale, i njihov zna aj. - da procjeni glavne tipove tla. - da objasni da se atmosfera sastoji od gasova i raznih dodataka. - da objasni da je izvor toplote sun evo zra enje i razloge njegovog neravnomjernog raspore ivanja na Zemlji - da opiše da se isparavanjem i kondenzacijom vode stvaraju magle, oblaci i padavine (kiše, snijeg, rosa, itd.) - da objasni što je vrijeme, klima i njene promijene. - da objasni glavne osobine vode i protok vode u prirodi.</p>	<p>* Likovno vaspitanje - Grafi ki prikaz prirodnih osobina.</p> <p>* Ru ni rad - Kreiranje raznih modela.</p> <p>*Gra ansko vaspitanje - Ljudi žive i djeluju u lokalnom prostoru, njihovi me usobni odnosi. - Ljudi žive na razli itim podru jima, njihovi odnosi.</p>
------------------------------------	----------------------------------	--	--	--

	<p>IV.2. Skica, plan, karta, globus, karta, globus, itanje i koriš enje</p>	<p>- Skica, plan, karta, globus, kartografska mreža (paralele i meridijani), itanje i koriš enje karti</p>	<p>- da opiše osnovna vodena tijela na Zemlji, zajedni ke osobine i razlike izme u oceana i kopnenih voda (rijeka, jezera lednika - gle era, mo vara). - da prikaže da se objekti, dijelovi površine i cijela Zemlja može prikazati na papiru, na globusu umanjeno sa posebnim znakovima. - da objasni stupanj umanjenosti i simbole - da prepoznaje glavne sadržaje na karti i da razlikuje glavne tipove karata.</p>	<p>* Jezik - Korištenje standardnih koncepata</p>
	<p>IV.3. Zemlja, sun ev sistem i vasiona</p>	<p>° Sun ev sistem, tijela sun evog sistema, porijeklo Zemlje i Sun evog sistema ° Zemlja i njena kretanja, posljedice. ° Unutrašnji sastav Zemlje – kora, omota i jezgro (kontinenti i oceani) stijene, mineralna i energetska bogatstva zamljine kore.</p>	<p>- da objasni koja su nebeska tijela u sun evom sistemu (Zemlja, Sunce, Mjesec i ostale planete). - da objasni kakva su to kretanja koja vrši zemlja i koje su posljedice okretanja Zemlje oko svoje ose i oko Sunca. - da objasni utjecaje promjene dana i no i, godišnjih doba, na život i rad ljudi, na biljni i životinjski svijet na njihovu okolinu i šire. - da napravi razliku izme u Zemljinog omota a i Zemljine kore. - da objasni da se na stijenama nalaze razni minerali i fosili.</p>	

METODOLOŠKA UPUTSTVA

Za uspješnu realizaciju plana i programa predmeta uvijek i priroda, neophodno je primjenjivanje, raznovrsnih metoda, tehnika i na ina rada kao i jedan sveobuhvatni kompleks procedura (nova informacija, ponavljanje, utvrđivanje, vježbanje, izrada zadataka, rad na projektima, praktični rad, korištenje materijalno tehničkih sredstava, kao što su: crteži, peisaži, diagrami, modeli, grafikoni, kemikalije, kuhinjsko posuđe, laboratorijske posude, instrumenti i ostala savremena tehnološka pomagala – kompjuteri, internet, itd.)

Izbor metoda je u nadležnosti predmetnog nastavnika. Taj izbor u glavnom zavisi od zahtjeva i potreba polaznika, od prirode tematskog sadržaja nastavne jedinice, od didaktičke osnove, od nivoa izgradnosti profila polaznika, itd.

Metode i tehnike rada sa polaznicima treba da budu kombinovane i raznolike, da bi podstakli dinamiku učenja, da razbiju monotoniju i da motivišu polaznike za učenje.

Metode, načini i tehnike rada sa polaznicima su također onoliko raznolike kolika je raznolikost učenja i savladavanja od strane polaznika. One treba da su u funkciji lakšeg savladavanja nastavnih sadržaja i što bržeg i što tačnijeg primjenjivanja saznanja, navika, vještina, stavova i ostalih vrijednosti koje čine cjelinu u procesu formiranja ličnosti sposobne da se suoči sa životnim izazovima...

U cilju ispunjavanja svih zahtjeva za uspješno savladavanje, predlažu se različiti načini, metode i tehnike rada:

- Direktno izlaganje - predavanje (predavanje, objašnjavanje, praktične vježbe i primjeri);
- Indirektno izlaganje - predavanje (razmatranje, razotkrivanje, rješavanje problema);
- Izlaganje ili podučavanje pomoću pitanja (tehnika postavljanja pitanja upućenih polaznicima);
- Diskusija i učenje odnosno savladavanje metodom suradnje (u manjim, u većim grupama ili sa cijelim razredom);
- Izlaganje ili podučavanje kroz razmišljanje (kritičko, stvaralačko razmišljanje, rješavanje problema pomoću računara – kompjutera);
- Savladavanje ili učenje kroz projekte, istraživačkog rada na terenu;
- Izlaganje kroz zapažanje odnosno osmatranje, demonstraciju i eksperiment;

- Izlaganje i savladavanje korišćenjem multimedijalnih sredstava, posebno pomoću računara i kompjutera;
- Učenje u prirodi i kroz posjete industrijskim objektima;

U svim slučajevima primjena nastavnih metoda i tehnika trebala bi biti prvenstveno korišćenjem odgovarajućih didaktičkih materijala i sredstava, bez kojih se ne mogu postići očekivani rezultati.

VRIJEDNOVANJE

Vrijednovanje je instrument i djelatnost koja se sprovodi za mjerenje rada i dostignuća samih polaznika. Vrijednovanje je mjerni aparat, koji jasno predstavlja situaciju u kojoj se nalazi polaznik, nastavno osoblje, škola i njena zajednica kojoj pripada. Vrijednovanje je sveobuhvatni sistem, koji je zasnovan na procesu savladavanja znanja polaznika, a obuhvata ove različite ili forme vrijednovanja:

- Formirano
- Diagnostifikovano
- Sabirno
- I vrijednovanje koje ima za cilj motivaciju učenika

Neprestano vrijednovanje posle svake nastavne teme daje najbolje rezultate. Njime se ne mjere samo stečena znanja, već se ocjenjuje i stepen postignutih rezultata jedne edukativne radnje koja je ostavila traga na ličnost polaznika. Završno vrijednovanje obuhvata cjelokupnu aktivnost savladavanja polaznika (usmeni odgovori, ponašanje u grupi, stečene vještine tokom eksperimentalnog rada, domaće zadaci, rezultati testiranja i pismenih radova).

Vrijednovanje obuhvata:

- Spoznajne sposobnosti (kognitivne);
- Emocionalne sposobnosti (afektivne);
- Psihomotorne sposobnosti

Nastavnik vrši odabir i koristi mnogobrojna sredstva i tehnike vrijednovanja i nakon obrade programskih sadržaja, polaznici će biti vrijednovani ocjenama (za jednu temu, za jednu tematsku cjelinu, za jedno polugodište i na kraju školske godine). Vrijednovanje bi trebalo

biti javno i transparentno prema polaznicima, roditeljima, prosvjetnim administratorima i prema zajednici kojoj pripada škola.

Zaključuje se da se nastavnici mogu poslužiti za ostvarivanje raznih ciljeva:

1. da obezbjedi informacije o stepenu napretka polaznika;
2. da polaznicima obezbjedi nastavnu informaciju;
3. za motivaciju polaznika;
4. da označi i napredak polaznika;
5. da obezbjedi realizaciju aktualnih objekata;
6. da procjeni spremnost polaznika za savladavanje u budućnosti;
7. da da refleksiju za poboljšanje učenja zasnovanog na vrednovanju drugih i na samovrednovanju.

IZVORI I NASTAVNA SREDSTVA

Da bi se uspješno ostvarilo učenje i savladavanje plana i programa predmeta ovdjek i priroda, nastavnik i polaznici treba da koriste razna sredstva i izvore informisanja:

- 1) Literaturu za predmet ovdjek i priroda na bosanskom, alabaskom i drugim svjetskim jezicima.
- 2) Naučne i stručne revije i novine, rječnike, enciklopedije.
- 3) Slike, atlase, modele, šeme, dijagrame, makete, karte, globus, itd.
- 4) Multimedijalnu opremu (kompjuterske programe, internet, CD).
- 5) Tv aparat sa videorekorderom, grafoskopom, fotoslajdove, videokaseta koje sadrže razne naučne materijale od posebnog interesa za polaznike.
- 6) Ostalu potrebnu literaturu koja se nalazi u biblioteci i ostala sredstva koja se mogu naći na tržištu.

U nadležnosti je nastavnika da u zavisnosti od uslova u kojima škola radi, odabere izvor informacija i pomoćna nastavna sredstva, pridajući pritom poseban značaj ravnoteži eksperimentalnim, usmenim, vizuelnim podacima sa posebnim akcentom na ono što je najosnovnije za učenje. Ovaj izbor treba napraviti tako da se uvijek vodi računa o obojavi i podizanju nivoa kvaliteta učenja i savladavanja.

Ova sloboda odabira izvora saznanja također treba pripasti i samim polaznicima.

DRUŠTVENE NAUKE

**Građansko vaspitanje
Historija**

GRAĐANSKO VASPITANJE

(2 sata nedjeljno, 36 sati godišnje)

UVOD

Programski sadržaji koji će se razviti u petom razredu iz predmeta Građansko vaspitanje istinski je nastavak i produbljenje programskih sadržaja koji su razvijeni iz Građanskog vaspitanja u trećem razredu kao redovan nastavni predmet.

U petom razredu programirano je 5 kategorija sa 6 potkategorija.

Tako u okviru kategorije **Grupe i Institucije**, u prvom i trećem razredu ueno je o porodici i školi, dok u petom razredu u okviru ove kategorije proširit će se znanja i u it će se o **klubovima, udruženjima i institucijama** kao najvišim oblicima društvenog organizovanja.

U kategoriji **Vladanje i Građanstvo** programirana je potkategorija **medijsko vaspitanje**. Polaznik će se upoznati sa različitim oblicima medijskog vaspitanja kao i značajem medija za demokratizaciju društva.

Dok u okviru kategorije **Ekonomija i Tehnologija**, polaznici će naučiti o značaju nauke i tehnologije u razvoju i napredovanju društva.

Kategorija **Kultura** u petom razredu predstavljena je sa potkategorijom **međukulturalna komunikacija**. Značaj međukulturalne komunikacije u savremenom društvu, višestruk je, posebno za vaspitanje djece u jednom tranzitnom društvu kakvo je Kosovo danas.

Programski sadržaji koji će se razviti u ovom programu bit će u harmoniji sa mogućnostima i intelektualnim kapacitetom ovog uzrasta.

CILJEVI

Polaznik:

- Da se uklju i u aktivnosti klubova i udruženja u zajednici;
- Da shvati procedure i zna aj njihovog primjenjivanja. On treba da shvati da pomo u procedura funkcionišu klubovi i institucije bilo vladine ili nevladine.
- Da koristi književni jezik, da komunicira pravilno i korektno sa drugima i da vježba razli ite oblike komunikacije, izražavanja i prenošenja poruka;
- Da se osposobi da lagano i bez predrasuda komunicira sa vršnjacima, ali i sa odraslima koji pripadaju drugim kulturama ili zajednicama koje žive na Kosovu.
- Da se omogu i da se sposobnosti i znanja o tehnologiji primijene direktno u u ionici (ili ku i) rade i na kompjuteru, ali koriste i internet u komunikaciji sa drugima itd.
- Da shvati promjene koje se dešavaju u prirodi i društvu kao prirodan vremenski proces.

OBJEKTIVI

Polaznik:

Da poznaje:

- Procedure formiranja i rukovo enja kluba ili udruženja.
- Glavna sredstva javnog informisanja, kao pisana i elektronska sredstva;
- Razlike izme u razli itih kultura i potrebu me ukulturnog komuniciranja;
- Neke od osnovnih tokova promjena u prirodi i društvu.

Da shvati:

- Zna aj klubova, udruženja i institucija ;
- Zna aj knjiga, novina i revija kao prvi dobrodošao izvor informisanja;
- Zna aj i oblike shvatanja i me ukulturalnog komuniciranja;
- Ulogu nauke i tehnologije za razvoj društva;
- Zna aj promjena u prirodi i društvu.

Da analizira:

- Zna aj aktivnog u estvovanja u vladanju i na ine uticaja na vladanje.
- Uticaje tehnologije na životni prostor.
- Uticaj nauke i tehnologije na ponašanje mladih u zajednici i šire.
- Primjere saradnje, me uzavisnosti ili sukoba izme u pojedinaca, grupa i razli itih kulturnih zajednica koje žive na Kosovu;
- Zašto se sve mijenja u prirodi i društvu.

Da vrijednuje:

- Uslove za osnivanje klubova i udruženja u školi i zajednici;
- Saradnju sa klubovima, udruženjima i drugim institucijama u školi i zajednici;
- Efekte koje imaju mediji kako pisani tako i elektronski na razvoj i demokratizaciju društva;
- Uticaj nauke i tehnologije na svakodnevni život ljudi;
- Zna aj tolerancije prema drugim kulturoma i me ukulturna komunikacija;
- Zašto se mogu desiti promjene u prirodi i društvu.

Da primjenjuje:

- Pravila i procedure klubova, udruženja i institucija;
- Znanja ste ena iz nauke i tehnologije tokom komunikacije, informimisanja;
- Odražava visoku kulturu me ukulturne komunikacije na svakodnevni život;
- Brigu prema prirodnoj sredini i društvu.

Stavovi i vrijednosti:

- Da ima svoj stav u vezi sa radom klubova, udruženja i institucija;
- Da se angažuje na izdavanju školske novine;
- Da bude otvoren i tolerantan i da se suprotstavlja svakom obliku polne, etni ke, vjerske i rasne diskriminacije;
- Da doprinosi pozitivnim promjenama koje se dešavaju u prirodi i društvu;
- Da ima kriti ki stav prema javnoj rije i.

SADRŽAJ PROGRAMA
(36 asova godišnje)

STRUKTURA PROGRAMA

Kategorije	Potkategorije	Broj asova
GRUPE I INSTITUCIJE	Klubovi, udruženja, institucije	10
VLADANJE I GRA ANSTVO	Medijsko vaspitanje	10
EKONOMIJA I TEHNOLOGIJA	Nauka, tehnologija i društvo	8
KULTURA	Me ukulturalna komunikacija	3
VRIJEME I PROMJENE	Promjene u prirodi i društvu	2

❖ **GRUPE I INSTITUCIJE**

✓ **Klubovi, udruženja i institucije (10 asova)**

Polaznik treba da savlada osnovne sadržaje o klubovima i institucijama, kako se formiraju klubovi i udruženja u zajednici i šire, kako funkcionišu klubovi, udruženja i institucije, uloga rukovodioca u klubu, udruženju ili instituciji i drugo.

O ekivani rezultati

Polaznik:

- Shvata ulogu i funkcionisanje kluba, udruženja i institucije;
- Opisuje procedure i pravila formiranja i funkcionisanja klubova, udruženja i institucija;
- Vrednuje ulogu recipro ne pomo i članova klubova, udruženja i institucija.

❖ **VLADANJE I GRA ANSTVO**

✓ **Medijsko vaspitanje (10 asova)**

Polaznik treba da savlada osnovne pojmove za pisane i elektronske medije; njihovo funkcionisanje i ulogu u informisanju i demokratizaciji društva; ulogu knjige kao ključnog izvora informacija; korišćenju i selekcionisanju informacija iz sredstava javnog informisanja itd.

O ekivani rezultati

Polaznik:

- Shvata zna aj medija za izbor i demokratsko upravljanje;
- Analizira ulogu medija o dobrom upravljanju;
- Opisuje (konkretnim primjerima) na ine primanja informacija o raznim doga ajima u zajednici, Kosovu i šire;

❖ EKONOMIJA I TEHNOLOGIJA

✓ Nauka, tehnologija i društvo (8 asova)

Polaznik usvaja sadržaje kao: razvoj sredstava za rad i tehnologiju proizvodnje, globalnu ekonomiju, kompjutere, robote, brigu o sredini

O ekivani rezultati

Polaznik:

- Opisuje razvoj sredstava rada i tehnologiju proizvodnje;
- Shvata šta je globalna ekonomija;
- Vrednuje ulogu kompjutera u svakodnevnom životu;
- Brine o sredini u kojoj živi.

❖ KULTURA

✓ Me ukulturalna komunikacija (6 asova)

Polaznik treba da u i o knjigama; novinama, televiziji, itd. kao sredstvima me ukulturalne komunikacije; bioskopu i pozorištu; me ukulturalnim vrijednostima zajednica itd.

O ekivani rezultati

Polaznik:

Shvata ulogu knjige

Identifikuje dnevne novine koje izlaze na Kosovu

Da opiše ulogu televizije kao sredstva me ukulturalne komunikacije.

❖ VRIJEME I PROMJENE

✓ Promjene u prirodi i društvu (2 asa)

Polaznik treba da nau i o društvu i prirodi u promjenama.

O ekivani rezultati

- Analizira razvoj društveni razvoj u zajednici;
- Razlikuje promjene koje se dešavaju u društvu i prirodi

PREDMETNI I ME UPREDMETNI PRISTUP

Gra ansko vaspitanje u petom razredu povezano je sa svim ostalim predmetima koji se u e u petom razredu:

1. Maternji jezik
2. Matematika
3. Covjek i priroda
4. Historija
- 5.Engleski jezik
6. Rucni rad
- 7.Likovno vaspitanje
8. Muzicko vaspitanje, i
- 9.Tjelesni odgoj i sport

Bosanski jezik: Nastavne cjeline: kultura slušanja i govora, kultura itanja i kultura pisanja. U grupama, udruženja i formiranje institucija u zajednici su glavne pretpostavke uspješnog rada.

Matematika: Kategorije: Obrada podataka i njihovo objavljivanje što je naj eš i posao raznih udruženja i klubova.

ovjek i priroda: Kategorije Zemlja i Vasiona; živa bi a i životni procesi su kategorije koje imaju veliku predmetnu povezanost sa mnogim programskim sadržajima gra anskog vaspitanja za peti razred.

Historija Kategorije: Kosovo posle Drugog svjetskog rata 1945-1999, Podkategorija obrazovanje, kultura i nauka ju e i danas.

Engleski jezik: Koriš enje informacija iz elektronskih medija na engleskom jeziku

Ru ni rad: Postoje neke kategorije i podkategorije sa kojima su povezani programski sadržaji gra anskog vaspitanja, ali izme u njih treba izdvojiti: kategorije: tehnologija informisanja i komunikacije, uticaj informisanja i komunikacije su pokategorije i Gra anskog vaspitanja petog razreda.

Likovno vaspitanje: kategorije: opažanja i znanja; izražavanje i kreativnost. imaju veliku povezanost sa programskim sadržajima gra anskog vaspitanja koji se u e u petom razredu.

Muzi ko vaspitanje: Formiranje muzi kih grupa u školama i u zajednici kao jedna od glavnih prednosti muzi kog vaspitanja Program-

ski sadržaji i vaspitanje građana uopšte omogućava da bude aktivan u menadžiranju i rukovođenju grupama i udruženjima.

Tjelesni odgoj i sport: kategorija: sportske aktivnosti, podkategorija: atletika i kros; zimovanje i ljetovanje. Učenici iz Građanskog vaspitanja mogu da primijene u različitim sportskim aktivnostima, napr. izbor predsjedništva jednog kluba, u članovanje u njega, izbor predsjednika i njegovo aktiviziranje i doprinos u dostignućima uspjeha na sportskom polju.

METODOLOŠKA UPUTSTVA

Pored tradicionalnih metoda, u predmetu Građansko vaspitanje u mnogim slučajevima može se primijeniti **igra sa ulogama**. Za primjenu ovog oblika rada neophodno je da se vrši **simuliranje** jednog događaja. Polaznici uzimaju ulogu napr. nastavnika, direktora škole, roditelja, saobraćajnog policajca, različite planove zajednice itd. Nastavnik u ovom slučaju igra ulogu koordinatora, dok svi polaznici odjeljenja aktivno učestvuju u ovom procesu. Oni se ponovo mogu podijeliti na grupe napr. grupu radnika koji štite prirodu i parkove, grupu djece koja ne poštuju određena pravila o javnoj sredini, itd. Tokom jednog nastavnog časa mogu diskutirati o tome šta je problem, koji su putevi za rješavanje problema o kojem se diskutoje itd.

Poseban naglasak metodologije rada treba posvetiti aktivnim metodama rada, kao: Rad na projektima, problematika nastave, nastava sa saradnjom, razgovor, posmatranje, rad u konkretnoj sredini (sa različitim organizacijama zajednice) itd.

Kao oblik rada, nastavnicima se preporučuje da organizuju rad u odjeljenju sa parovima i rad u grupama. Podjelom polaznika na parove i grupe, pruža se mogućnost za učestvovanje i saradnju. U ovom slučaju podijeljenima u parove i grupe daje se 5 minuta vremena da odluče, napr. koja je uloga rukovodioca u klubu, udruženju ili instituciji? Ovo se može uraditi prije nego što počinje diskusija u okviru odjeljenja. Polaznicima treba reći i vrijeme za koje treba riješiti problem. Oni su podijeljeni na grupe ili parove, dok nastavnik igra ulogu nadzornika, i po potrebi daje uputstva ili objašnjenja. Na kraju nastavnog časa, parovi ili grupe raportiraju ispred svih polaznika odjeljenja. Svaka grupa treba da ima predstavnika koji raportira ispred odjeljenja.

VRIJEDNOVANJE

Vrijednovanje polaznika je specifično od vrijednovanja redovnih učenika. Polaznici učeni i ne postoji njihovo vrijednovanje na kraju prvog i drugog poligodišta, već samo redovno na kraju završetka redukovane nastavne godine.

Vrijednovanje rada polaznika od strane nastavnika.

Nastavnik tokom svog rada sa polaznicima, poseban značaj treba da posveti vrijednovanju njihovog postignuća u učenju. Najbolje vrijednovanje je pomoću testova, zavisno od toga šta želimo da mjerimo, vrijednujemo, sadržaj (testovi standarda sadržaja) ili postignuća (testovi standarda postignuća). Ovo, ne podrazumijeva eliminiranje drugih oblika vrijednovanja kao vrijednovanje zasnovano na normama, periodično vrijednovanje, stalno vrijednovanje (sistematsko) preko posmatranja na nastavnom času, vrijednovanje pomoću testova izračenih od strane samih nastavnika itd.

U vezi sa ovim, ovaj predmet traži da nastavnik bude spreman da podrži polaznike u slučajevima kada naiđu na poteškoće i da odgovore ili slušaju i budu otvoreni, da slušaju i ono što nije u skladu sa vrijednostima bez kritike i vrijednovanja kao i bez miješanja ličnog suđenja, dijagnoza, i savjeta.

Vrste vrijednovanja

U svim nastavnim predmetima postoje različite vrste vrijednovanja. U Građanskom vaspitanju mogu se primijeniti neke vrste vrijednovanja. Svaka vrsta ima određene ciljeve.

Vrijednovanje treba da bude stalno, polazeći od nastavnog časa, praktičnih radova do vrijednovanja preko službenih testova. U odjeljenju tokom nastavnog časa, može biti sledeće vrijednovanje:

- Redovno vrijednovanje tokom različitih djelova časa
- Vrijednovanje projekata realizovanih pojedinačno ili u grupama
- Vrijednovanje putem testova izračenih od strane samih nastavnika

UPUTSTVA ZA PRIMJENU PROGRAMA

Program ima prostor u kojem nastavnik može da djeluje u funkciji odjeljenja koje ima, regiona gdje se nalazi škola, fizičke i ljudske osobine koje ima na raspolaganju. Časovi ostavljeni za praktičnu djelatnost ili ponavljanje koristi nastavnik za ojačavanje posebnih nastavnih tema.

HISTORIJA

(2 sata nedjeljno, 36 sata godišnje)

UVOD

Historija kao društvena nauka i nastavni predmet u V razredu ima za cilj da pripremi i upozna polaznike da razumiju prošlost naroda od najstarijih vremena do današnjih dana.

Izuavanje predmeta historije ima za cilj da polaznicima pruži mogućnost za svestrani razvoj i to sa ekonomsko humanog društveno političkog i kulturnog aspekta.

Historija u V razredu pruža mogućnost da polaznici uče o prošlosti svoga naroda i domovini, upoznaju se sa slavnom prošlošću svoga naroda, izuavanjem historijskog sadržaja pri čemu se polazi od individualnih, psihofizičkih sposobnosti učenika, starosnog doba i afiniteta učenika.

CILJEVI

Nastavni program predmeta Historija ima za cilj:

- Da kod polaznika razvija sposobnost da više saznaju o životu i radu svoga i drugih naroda od najstarijih do današnjih dana,
- Da kod polaznika razvija sposobnost upoznavanja sa naučnim i ekonomskim dostignućima, uslovima života, vjerovanjima i sa najvažnijim ličnostima iz naše bliže i daleke prošlosti i njihovom ulogom,
- Da kod polaznika razvija potrebne vještine za bolje upoznavanje, razumijevanje i primjenu raznih historijskih podataka u određenim uslovima i određenom historijskom trenutku.

OPCI I SPECIFIKNI OBJEKTIVI

Polaznici treba da su u stanju da:

a) Razumiju:

- Zakonitosti historijskog razvitka kao i mjesto i ulogu našeg naroda od najstarijih do današnjih dana,
- Da razumiju osnovne izraze i historijske termine;
- Osnovne karakteristike historijskog razvoja svoga naroda i susjeda;
- Osnovne koncepte historije i principe društveno ekonomskog, političkog i naučnog razvoja društva.

b) Da razvijaju stavove i ocjene

- Da ocjenjuju i cijene društvena dostignuća tokom historijskih perioda i razdoblja;
- Da razvijaju i poštivaju razlike u društvu: kulturne, etničke, klasne, polne i vjerske;
- Da budno čuvaju arheološko naslijeđe;
- Da čuvaju i paze kulturno-historijske spomenike, biblioteke, arhive i muzeje.

CILJANE VJEŠTINE I NAVIKE

Izučavanjem predmeta Historije kao društvene nauke u V razredu ima za cilj da polaznici savladaju sljedeće vještine i to:

- Da znaju da se orijentišu u vremenu i prostoru u mjestu gdje žive kao i na prostoru užje i šire okoline;
- Da razvijaju sposobnost svestrano razvijene ličnosti;
- Da razvijaju sposobnost kritičkog mišljenja i rasuđivanja;
- Da upoznaju uzroke i činjenice koji su uticali na razvoj društvene zajednice;
- Da se osposobe za samostalno korištenje udžbenika historije, historijskih izdanaka i sa literaturom i tekstovima historijske sadržine;
- Da se osposobe za izradu historijskih tablica, grafikona, historijskih ilustracija;
- Da se osposobe za korištenje podataka iz leksikona i enciklopedija;
- Da cijene i poštuju kulturu svoga i kulturu drugih naroda;
- Da se osposobe za samostalno posmatranje muzejskih eksponata i spomenika historijskog karaktera;
- Sistematski i stalno uče i pravovremeno izvršavanje svih obaveza za nastavu historije.

PROGRAMSKI SADRŽAJ

2 asa nedjeljno, 37 asova godišnje (26 asova obrade, 8 asova utvrđivanja i 3 asa u dispoziciji)

Kategorija	Potkategorija	Programski sadržaji	Objektivi-standardi dostignu a	O ekivani rezultati	Korelacija
UVOD	Uvod u historiju	1. Predmet i zadatak historije kao društvene nauke i historijski izvori. 2. Ra unanje vremena i periodizacija prošlosti (Stari, srednji i novi vijek)	-Sa polaznicima razgovarati o zadatku i predmetu historije, historijskim izvorima, ra unanju vremena i podjela prošlosti na stari, srednji i novi vijek.	- da saznaju o predmetima i zadacima historije, historijskim izvorima, ra unanjem vremena i podjelu prošlosti na stari, srednji i novi vijek.	Arheologija Geografija Likovno vaspitanje Gra ansko vaspitanje
PRETHISTO-RIJA	Balkansko poluostrvo u pret-historijsko doba	3. Postanak i razvoj ovjeka, oru a za rad, zanimanja i oblici udruživanja. 4. Prvobitna ljudska zajednice: kameno doba, lokaliteti iz našeg doba. 5. Metalno doba lokaliteti metalnog doba i raspadanje prvobitne zajednice.	- na asovima diskutovati o postanku oveka, oru a za rad, zanimanjima, oblicima udruživanja. - o prvobitnoj ljudskoj zajednici, kamenom i metalnom dobu i uzrocima raspadanja prvobitne zajednice. -o umjetnosti i vjervanjima prvih ljudi.	- da više saznaju o postanku oveka, prvobitnoj ljudskoj zajednici, raspadu prvobitne ljudske zajednice, vjervanjima i umjetnosti ljudi u predhistoriji.	Arheologija Geografija Likovno vaspitanje Gra ansko vaspitanje

		6. vjerovanje i umjetnostipredhistorijskih ljudi: kult, mitovi, Totenizam, animizam, Mumije, pejski crteži.			Arheologija Geografija Likovno vaspitanje Građansko vaspitanje
STARI VIJEK	Starosjedeoci Balkanskog Poluostrva	7. Pelazgi, Iliri, Tračani, Kelti, Dardaninci, Grci i Makedonci.	- diskutovati o starosjedeocima Balkanskog poluostrva.	- da saznaju o najstarijim starosjedeocima Balkana.	Arheologija Geografija Likovno vaspitanje Građansko vaspitanje
	Narodi i države na Starom Istoku	8. Egipat i Mesopotamija, nastanak, privreda društveni odnosi i kultura. 9. ostala carstva starog istoka: Persija, Kina, Indija, kultura, privreda, religija, robovlasnički društveni odnosi.	- diskutovati o narodima Starog Istoka, prvim državama, kulturi, privredi, religiji, vjerovanjima i robovlasničkim društvenim odnosima.	- da saznaju o narodima i državama nastalim na starom istoku, o kulturi, društvenim odnosima.	Arheologija Geografija Likovno vaspitanje Građansko vaspitanje
	Stara Grčka	10. Doseljavanje Grka, kritsko-mikenska kultura, grad-države: Sparta i Atina.	- na osnovu diskutovati o Grcima, kulturi, religiji, grčkim državama: Sparti i	- da saznaju o doseljavanju Grka, grčkoj kulturi, religiji, prvim	Arheologija Geografija Likovno vaspitanje

		<p>11. Gr ko-Persijski ratovi.</p> <p>12. Peloponeski rat hegemonija Sparte u Gr kom svijetu.</p> <p>13. Gr ka kultura, nauka, olimpijske igre, vaspitanje, Homersko doba i epovi Ilijada i Odiseja.</p>	Atini, gr ko-persijskim i peloponeskim ratovima i gr koj kulturi i li nostima iz gr ke historije.	državama Grka, ratovima Grka protiv Persijanaca i o ratovima izme u Sparte i Atine.	<p>Gra ansko vaspitanje</p> <p>Arheologija Geografija Likovno vaspitanje Gra ansko vaspitanje</p>
	Stara Makedonija	<p>14. Stara Makedonija i Makedonija za vrijeme kralja Filipa II i njegovog sina Aleksandra Makedonskog.</p> <p>15. Helenisti ka kultura.</p>	- diskutovati o nastanku Makedonije, osvajanjima kralja Filipa II i Aleksandra Makedonskog i o Helenisti koj kulturi.	<p>- da saznaju o nastanku stare Makedonije, osvajanja kralja Filipa II i Aleksandra Makedonskog.</p> <p>- da saznaju o helenskoj kulturi tekovinama.</p>	<p>Arheologija Geografija Likovno vaspitanje Gra ansko vaspitanje</p>
	Stari Rim	16. Nastanak Rima, borba patricija i plebejaca, širenje Rima na sredozemlju i punski ratovi.	- diskutovati o nastanku Rimske države, širenju države, ratovima Rimljana, gra anskim ratovima.	- da bolje i više saznaju o nastanku Rima i Rimske države, osvajanjima, borbi patricija i plebejaca kao i o	<p>Arheologija Geografija Likovno vaspitanje. Gra ansko vaspitanje</p>

		<p>17. Unutrašnje borbe- gra anski ratovi u Rimskoj državi.</p> <p>18. Kriza i propast Rimskog carstva i formiranje germanskih država na tlu zapadnog Rimskog carstva.</p>	- o krizi i propasti carstva i nastanku germanskih država na tlu Zapadnog Rimskog carstva.	krizi, podjeli i propasti Rimskog Carstva i o nastanku germanskih država na tlu Zapadnog Rimskog Carstva.	
	Iliri	<p>19. Postojbina i porijek- lo Ilira, rasprostran- jenost, naselja, kultura, obi aji, vjerovanja i na in života.</p> <p>20. Ilirska plemena i Ilirske kraljevine.</p> <p>21. Život Ilira pod Rimskom vlaš u, veliki ilirski ustanak Ilira protiv Rimljana.</p>	- diskutovati o Ilirima, porijeklu Ilira, postojbini, životu, oru ima, zanimanjima, Ilirskim plemenima, Ilirskim kraljevinama, životu Ilira pod Rimljanima i borbi Ilira protiv Rimljana.	- da više i bolje saznaju o Ilirima, na inu života, zanimanjima, Ilirskim plemenima, Ilirskim kraljevinama i borbama Ilira protiv Rimljana.	Arheologija Geografija Likovno vaspitanje. Gra ansko vaspitanje
SREDNJI VIJEK	Vizantija i arabljani	22. Vizantija od V-XI vijeka, nastanak i utjecaj Vizantije na susjedne zemlje i narode.	- diskutovati o nastanku Vizantije i uticaju na susjedne zemlje.	- da saznaju o nastanku Vizantije i uticaju na susjedne narode.	Arheologija Geografija Likovno vaspitanje Gra ansko vaspitanje

		23. Svijet pred pojave Islama, Muhameda a.s., kuran, Kaba i Hidžra. Uticaj Islama u Evropi i Arabljanska kultura.	- o Arabljanima, prijavi Islama, Arabljanskoj kulturi i o uticaju Islama u Evropi i Arabljanskom halifatu.	- da saznaju o Arabljanima, Islamu, kuranu, Muhamedu a.s. i Arabljanskoj kulturi.	
	Balkanski narodi u ranom feudalizmu i nastanak prvih država	24. Albanci u rano feudalno doba. 25. Stari Sloveni, život, običaji, kultura, vjervanjanja i doseljavanje na Balkansko poluostrvo. 26. Nastanak prvih država Južnoslovenskih naroda i kultura Južnih Slovena-misija irila i Metodija. 27. Prvi podaci o srednjovekovnoj Bosanskoj državi.	- diskutovati o Albancima u rano feudalno doba. - starim Slovenima, seobama i društvenim odnosima. - dolasku J.Slovena na Bal.pol. i formiranje prvih država. - o prvim podacima srednjovekovne Bosanske države. - kultura Južnih Slovena.	- da saznaju o Albancima u rano feudalno doba. - o Starim Slovenima, seobama i dolasku na Balkansko poluostrvo i o nastanku prvih država Južnih Slovena na Balkanu a posebno o Bosni kao državi o kulturi Južnih Slovena, misiji irila i Metodija.	Arheologija Geografija Likovno vaspitanje Arheologija Geografija Likovno vaspitanje Građansko vaspitanje

Napomena: Nastavniku se ostavljaju 3 sata da po izboru polaznika iskoristi sadržaje iz lokalne historije ili da se izvrši posjeta muzejima, arhivama, kulturno-historijskim spomenicima i zavijaju, gradu i široj okolini.

METODOLOGIJA PREDAVANJA **(Metodologija nastave)**

Nastavni predmet historija se uspješno može učiti i interpretirati samo primjenom raznovrsnih metoda i tehnika. Kod polaznika se stvaraju veća mogućnost pravilnog rasuđivanja historijskih događaja nastalih u određenom vremenskom periodu na određenom prostoru poštivajući njihovu hronologiju dešavanja. Prilikom rada sa polaznicima nastavnik vodi računa s kojim znanjima, vještinama i navikama polaznici treba da ovladaju imaju i u vidu vaspitno-obrazovne ciljeve. Takođe, nastavnik je u obavezi da bira raznovrsne metode i tehnike rada, jer su polaznici različite psihofizičke i intelektualne mogućnosti. Nastavnik takođe vodi računa i o zahtjevima polaznika jer polaznici su različitog nivoa i znanja. Primjenom raznovrsnih metoda i tehnika rada postiže se veća dinamika nastave, nastava postaje zanimljiv, dinamičan i veoma interesantan što omogućuje da polaznici brže i lakše savladaju nastavni sadržaj. Kvalitet nastave u mnogome zavisi od pravilnijeg izbora metoda i tehnika. U nastavnom procesu nastavniku se predlaže da primjenjuje sljedeće metode:

- **verbalne metode (metoda usmenog izlaganja, dijalog, metoda razgovora, diskusija.)**
- **tekstualna metoda (nastavnik koristi tekstove sa historijskom sadržinom.)**
- **demonstrativno-ilustrativne metode.**

Radi postizanja boljih rezultata nastavniku se predlaže da primjenjuje:

- **direktno historijsko posmatranje**
- **demonstriranje u kabinetu historije ili razredu**
- **sociohistorijsko praćenje događaja**

Nastavnik treba da polazi od toga da je osnovni zadatak nastave historije stvaralačko (produktivno) sticanje znanja, vještina i navika koji pozitivno utiču na vaspitanje i obrazovanje polaznika kao veoma važnih pripadnika društva i zajednica.

OBLICI I TEHNIKE RADA

Pored pravilnog izbora tehnika rada nastavnik je u obavezi da primjenjuje raznovrsne oblike rada. Nastavnik najčešće primjenjuje sljedeće oblike rada:

- Rad sa cijelim razredom,
- Rad po grupama,
- Rad u parovima,
- Individualni rad,
- Brzo savladavanje ideja (brainstorming),
- Igra sa ulogama,
- Skup ili drvo razmišljanja,
- Petostih ili narodna predanja,
- Klaster tehnika kritičkog razmišljanja i razumijevanja.

U nastavi historije pored redovne nastave nastavnik je u obavezi da zastupa: dopunsku, dodatnu, produžnu nastavu, ekipnu nastavu i slobodne aktivnosti. Nastavnik primjenjuje različite oblike rada. Nastavnik tako e vodi računa o ograničenosti svake metode, svakog oblika rada i svakog sredstva tehnike. U nastavi historije nastavnik mora da koristi sledeće tipove i posebno:

- **as za obradu novog gradiva,**
- **as ponavljanja i utvrđivanja**
- **sistematizacija nastavnog gradiva.**

Tako e se nastavniku preporučuje:

- **korišćenje historijskih karata i atlasa**
- **korišćenje originalnih sredstava**
- **korišćenje izvornih historijskih tekstova**
- **korišćenje savremenih sredstava**
- **korišćenje historijskih citatanki i radnih svesaka**
- **posjete muzejima, arhivima i spomenicima**
- **nastavne ekskurzije koje moraju biti dobro organizovane, planirane i izvedene.**

Nastavnik vrši klasifikaciju historijskih karata prema historijskom sadržaju:

- **opšte ili osnovne**
- **tematske ili posebne**
- **pojedinačne ili događajne**
- **šematske**
- **slikovne**
- **linijarne ili konturne**

ME UPREDMETNA KORELACIJA

Nastavnik je u obavezi da vrši ne samo pravilan izbor metoda i tehnika i oblika rada, nastavnih sredstava i da vodi ra una ili da obezbijedi korelaciju sa srodnim predmetima kao sto su:

- **književnost**
- **geografija**
- **priroda i društvo**
- **gra ansko vaspitanje**
- **likovna umjetnost**

Posebnu mogu nost za me upredmetnu korelaciju pružaju dodatni rad i izborna nastava.

VRIJEDNOVANJE

Vrijednovanje je stalan proces i ima podsticajni karakter u vaspitno obrazovnom radu jer se polaznici u mnogome motivišu za rad. Nastavniku se pruža mogu nost da izmjeri više vrsta sposobnosti u enika: usmene odgovore, pisane referate, testove, a sve to pomaže formiranju stvarala kog duha.

Osnovni ciljevi vrijednovanja u nastavi historije su:

- **da motiviše polaznika za rad**
- **da poboljša u enje polaznika i predavanje nastavnika**
- **da obezbijedi informacije o stepenu postignutih objekta**
- **da prepozna darovitije polaznike i da im puži dovoljno podataka**
- **da osigura informacije o saznanju polaznika za njihovo opredeljenje u budu nosti**

Najvažnije komponente vrijednovanja su:

- **kvantitet (ocjenivanje obima znanja) i**
- **kvalitet (ocjenjivanje nivoa znanja).**

Vrijednovanje obima i kvaliteta znanja se utvr uje stepenom usvojenosti programa u sljede im nivoima:

- **razumijevanje nau enog (shvatanje pojmova i injenica, odvajanje bitnog od nebitnog, povezivanje injenica i objašnjavanje definicija),**
- **prepoznavanje i reprodukcija gradiva,**

- kritički odnos prema naučenom,
- stvaralački odnos prema naučenom koji se ogleda u samostalnom pronalazjenju činjenica i primjera.

Prilikom vrijednovanja nastavnik uzima u obzir sljedeće elemente i to:

- povezivanje historijskih činjenica kao veoma bitnih odrednica historijskog događaja, procesa i pojava u njihovoj logici i historijskoj povezanosti,
- povezivanje hronologije veoma bitne za vremensko određivanje događaja ili procesa u cilju shvatanja uloge, prostora i historijskog vremena u društvenom razumijevanju uzročno-posljedične veze,
- sposobnosti opisivanja i objašnjavanja događaja i procesa relevantnim književnim jezikom,
- poznavanje historijsko-geografskih elemenata bitnih za lokalizovanje događaja, pojava i procesa sa ciljem shvatanja uloge prostora i historijskog mišljenja kod polaznika.

Navedene elemente znanja, interesovanja i navika treba sistematski vrednovati, ali uvijek treba imati u vidu individualnu psihofizičкую mogućnost i sposobnost polaznika.

OBLICI VRIJEDNOVANJA

U toku školske godine nastavniku se stavlja do znanja da je u obavezi da primjenjuje više oblika kontrole i to:

- usmjeno provjeravanje,
- pismeno provjeravanje,
- provjeravanje putem tekstualnih zadataka,
- provjeravanje putem rješavanja praktičkih zadataka,
- provjeravanje domaćih zadataka.

TIPOVI VRIJEDNOVANJA

Prilikom vrijednovanja nastavnik je u obavezi da u toku školske godine primjenjuje sljedeće tipove vrijednovanja i to:

- **Suštinsko vrijednovanje** (upućuje nastavnika u planiranje i da kod polaznika prepozna poteškoće u radu i učenju koje bi pomoglo i ispunilo njihove potrebe za što bolje i uspješnije učenje)

- **Sveobuhvatno vrijednovanje** (ima za cilj da pronađe i stepen postizanja objektivna poslije jednog određenog perioda predavanja, poslije jedne teme na polugodištu i na kraju školske godine)

- **Vrijednovanje na osnovu kriterijuma** (ovo vrijednovanje podrazumijeva vrijednovanje svakog polaznika koji ispunjava određene kriterije. Tako i ovo vrijednovanje pruža informacije nastavniku da primijeti poteškoće polaznika i da nastavnik pomogne polazniku u bržem i boljem savladavanju gradiva)

- **Dijagnostificirano vrijednovanje** (ovo vrijednovanje određuje slabosti polaznika, poteškoće i identifikuje polaznike sa potrebama u nedovoljnom savladavanju historijskih činjenica, pojmova, gradiva i drugo)

- **Suštinsko i dijagnostificirano vrijednovanje** (nastavnik ne vrednuje polaznika ocjenom već na osnovu njih planira svoj rad.

- **Unutrašnje vrijednovanje** (obuhvata nastavni plan., ono se formira, razvija i ocjenjuje od strane nastavnika.

- **Spoljne vrijednovanje** (vrijednovanje se obavlja van škole

- **Svakodnevno vrijednovanje** (zasniva se na kontroli rada polaznika u učionici)

- **Prethodno vrijednovanje** (je vrijednovanje prije ocjenjivanja kod testiranja)

- **Vrijednovanje u procesu** (zasniva se na vrijednovanju direktnog pamenja u toku jednog rada ili zadatka.

- **Završno vrijednovanje** (se obavlja na kraju školske godine i zasniva se na vrijednovanju jednog određenog predmeta.

OSNOVNE DJELATNOSTI U RAZREDU

Najpoznatije djelatnosti vrijednovanja u razredu od strane nastavnika su

- Svakodnevna kontrola u razredu
- Domaći zadaci
- Testovi

FORME TESTOVA

Postoje različite forme testova ali su ipak najvažnije sljedeće forme testova i to:

- usmeno testiranje
- pismeno testiranje
- testiranje preko grafi kog prikazivanja ili predstavljanja

Nastavniku se predlaže da koristi ovu podjelu i primjenu testova i to:

- testovi za samokontrolu
- testovi za vrijednovanje
- testovi za unapre enje i
- finalni test

Za vrijednovanje znanja polaznika koriste se i ostale djelatnosti i to:

- vrijednovanje pomo u eseja
- vrijednovanje pomo u dosijea
- samovrijednovanje.

O EKIVANI REZULTATI NA KRAJU PETOG RAZREDA

Na kraju školske godine dok traje redovna nastava od polaznika se o ekuju sljede i rezultati i to:

- da razumiju i shvate historiju kao društvenu nauku.
- da pravilno razumiju na in ra unanja vremena kod starih naroda
- da upoznaju ra unanje vremena prije i poslije Isusa Hrista i da je danas u svijetu prihva eno hriš ansko ra unanje vremena.
- da razumiju šta je godina, decenija, vijek ili stolje e i milenijum
- da se polaznici bolje upoznaju o porijeklu ovjeka, prvim oru ima za rad, oblicima udruživanja ljudi i sa životom i radom ljudi u predhistorijskom dobu- dobu prvobitne ljudske zajednice;
- da polaznici upoznaju periodizaciju (podjelu) društva na stari vijek, srednji vijek, novi vijek i savremeno doba;
- da upoznaju prve države i narode starog Istoka;
- da se upoznaju sa nastankom gr kih polisa Spartom i Atinom i sa izgra ivanjem demokratskog ure enja u Atini i sa Gr kom kulturom;
- da se upoznaju sa starosjedeocima Balkana;
- da se upoznaju sa Ilirima, ilirskim plemenima, kulturom, religijom i društvenim ure enjem;
- da se upoznaju sa nastavnikom, razvojem i propaš u Rimskog Carstva;
- da se upoznaju sa rimskom kulturom;
- da upoznaju osnovne karakteristike Starog i Srednjeg vijeka;

- da polaznici imaju bolja znanja o porijeklu svoga naroda, svojih susjeda kao i sa društveno-ekonomsko, političkim i kulturnim prilikama;
- da se upoznaju sa nastankom i razvojem prvih južnoslovenskih zemalja;
- da se upoznaju sa nastankom i razvojem Bosanske države;
- da se upoznaju sa nastankom ARBERIJE;
- da se upoznaju sa Turcima Osmanlijama, njihovim prvim osvajanjima na Balkanu;
- da se upoznaju sa epohom Skenderbega i sa borbom albanskog naroda za oslobođenje od turske vlasti;
- da se upoznaju sa Bosnom pod turskom upravom;
- da se upoznaju sa osnovnim karakteristikama novog vijeka;
- da se upoznaju sa nacionalnim pokretima Albanaca, Bošnjaka i Makedonaca;
- da se upoznaju sa težnjama južnoslovenskih zemalja za oslobođenje od turske vlasti;
- da se upoznaju sa proglašenjem nezavisne države Albanije 28. novembra 1912.
- da se upoznaju sa Kosovom i BiH, u toku i posle Prvog svjetskog rata, stradanjima i progonima Albanaca i Muslimana,
- da se upoznaju sa Kosovom i BiH u toku i posle Drugog svjetskog rata,
- da se upoznaju sa raspadom bivše Jugoslavije i stvaranjem nezavisnih država,
- da se upoznaju sa upadom NATO saveza i sa oslobođenjem Bosne i Kosova.

IZVORI I NASTAVNA SREDSTVA

- Prof.dr. Mustafa Imamović, Historija Bošnjaka
 Enver Imamović, Historija za V razred Osnovne škole IP Svjetlost Sarajevo 2002.
- Enes Peldija i Fahrudin Isaković, Historija za VI razred Osnovne škole IO Svjetlost dd Sarajevo 2001.
- Ibrahim Tepić i mr.Fahrudin Isaković, Historija za VII razred Osnovne škole IP Svjetlost dd Sarajevo 2001.
- Mr. Muhamed Ganibegović i mr.Enes Durmišević, mr.Muhedin Pelešić, Historija za VIII razred IP Svjetlost dd Sarajevo 2001.
- Dr. Ali Hadri: Historija albanskog naroda, zavod za udžbenike i nastavna sredstva Priština.

UMJETNOSTI

Muzi ko vaspitanje

Likovno vaspitanje

MUZI KO VASPITANJE

(1 čas nedjeljno, 18 godišnje)

UVOD

Muzika je dio kulturnog formiranja ličnosti i njegova stalna potreba. Ona direktno utiče na kreiranje ličnosti. Muzika je nesumnjivo vječna potreba za stvaralaštvom, komunikacijom i kreativnošću. Ona produbljuje vizije u kojima se teže njenim vrijednostima. Muzičko obrazovanje u osnovnoj i srednjoj školi omogućava:

- Selektivno i aktivno slušanje muzike u okviru medijskih programa i muzičkih priredbi;
- Sudjelovanje u horskim formacijama i drugim muzičkim djelatnostima;
- Buduću širu obrazovanje koje podrazumijeva pripremu za neku profesiju gdje je muzika sastavni dio toga;

CILJEVI PREDMETA

Ciljevi predmeta su:

- Da podstigne radost i pozitivna osjećanja prema muzici;
- Da podstigne interesovanje za različite oblike u estvovanja u muzici;
- Da formira pozitivan odnos prema bosanskoj i svjetskoj muzičkoj kulturi;
- Da vaspitava za odabiranje selektivnog muzičkog programa i zdrave zvučne sredine;
- Da razvija kriterijume za vrijednovanje i kritičko mišljenje;

OPCI I SPECIFI NI OBJEKTIVI

Polaznici treba da:

Razvijaju osjećaj za zajedničko muziciranje pod rukovodstvom nastavnika;

- Pjevaju narodne i umjetničke pjesme;
- Sviraju na muzičkim instrumentima (prije svega na ritmičkim) prateći pjesme sa posebnim instrumentalnim sadržajem – imitirajući;
- Uz pratnju produbljuju osjećaj za harmonijsko sazvučje kao i za sazvučje boja;
- Razvijaju sposobnost za formalne cjeline prilikom pjevanja i sviranja;

Razvijaju sposobnost za aktivno slušanje muzike:

- Pažljivo slušaju kompozicije za različite sastave sa programskim i apsolutnim sadržajem;
- Slušajući muziku prepoznaju grupe muzičkih instrumenata, vrste sastava;

Razvijaju kreativni izražaj:

- Estetski oblikuju vokalna i instrumentalna izvođenja;
- Sa poznatim tonskim visinama i trajanjima, stvaraju pratnje i muzičke forme;
- Razumiju muzičke zapise uz pokretne i likovne simbole;

NASTAVNI PROGRAM

Informativni ciljevi	Formativni ciljevi	Socijalizacijski ciljevi	Specifični oblici nastave			Korelacija
			Izvođenje	Stvaranje	Slušanje	
<p>1. Predloženi sadržaji za izvođenje:</p> <p>Narodne pjesme:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Kiša pada trava raste -Hrvatska -Biljana platno beleše -Makedonija -Ne ašikuj Mujo -Bosna i Hercegovina -Sve ptice zapjevale -Crna Gora -Trepetljika trepetala -Bosna i Hercegovina -Šota (albanska narodna igra) <p>Umjetničke pjesme:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Pjesma o konji u B.Stani -Jagnje moje - S.Šram -Po ljestvici se penje- 	<p>1. Narodna i umjetnička muzika</p> <ul style="list-style-type: none"> -polaznici treba da pjevaju jednoglasne narodne i umjetničke pjesme <p>2.Upoznaju se sa narodnom muzikom i stvaralaštvom u pojedinim</p>	<p>1.Razvijanje timskog rada</p> <ul style="list-style-type: none"> -razvijanje međusobne saradnje -komunikativnost -marljivost preciznost <p>2.Upoznava se sa narodnim stvaralaštvom</p>	<p>-polazni ko pjevanje narodnih i umjetničkih pjesama iz različitih krajeva;</p> <p>-pjevanje jednoglasnih kompozicija kao i onih uz instrumentalnu pratnju;</p> <p>-izvođenje pratnje instrumentalnih sadržaja na instrumentima;</p> <p>-uz pjevanje i igru poznavanje narodnih običaja, naime pjevanja i igranja u svojoj okolini;</p>	<p>-polazni ko estetsko oblikovanje vokalnih i instrumentalnih izvođenja;</p> <p>-sa poznatim tonskim visinama i trajanjima stvaranje pratnje i manjih muzičkih formi;</p>	<p>-polazni ko slušanje narodnih pjesama i umjetničkih kompozicija;</p> <p>-uz slušanje prepoznavanje instrumenata;</p> <p>-uz slušanje muzike izražavanje svojih utisaka pomoću kreativnih priča i događaja;</p>	<p>1. Bosanski jezik</p> <p>Tekst narodnih pjesama otkriva nam običaje naših naroda;</p> <p>2.Likovno vaspitanje</p> <p>Narodna nošnja inspiriše nas da je likovno ilustrujemo;</p> <p>3.Priroda i društvo</p> <p>Običaji i način života u pojedinim krajevima;</p>

<p>mo - V.Tomerlin - Poto i -I.Lotka -Novi znaci - L. Županovi -Crveni makovi -N. Hercigonja -Gdje je onaj cvijetak žuti .B.Pergolez -Bijela roda S.Korunovi</p> <p><u>Primjeri za slušanje:</u> -J.Štraus Picikato polka -L.V.Betoven Za Elizu Guda ki kvartet op.18 br.2 -V.A.Mocart Koncert za flautu i orkestar G-dur -Ž.Ofenbah Barkarola -P.I. ajkovski Serenada za guda e Valcer</p>	<p>krajevima Evrope -Bosna i Hercegovina -Hrvatska -Makedonija -Crna Gora -Albanija</p> <p>3.Instrumenta lna muzika -polaznici u p o z n a j u i r a z l i k u j u z v u n e b o j e i n s t r u m e n a t a u d j e l i m a u v e n i h k o m p o z i t o r a -g u d a k i i t r z a k i ž i a n i i n s t r u m e n t i -d u v a k i i n s t r u m e n t i</p>	<p>3.Razvija- nje spremnosti i strpljenja da se sasluša drugi -razvijanje samopouz- danja, kreativnosti i komunika- tivnosti;</p>				<p>4.Likovno vaspitanje Slušanje boja razli itih instrumenata tjera nas da ih likovno ilustrujemo;</p> <p>5.Bosanski jezik Opisivanje boja instrumenata ili muzi kih doživljaja podsti e tekstualnu kreativnost;</p>
--	--	--	--	--	--	--

DIDAKTI KO –METODSKA UPUSTVA

Muzi ko vaspitanje na ovom nivou izvodi se u jedinicama. Odre uje ih fond asova koji je u pore enju sa prvim trogodišnjim periodom manji, viši nivo muzi kih mogu nosti u enika, zahtijevnost muzi kih aktivnosti i sadržaja traže od nastavnika prije svega promišljenu pripremu i izvo enje jedinica. Nastavnici moraju da koriste aktivne oblike metode rada.

Ciljno sastavljen plan ukazuje, pored aktivnosti i razvojnih dostignu a, na još tri osnovne vrste muzi kih didakti kih sadržaja.

- **Prva** je muzi ka literatura za izvo enje i slušanje koju nastavnik bira iz postoje ih zbirki, pjesmarica i zvu nih snimaka;

- **Druga** vrsta sadržaja su razli iti pojmovi, zakonitosti i upustva o muzici koji objašnjavaju muzi ku literaturu i obezbje uju njeno dublje razumijevanje (zakonitosti ljestvica, tonalnosti, ritma, notnih zapisa, oblikovanja);

- **Tre a** vrsta su podaci o muzi koj kulturi, njenoj ulozi, karakteristikama koji se u redosljedu razreda odnose na razmatranje muzi kog života u polaznikovoj bližoj okolini, u regionalnim muzi kim centrima i najzad u povezanosti naše zemlje i inostranstva.

INTERPRETACIJA

Nastavnik u skladu sa drugom i tre om vrstom sadržaja odre uje pjeva ki i instrumentalni program, koji prezentira u kombinaciji metode imitacije rada sa muzi kim zapisima.

Uzima u obzir na elo individualizacije i polaznike s obzirom na njihove razvojno izvo a ke mogu nosti uklju uje u pjevanje i instrumentalno sviranje.

STVARANJE

Oblast stvaranja ostvarujemo kroz tri osnovne forme.

- Nastavnik podsti e polaznike da bilo koji izvedeni sadržaj doživljajno i estetski interpretiraju,

- Polaznici uz vlastitu muzi ku produkciju ostvaruju razli itu melodijsku i ritmi ku pratnju;

- Stvarala ko izražavanje uz muziku povezuje se sa likovnom, tekstualnom ili pokretnom i plesnom aktivnoš u.

SLUŠANJE

Po kriterijumu druge i treće vrste didaktičkih sadržaja nastavnik bira i kompozicije za slušanje. U postupku izbjegava stereotipe i sprema pasivno saznavanje. U uvodnoj motivaciji, tokom kompozicije ili u završnoj povratnoj informaciji slušanja obogaćuje rad različitim i za polaznike zanimljivim aktivnostima. Samo tako može da obezbijedi da muzičko slušanje postane svakodnevna potreba.

MUZIČKO – RAZVOJNA DOSTIGNUĆA

Sposobnosti

Ovo se poklapa sa periodom saznavanja harmonijskog sluha koji se osvještava pomoću homofonog dvoglasja i višeglasja u našoj narodnoj pjesmi, uz pomoć kanona, kao i ostinantnim i bordunskim pratnjama. Važna osnova za njih su elementarni melodijski sluh i predhodna saznanja, iskustva o sazvučjima.

U ovom periodu opšteg muzičkog vaspitanja razvija se i polaznikova sposobnost analitičkog saznavanja tonskih odnosa, trajanja i visina, što utiče na kvalitativni nivo njihovog ritmičkog, melodijskog i harmonijskog sluha.

Vještine

Nastavnik stepenuje vještine sa kraćim vježbama za opuštanje, pjevačko disanje, oblikovanje tona, pjevački iskaz i fraziranje koje logično smješta u posebne jedinice. Ukoliko su u nižim razredima bile izvođene u obliku didaktičkih igara, ovaj put ih povezujemo sa informacijama o higijeni glasa i zdravoj izvođačkoj sredini.

INFORMATIVNA ZNANJA

Polaznici prepoznaju izražajne prioritete:

- upoznaju okvirnu sistematizaciju izvođačkih sredstava i njihov raspored u lokalnoj instrumentalnoj i vokalno-instrumentalnoj muzici,
- upoznaju različite muzičke vrste.

Nastavnik uz muzička iskustva prezentira potrebna znanja koja omogućavaju elementarnu orijentaciju prilikom izvođenja, slušanja ili kreativnosti.

STANDARDI ZNANJA

SPOSOBNOSTI

Polaznici:

- Proširuju i razvijaju melodijski sluh u širem tonskom opsegu;
- Proširuju i razvijaju ritmički sluh sa proširenim tonskim trajanjima i osnovnim taktovskim nizovima uz slikovne i notne zapise;
- Razvijaju osjećaj za jednoglasno pjevanje i sazvučja u grupnom, pojedinačnom i instrumentalnom izvođenju narodnih pjesama i igara;
- Pojavljuju pažnju i koncentraciju;

VJEŠTINE

Polaznici:

- Šire glasovni opseg;
- Razlikuju izvođačke oznake;
- Učestvuju u izražavanju metrike (naglašeni i nenaglašeni djelovi takta);

INFORMATIVNA SAZNAJNA

Polaznici:

- Razumiju notne zapise i tonske visine od C1-C2;
- Koriste solmizaciju i abecedu za imenovanje tonских visina;
- Upoznaju osnovna tonska trajanja, pauze i tonske nizove (pored četvrtina, osmina i polovina, četvrtinu s tačkom i osminu, taktove 2/4, 3/4 i 4/4);
- Proširuju znanje o instrumentima i grupama instrumenata;

OSNOVNI STANDARDI ZNANJA

Polaznici znaju:

- da u grupi i individualno zapjevaju narodne i umjetničke pjesme u skladu sa svojim individualnim sposobnostima;
- sviraju pratnju i kompozicije za Orffov instrumentarij;
- prepoznaju kompozicije domaćih i stranih autora;
- prepoznaju i imenuju instrumente i grupe instrumenata;
- prepoznaju iz kojih naših krajeva su narodne pjesme (po melodiji, karakteristikama, specifičnostima).

VRIJEDNOVANJE

Nastavnik vrijednuje dostignu a muzi kog stvaranja po profesionalnim psiho-didakti kim zahtjevima. Vrijednovanje se obavlja grupno i individualno, vrednuju i dostignu a u muzi kom individualnom razvoju u enika u aktivnom slušanju, vokalno-instrumentalnom interpretiranju i stvarala kom radu.

Nastavnik prati, evidentira i vrijednuje muzi ke sposobnosti, informativna znanja i interesovanja u enika. Vrijednuju se muzi ki doživljaji u slušanim muzi kim djelima. Vokalno-instrumentalno interpretiranje vrijednuje se po usvajanju odre enog broja pjesama, sadržaja i interpreta kog doživljaja. Nastavnik treba da prati i podsti e interesovanje polaznika za kreativno izražavanje i njihovo napredovanje u muzici:

- Vokalna interpretacija,
- Interpretacija na muzi kim instrumentima,
- Kreativno izražavanje i doživljavanje,
- Aktivno slušanje,
- Prakti no shvatanje nau enih muzi kih pojava.

Tokom vrijednovanja nastavnik treba da ima u vidu standarde vrijednovanja po nivoima i dostignu ima.

LIKOVNO VASPITANJE

(1. razred nedjeljno, 18 sati godišnje)

UVOD

Nastavni predmet Likovno vaspitanje proisti e iz ovjekove urodjene sposobnosti da se likovno izrazi i potvrdi svoje postojanje i trajanje kroz cjeli istorijsko civilizacijski razvoj. ovjek se kao dio prirode trudi da upozna i objasni prirodne i društvene pojave i fenomene prilagodivši promjene njegovim potrebama. Djeca prvo prohodaju, progovore, iskazuju se fizi kim pokretom i govorom a zatim po inju kroz igru da se muzi ki i likovno iskazuju i govore. Dakle, likovni izraz je u suštini likovni govor, urodjen svakom djetetu, bez obzira na stepen njegove intelegencije, nasledne faktore, sredinu i okruženje gdje je rodjeno i gdje živi.

Predmet Likovno vaspitanje zauzima zna ajno mjesto u me upredmetnom školskom sistemu, daju i uzajamni doprinos sadržinama saznanja pomo u vizuelne komunikacije.

Savremena svjetska kretanja zapljuskuju novim talasima i novim izazovima i likovnu umjetnost. O igledna je potreba da se naše kosovsko društvo poveže sa evropskim i svjetskim standardima. Unošenje novih kvaliteta i pravih vrijednosti su neophodna novoj školi.

CILJ

Uvodjenje polaznika u kompleksan svijet likovne umjetnosti kao i njegovo osposobljavanje za vizuelnu komunikaciju. Razviti u eniku stvarala ko mišljenje kao i djelovanje u skladu sa humanisti kim opredeljenjem u modernog društva.

POSEBAN CILJ

Razvijanje sposobnosti i saznanja za sve likovne elemente, stvarala ki rad, razli ite materijalne i estetske kriterijume, vizuelnu per-

cepciju, izražavanje i kreativnost - kreativno mišljenje, oplemenjivanje životnog i radnog prostora kao i njegovanje ukupnih ljudskih dostignu a radi sopstvene emancipacije i kulture rada.

OPCI OBJEKTIVI

Opažanje i percepcija, izražavanje i kreativnost, analiza i rijednovanje.

Polaznici treba da:

Razlikuju osnovne elemente izraza i koriste jednostavnu terminologiju u likovnoj umjetnosti. Da prepoznaju umjetni ka svojstva u objektima i pojavama u svijetu koji nas okružuje. Da poznaju osnovne i izražajne mogu nosti klasi nih i savremenih medija, tehnika, alata i materijala koji se koriste u likovnom vaspitanju i da bezbedno i primarno koriste alat i materijal za umjetnicke aktivnosti. Da prepozna da su savremeni mediji (fotografija, video, internet, strip, reklamne poruke.) sredstva za umjetni ko izražavanje. Da procjenjuju i vrednuju svoje radove, radove drugih u enika i ostala likovna djela. Da prepoznaju likovna ostvarenja i njihove stvaraoce.

SPECIFI NI OBJEKTIVI

Linija, oblik, smjer, proporcije, ritam, kompozicija, ornament, strip, fotografija

Polaznici treba da:

Samostalno ili u grupi sprovode proces rada : postavljanje problema istraživanje i povezivanje sadržaja i ideja iz drugih oblasti u enja sa problemom koji se istražuje, upoznaju šta je linija, oblik, smjer, ritam i da sve to organizuju u jednu cjelinu, kompoziciju. Polaznici treba lako da prepoznaju šta je ornament, strip, plakat, rješenje za kostim, knjigu, ilustraciju, i da umeju da prakti no rješavaju pomenute probleme uz obaveznu upotrebu jednog od elemenata koji ima za cilj da proizvede efekat. Oni treba da odstranjuju ki i plagijat iz svog stvaralaštva kao i da budu svjesni svoje tradicije i svog kulturnog nasledja.

ZADACI

Razviti sposobnost kod polaznika za:

Opažanje, pamćenje i doživljavanje oblika, boje i prostornih odnosa, pojava i zakonitosti u prirodi i društvu koje se odnose na likovno vaspitanje. Da znaju koristiti različite materijale za rad, stiču estetske kriterijume, razumiju umjetničko djelo, njeguje interes za kulturnu baštinu, uobličuju životni i radni prostor kroz vizije o otvorenosti, slobodi, stvaralaškom posmatranju i njegovanju lične posebnosti.

STANDARDI

Formiranje pravilnog pristupa likovnoj umjetnosti kao i poznavanje elemenata likovnog jezika. Razvijanje multikulturnih odnosa kroz likovno stvaralaštvo. Razvijanje osjetljivosti za jednakost i toleranciju među polovima, nacijama i religijama. Unapređenje kulture življenja kao i kreativne sposobnosti za oplemenjivanje kroz: Likovne sekcije, posjete, izložbe, i druge likovne manifestacije radi sticanja znanja zbog dobrobiti svoje sredine i društva.

PROGRAMSKI SADRŽAJI (Nastavni program)

Cilj programskih sadržaja je da kod polaznika probudi kreativni duh i hrabro nastup kroz sve likovne događaje i da polazniku da energiju u pronalaganju puta za istraživanje novog.

Tematske jedinice

LINIJA, CRTA (4 sata)

OBLIK (2 sata)

SMJER (1 sat)

PROPORCIJE (1 sat)

RITAM (1 sat)

KOMPOZICIJA (3 sata)

ORNAMENT (2 sata)

STRIP (1 sat)

FOTOGRAFIJA (1 sat)

ANALIZA I VREDNOVANJE (2 sata)

LINIJA, CRTA (4. as)

- Linija kao pojava u prirodi
- Linije po toku, kretanju
- Psihološko dejstvo linije
- Linije po karakteru i zna enju
- Linija kao granica mase
- Kaligrafske linije

Polaznici e nau iti:

- Da zapažaju oblike razli itih karakteristika
- Da je linija ustvari granica izmedju dva ili više oblika.
- Da je linija osnovni element crteža i da je prisutna u svim oblicima likovnog izražavanja:slikarstvu, kiparstvu, grafici, primenjenoj umjetnosti, arhitekturi.
- Da izvrše podjelu linija po toku, kretanju (ravne-tehni ke i krivulje ili kaligrafske)
- Kakvo je psihološko dejstvo linije (izražavanje osje anja i simboli ko zna enje linija)
- Da podijele linije po karakteru (tanke-debele, oštre-neoštre, tvrde-meke, grube-nežne...) i zna enju (gradivne konturne i obrisne liunije).

OBLIK (2 as)

- Obeležje i vrste oblika / Prirodni i vešta ki
- Vrste oblika / Trodimenzionalni i dvodimenzionalni
- Oblici po karakteru

Polaznici e nau iti:

- Da svuda u našoj okolini postoje oblici
- Da ih zapažamo kao materijalne pojave
- Da postoje oblici ispunjeni masom (kamen, lopta, bostan,jabuka...) i oblici koji posjeduju unutrašnjost (balon, lopta, bure, ku a...)
- Da postoje prirodni i vješta ki,dvodimenzionalni i trodimenzionalni i pravilni i nepravilni oblici.

SMJER (1 as)

- Psihološko djelovanje smjera u kompoziciji
(Horizontalni, vertikalni i dijagonalni, kosi smjer)

Polaznici e saznati:

- Da je smjer jedan od osnovnih elemenata u rasporedu likovnog djela.
- Da je jedna od osnovnih karakteristika vertikalne, horizontalne i kose linije smjer.
- Kako smjer psihološki djeluje u kompoziciji.

PROPORCIJE (1 as)

- Veli ina proporcije
- Odnos veli ina oblika u prostoru
(Podjela na planove: prvi, drugi i tre i plan)

Polaznici e nau iti:

- Da su proporcije odnosi veli ina
- Šta su skladne a šta neskladne – iskrivljene proporcije
- Šta je odnos veli ina u prostoru
- Da vrše podjelu u svom likovnom stvaralaštvu na planove
(prvi, drugi,i tre i plan ili pozadina)

RITAM (1 as)

- Ponavljjanje istih i sli nih pojava u prirodi i likovnoj umjetnosti

Polaznici treba da nau e:

- Šta je ritam (ponavljanje istih ili sli nih pojava u prirodi i likovnom djelu)
- Da izvrše podjelu ritma (pravilni izmjeni ni)
- Da ritam postoji u svim umjetnostima i da se pojavljuje na razli ite na ine.

KOMPOZICIJA (3 asa)

- Elementi kompozicije:linija, oblik, smjer, proporcije i odnosi veli ina, ritam.

Polaznici e nau iti:

- Da kompoziciju umjetni kog djela ine elementi koji su u njemu rasporedjeni.
- Linija, oblik, smjer,proporcije i odnosi veli ina i ritam zajedno u estvuju u gradnji kompozicije.

ORNAMENT (2 asa)

-Šta je ornament

Polaznici e saznati:

-Šta je ornament (ukrašavanje predmeta nekim oblikom koji se ponavlja u odre enom ritmu)

STRIP (1 as)

-Strip i njegova uloga

Polaznici e nau itii:

-Šta je strip i koja je njegova uloga

-Strip u svakodnevnom životu ovjeka

-Da okušaju samostalnu kreaciju i prakti nu realizaciju stripa.

FOTOGRAFIJA (1 as)

-Fotografija kao umjetnost

Polaznici e nau iti:

-Da je fotografija posebna grafi ka umjetnost

-Da se može napraviti od onoga što stvarno postoji

-Da je fotografisanje ustvari slikanje svjetloš u.

- Proces izrade fotografije

-Šta je digitalna fotografija

ANALIZA I VRIJEDNOVANJE (2 asa)

-Komunikacija

-Izložbe

Polaznici su u situaciji da:

-Prepoznaju poruke koje sadrži reklama, poster, plakat, strip, fotografija.

-Da razgovaraju i procjenjuju svoje radove i radove ostalih u enika u razredu i školi

-Da upoznaju i prepoznaju umjetni ka ostvarenja vrhunskih svjetskih likovnih umjetnika kao i stvaraoc u okruženju i sa Kosova sa posebnim osvrtom na stvaraoc Bošnjake.

-Da imaju stvorene navike i potrebu za organizovanjem izložbi svojih radova i radova ostalih polaznika u razredu i školi i da posje uju druge likovne manifestacije i smotre van škole kao i da daju svoj sud, mišljenja i iznose svoja gledišta na tim manifestacijama.

-Da formiraju svoj stav prilikom organizovanja izložbi u školi ili obilaska galerija i da o izloženim eksponatima vode razgovor.

-Da umeju da estetski istražuju kod crta ih i slikarskih tehnika i da hrabro slobodno koriste materijal.

LIKOVNA PODRU JA TEHNIKE I MATERIJALI

1. Crtanje:

Crta e tehnike: olovka, tuš, kombimovano...

Materijali: papir, olovka, pero, etka...

2. Slikanje:

Slikarske tehnike: akvarel, tempera, gvaš, kolaž, pastel, kombinovano..

Materijali: papir, karton, etke, akvarel boje, tempere, mješoviti materijal...

3. Skulptura-vajanje:

Tehnike: glina, plastelin, glinamol, gips, drvo...

Materijali: glina, plastelin, glinamol, gips, drvo...

4. Grafika:

Grafi ke tehnike: gipsorez, linorez, drvorez, monotipija...

Materijali: papir, boja, linoleum, gips, drvo, karton...

5. Primijenjena umjetnost:

Tehnike: kolaž, vitraž, mozaik, plakat, ilustracije, oprema knjiga, ornament

Fotografija, medijska kreacija...

Materijali: boja, papir, papir u boji, mješoviti material...

6. Estetska procjena:

Produkovanje, radovi u enika, razgovor o vrhunskim likovnim stvaraocima

Tehnike i materijali: usvajanje teorijskog znanja i audio vizuelno vežbanje

LIKOVNA DJELA

Likovna djela stvaraoca Kosova i svjetske baštine
Zapažanja o umjetni kim djelima i događajima vezanim za Kosovo
sa naglaskom na djela Bošnjaka i njihovu bogatu baštinu.

**Spomenici kulture: Gazi Husref-Begova Džamija,
Sinan-Pašina Džamija, Kameni most u Prizrenu...**

MOTIVI I PODSTICAJI

ovjekova okolina, prirodni oblici, prostor, pojave u prirodi..
Motivi iz sadržaja ostalih nastavnih predmeta, književna djela
Motivi narodnih običaja i historijskih događaja
Motivi iz baštine bošnjaškog naroda i drugih koji žive na Kosovu.
Likovna djela velikana likovnog stvaralaštva....
Motivi iz unutrašnjosti bilja...

OBLICI RADA

Rad u grupama, individualni oblik rada, frontalni oblik rada, rad u parovima...

Medijski rad, specijalni rad sa djecom koja imaju lakša fizička oštećenja, sluh, vid, govorne smetnje....

Dodatni i dopunski rad, organizovanje sekcija, posjete muzejima, izložbama, kulturno historijskim spomenicima u zavičaju i okolini....

OPREMA I EKIVANI REZULTATI

Polaznici treba:

Da shvate različitost svijeta između žive i mrtve prirode

Da znaju koji su osnovni elementi kompozicije (Linija, oblik, smjer, proporcije i odnosi veličina, ritam)

Da objasne šta je ornament i da praktično u svom stvaralaštvu to realizuju.

Da objasne šta je fotografija i digitalna fotografija.

Da objasne proces kako se fotografija izradjuje

Da vrednuju svoje i radove ostalih u enika

Da razviju opažanje i osnovne principe tumačenja likovnih ostvarenja...

Da znaju osnovne likovne elemente i da mogu samostalno ili kolektivno da preoblikuju određeni prostor

Da njeguju zdrav odnos i zauzmu pravilan stav prema Kosovskom umjetni kom nasljeđu i razvije svijest o sopstvenoj kulturi i tradiciji kao i o postojanju drugih kultura koje treba poštovati i uvažavati.

-Da razumije percepciju i izražavanje likovnih vrijednosti koje su sadržane u okvirnom ili ve izvedenom programu,

-Da razvija sposobnosti uoavanja i izražavanja kroz komponiranje i stvaranje kompozicijskih naela:

-Da njeguje kreativnost i originalnost kao i osjetljivost za likovne probleme.

-Da samostalno odabira materijale i tehnike kao i da ih stvarala ki primjenjuje u društvu u kome živi

-Da je sposoban da prepozna likovni i tematski sadržaj, likovna djela i njihove estetske vrijednosti, njihove poruke, da razvija upornost ka samostalnosti.

METODOLOŠKA UPUTSTVA

Postupak rada treba da bude zasnovan na objektivnim nau no istraživa kim rezultatima, kojim e mo i da pomire zahteve suprotnosti u likovnoj umjetnosti.

Posti i kvalitetne kreacije i harmoni nu povezanost cjeline

Poštovati didakti ko-metodi ke i pedagoško-psihološke zahtjeve kroz individualni i timski rad kao i pružati svim u esnicima kreativnog tima osje aj sigurnosti i samopuzdanja prilikom rada.

Radom doprinostiti uvjerenju da su primjenjeni metodi i postupci pravilni i vode ka rešenju.

KORELACIJA SA DRUGIM NASTAVNIM OBLASTIMA

Koordinacija sa drugim nastavnim oblastima: bosanski jezik i književnost, historija, muzi ko vaspitanje, tjelesni odgoj i sport.

VRIJEDNOVANJE

Tokom realizacije zadataka u svim tematskim cjelinama nastavnik se pojavljuje u ulozi usmjerivača, on podstiče i prati nivo i kvalitet procesa i rada polaznika.

Vrijednovanje napredovanja učenika je važan dio u nastavi likovnog vaspitanja, ono podstiče kreativnost u procesu obrazovanja i afirmiše njihove etičke inicijative.

Pravilno vrijednovanje učenika u funkciji je dobre nastave i afirmacije demokratskih principa, ono ima za cilj da kod polaznika razvija smisao i volju za proširivanje znanja i napredovanje.

Takođe je cilj vrijednovanja je u funkciji nastavnikovih procjena o nivou koji je učenik dostigao u svom kreativnom radu.

Učenikova ličnost i njegovo usvojeno znanje su u centru ciljeva obrazovnih dostignuća.

DODATNI RAD

Obdarenim učenicima treba pružiti mogućnost da zadovoljavaju svoja interesovanja, produbljuju pojedine sadržaje iz likovne umjetnosti kroz dodatni rad kao i da razvijaju sposobnost za likovno osamostaljenje, moralno da se uzdižu, budu skromni i solidarni.

ORGANIZOVANJE I POSJETE IZLOŽBAMA

Organizovanje izložbi radova polaznika u razredu i školi kao i posjete takvim manifestacijama u mjestu u kome polaznici žive a po mogućnosti i šire treba podsticati i njegovati i sastavni su dio vaspitno obrazovnog rada a sve u cilju uspješnije realizacije nastavnih planova.

Literatura:

Džonson-Istorija umjetnosti

Admir Mujki -Likovna kultura 5

Herbert Rid-Istorija modernog slikarstva

Šemsedin Kasapoli-Metodika likovnog vaspitanja

Željko Filipovi -Likovna kultura

Islamska umjetnost

TEHNOLOGIJA

- Ru ni Rad

RU NI RAD

(1 čas nedjeljno, 18 časova godišnje)

UVOD

Tehnološke aktivnosti našle su primjenu u mnogim aspektima, kao i u li nom životu: u ku i, u školi, na zabavi, u sredini gdje živimo, proizvodnji elektri ne energije, biznisu, industriji itd.

Škole mogu uvesti u školskim programima sve ove aspekte prema jednom na elnom organizovanju. Ovi aspekti se mogu kombinovati me usobno na razne na ine u cilju razvijanja komunikativne i stvarala ke sposobnosti.

Predmet Ru ni rad kombinuje ru ni i umni rad uti u i da se pove a stvarala ka sposobnost, kuriozitet, preuzimanje odgovornosti i sposobnost za rješavanje problema polaznika.

Ostvareni rad polaznika zapo inje idejom a završava gotovim proizvodom. Rad sa tekstilom, drvetom, metalom ili ostalim materijalom ima za cilj da kod polaznika pove a vjerovanje u svoje sposobnosti i da ih pripremi da organizuju poslove u svakodnevnom životu.

Predmet Ru ni rad ima za cilj da upozna polaznike sa estetskim vrijednostima i da ih nau i da izbor materijala, prerada i montiranje uti u na funkcionisanje i dugotrajnost proizvoda.

Ovaj predmet pruža saznanja o problemima koji se odnose na sredinu i njegovo o uvanje i zna aj dobrog menadžmenta izvora materijala.

Iz jednog šireg ugla, ovaj predmet nastoji da sa uva tradiciju ru nog rada (zanata) u raznim kulturama.

Ru ni rad za peti razred odnosi se na sticanje potrebnog znanja i vještina iz oblasti tehni kog crtanja, tehnologije gra evinskog materijala, upotrebe tehni ke opreme, radnu vještinu, tehnologiju poljoprivrednih proizvoda, saobra aj i tehnologiju informisanja i komunikaciju, što se predvi a za ovaj nivo.

Tehnologija poljoprivrednih proizvoda obuhvata shvatanje i upotrebu sigurnih i povjerljivih procesa za proizvodnju, pripremu, prezentaciju i o uvanje hrane, i razvoj, pakovanje i marketing hrane.

Upotreba tehničke opreme obuhvata znanje o upotrebi tehničke opreme, o njenom funkcionisanju, i pažnju za održavanje i zaštitu u toku rada sa njom.

Tehnologija građevinskih materijala, obuhvata identifikaciju, upotrebu i razvoj materijala za postizanje željenih rezultata. Ovo podrazumijeva saznanje o količini i prilagodivosti građevinskog materijala, kao što je ilovača, gips, cement i stiropor, takođe i o procesu njegove prerade.

Crteži i grafike su, takođe, veoma važni za tehnološku praksu i za utvrđivanje i objašnjenje ideje i predloženih rješenja.

Saobraćaj se odnosi na upoznavanje sastavnih dijelova bicikla i na znanje i primjenu pravila biciklista u praksi.

CILJEVI

Glavni ciljevi rukovodnog rada kod polaznika su:

- Razvoj pozitivne navike kod polaznika za rukovodni rad i za njegov značaj.
- Upoznavanje relacije između tehnologije i društva – sada, u prošlosti i u budućnosti
- Podsticanje polaznika da preduzmu neku samostalnu inicijativu, imajući u vidu osnovna pravila ponašanja u grupi, zavisno od raznovrsne djelatnosti koju odvijaju
- Identifikacija, upotreba i shvatanje proizvoda, i tehnoloških sistema u razvijenim sredinama.
- Identifikacija potreba i mogućnosti koje se mogu postići uz pomoć tehnološke aktivnosti.

OPCI OBJEKTIVI:

Polaznici treba da:

Razvijaju stavove i postupke

- U smislu ograničenja i prednosti koje pruža predmet
- U smislu ličnog ponašanja (da bude kooperativan, otvoren, tolerantan, pošten, voljan, inicijativan itd.).

Da poznaje:

- Elemente tehničkog crtanja.
- Postupke koji su obuhvaćeni u tehnologiji prerade voća i povrća.

Da shvate:

- Značaj upotrebe građevinskog materijala
- Značaj upotrebe poljoprivrednih proizvoda
- Upotrebu tehničke opreme

Da opiše:

- Način upotrebe tehničke opreme
- Način tehnološke prerade poljoprivrednih proizvoda
- Način prerade građevinskog materijala.

Da primjeni:

- Pravila o upotrebi tehničke opreme.
- Pravila biciklista u saobraćaju

Da razlikuje:

- Raznu tehničku opremu.
- Glavne sastavne dijelove kompjutera.

Da modelira:

- Objekte od građevinskog materijala.

Da demonstriraju umne vještine

- Da pokažu samopouzdanje u svoju sposobnost za zanatski rad.

ORGANIZOVANJE PROGRAMSKIH SADRŽAJA

Kategorije	Potkategorije	Br. asova	Procenat
1. Tehničko crtanje	1.1.Elementi tehničkog crtanja 1.2 Prikaz tijela preko tehničkog crtanja	2	11,11%
2. Tehnologija građevinskog materijala	2.1 Ilovača 2.2 Gips 2.3 Cement 2.4 Stiropol	2	11,11%

3. Tehni ka oprema i sredstva	3.1 Upotreba tehni kih sredstava i opreme	2	11,11%
4. Radne vještine	4.1 Izbor i upotreba odgovaraju ih metoda prerade i formiranja materijala	4	22,23%
5. Tehnologija poljoprivred- nih proizvoda	5.1 Tehnologija uzgajanja i prerade biljaka. 5.2 Sto arstvo i tehnologija sto arstva 5.3 Poljoprivredna ekonomija	4	22,22%
6. Saobra aj	6.1 Biciklista u saobra aju	2	11,11%
7. Tehnologija informisanja i komunikacije	7.1 Opšta znanja o kompjuteru 7.2 Rad sa programima	2	11,11%

KATEGORIJE	POTKATEGORIJE	PROGRAMSKI SADRŽAJ	OKVIRNI REZULTATI Učenik treba da bude u stanju:	MEĐUPRIJEDMETNA POVEZANOST
1. Tehničko crtanje	1.1 Elementi tehničkog crtanja	1.1.1 Skice i vrste linija 1.1.2 Kuotiranje i razmjera	Da poznaju elemente tehničkog crtanja . Da shvati vrste linija kuotiranje i razmjera	Matematika Lijepa umjetnost
	1.2 Prikaz tijela preko tehničkog crtanja	1.2.1 Tehnička sredstva i prikaz tijela.	Da primjeni elemente tehničkog crtanja prilikom prikaza tijela	
2. Tehnologija građevinskog materijala	2.1 Ilovača	2.1.1 Ilovača kao građevinski materijal i njena primjena .	Da identifikuje upotrebu ilovače .	Maternji jezik. Lijepa umjetnost
	2.2 Gips	2.2.1 Gips kao materijal u građevinarstvu i njegova upotreba.	Da identifikuje raznu upotrebu gipsa.	
	2.3 Cement	2.3.1 Cement kao građevinski materijal i njegova upotreba.	Da identifikuje raznu upotrebu cementa.	
	2.4 Stiropol	2.4.1 Stiropol kao građevinski materijal i njegova upotreba	Da identifikuje raznu upotrebu stiropola.	
3. Tehnička oprema i sredstva	3.1 Upotreba tehničkih sredstava i opreme	3.1.1 Pravilna upotreba tehničkih sredstava i opreme.	Da razlikuje sredstva i raznu tehničku opremu..	Maternji jezik. Lijepa umjetnost, Matematika

			Da opiše na in upotrebe tehni kih sredstava i opreme. Da primjeni pravila za njihovu upotrebu .	
4. Radne vještine	4.1 Izbor i upotreba odgovaraju ih metoda prerade i formiranja materijala	4.1.1 Samostalni rad raznih objekata od ilova e, gipsa, cementa, stiropola itd..	Da razvije sposobnost za ru nu obradu i sa obi nim mašinama: gipsa, ilova e, stiropola, cementa itd. Realizacija preko projekta.	
5. Tehnologija poljoprivrednih proizvoda	5.1 Tehnologija uzgajanja i prerade biljaka	5.1.1 Uzgajanje biljaka . 5.1.2 Prerada ratarskih proizvoda, vo e i povr e	Da poznaje hranljive materije koje se nalaze u ratarskim proizvodima. Da poznaje postupke koji se primjenjuju u tehnologiji prerade vo a i povr a .	Maternji jezik. Poznavanje prirode
	5.2 Sto arstvo i tehnologija sto arstva	5.2.1 Tehnologija prerade mesa i meda	Da poznaje tehnolo-giju prerade i konzervisanja mesa i tehnologiju prerade meda.	

6. Saobraćaj	6.1 Biciklisti u saobraćaju	6.1.1 Bicikl i njegovi dijelovi 6.1.2 Pravila za biciklistu	Da poznaje sastavne dijelove bicikla. Da praktično poznaje pravila za bicikliste	Tjelesni odgoj
7. Tehnologija informisanja i komunikacije	7.1 Opšta znanja o kompjuteru	7.1.1 Sastavni dijelovi kompjutera 7.1.2 Primjena kompjutera u svakodnevnom životu	Učenici treba da poznaju kompjuter i da identifikuju njegove sastavne dijelove, i da poznaju mogućnosti upotrebe kompjutera preko konkretnih slučajeva.	Maternji jezik, Engleski jezik.
	7.2 Rad sa programima	7.2.1 Matematičke kalkulacije kompjuterom. 7.2.2 Izvođenje audio video materijala kompjuterom	Učenici će preduzeti neposredne postupke sa kompjuterom, upotrebljavajući programe za izvođenje pjesama i filma, kalkulator itd.	

VREDNOVANJE

Vrednovanje se vrši na sljede i na in:

1. Vrednovanje zalaganja u enika u toku realizacije programske sadržine.
2. Vrednovanje individualnog rada
3. Vrednovanje doprinosa u grupnom radu

UPUTSTVA ZA UPOTREBU LITERATURE I OSTALIH NASTAVNIH IZVORA

Predložena literatura

1. Priručnik za rad sa ilovom, gipsom, cementom, stiropolom itd.
2. **Erich Neuwirth**: “Spaß beim Forschen und Entdecken 2”, Veritas-Verlag, Linz, Austrija, 2001.
3. **Schoiswohl · Jeide · Neuwirth**: “Spaß beim Forschen und Entdecken 3”, Veritas-Verlag, Linz, Austrija, 2002.
4. **Schoiswohl · Jeide · Vogl**: “Spaß beim Forschen und Entdecken 4”, Veritas-Verlag, Linz, Austrija, 2003.
5. **Rexhep Berisha**: “Arsimi teknik”, klasa V, Libri shkollor, Priština, 2001.

Oprema i ostali potrebni preduslovi

1. Treniranje nastavnika
2. Kabinet opremljen sa materijalom i sa sredstvima za konkretizaciju

Minimalni uslovi

1. Treninzi za nastavnike .

OPŠTA METODOLOŠKA UPUTSTVA

1. Problematski pristup na iznošenju teme-jedinice
2. Posebni naglasak pridati demonstriranju u individualnom i grupnom radu.
3. Podsticanje individualnog rada razmjenom znanja i vještina, interaktivni rad.

SMJERNICE ZA SAMOSTALNI RAD

1. Grupni i individualni rad

TJELESNI ODGOJ

Tjelesni odgoj i sport

TJELESNI ODGOJ I SPORT

(2 sata nedjeljno, 36 sata godišnje)

UVOD

Za nastavnike razredne nastave proces tjelesnog odgoja i sporta sa polaznicima V-og razreda predstavlja dodatnu i otežanu djelatnost, veliku odgovornost, jer se radi o o uvanju i zaštiti zdravlja u najkritičnijoj fazi u razvoju organizma djeteta.

Sa ovog aspekta treba imati stručnu sposobnost i bogato znanje, zato što se novom reformom u obrazovanju traži da nastavnici razredne nastave organizuju nastavni proces i iz ovog predmeta.

Pravilnom organizacijom nastavnih i vannastavnih sati polaznici i od didaktičko – metodičkih zahtjeva postići će se nastavni proces koji će imati uspjeha, utičući na polaznike da formiraju pravilno shvatanje vrijednosti i značaja koji ima u o uvanju i kultivisanju zdravlja.

Pravilnom organizacijom nastavnog procesa tjelesnog odgoja i sporta koriste se različite forme rada postiže se:

- Normalan razvoj i adaptacija organizacije u različitim uslovima života, usvajanje pozitivno-edukativnih i motoričkih osobina.
- Zaštita i razvoj biološko – higijenskih sposobnosti sa doprinosom u o uvanju i kultivisanju zdravlja,
- Priprema i osposobljavanje polaznika za usvajanje programskih sadržaja koji će sa uspjehom da eliminišu eventualne prepreke koje će se pojaviti u pokretnim sposobnostima,
- Maksimalno osposobljavanje sa aspekta motoričkih majstorija orijentišući se na izbor sporta za koji ima afiniteta.

CILJ

Za polaznike V-og razreda, cilj tjelesnog odgoja i sporta je primjenjivanje didaktičko-metodičkih zahtjeva, da se postigne realizacija bio-psiho-socijalnih vrijednosti i značaja ove vještine koju ona ima na permanentan način tokom cijelog života.

Na osnovu programskih sadržaja obuhvaćenih ovim planom treba se postići:

- Poznavanje srži i vrijednosti tjelesnog odgoja i sporta
- Da podstakne harmoničan razvoj i pravilno držanje tijela,
- Da podstakne razvoj zdravstvene kulture sa ciljem efikasne zaštite zdravlja,
- Da podstakne i da aktivizira latentne sposobnosti kao i motoričke sposobnosti za usavršavanje tehničko-taktilskih elemenata sportova i plesanja.
- Prijatan i pozitivan doživljaj tjelesnog odgoja i sporta,
- Da se uvažavaju kultura i društveno i nacionalna postignuća,
- Da se stvore navike za humanitarnu i društvenu djelatnost,
- Podsticaj i ohrabrenje za samostalno djelovanje i inicijativu imajući u vidu osnovne principe tjelesnog odgoja i sporta.

OBJEKTIVI

Realiziraju se programske sadržaje posvećene polaznicima petog razreda predviđeno je da se postignu objektivni:

- Tjelesni razvoj, motoričkih i funkcionalnih sposobnosti,
- Sticanje znanja i usvajanje prirodnih pokreta,
- Upoznavanje teoretskih osobina tjelesnog odgoja i sporta
- Tokom vježbanja prijatan doživljaj tjelesnog odgoja i sporta

Tjelesni razvoj, motoričkih i funkcionalnih sposobnosti:

- Da se utiče na održavanje pravilnog držanja tijela,
- Da se nastavi maksimalno sa uticajem na razvoj motoričkih sposobnosti,
- Usvajanje i usavršavanje orijentacionih sposobnosti u prostoru koristeći i usavršavajući različite položaje tijela,
- Usvajanje i usavršavanje ritmičkih elemenata i plesanja,
- Usavršavanje i razvijanje funkcionalnih sposobnosti organa i organizma polaznika,
- Kultivisanje i otkrivanje individualnih sposobnosti, dopunjujući primarne motive polaznika koje su potrebne za igru i osnovne pokrete,
- Otkrivanje, kultivisanje i usvajanje higijenskih navika sa ciljem zaštite i otkrivanja zdravlja polaznika adaptirajućih se uslovima života.

Sticanje znanja i usvajanje prirodnih pokreta:

- Usvajanje i usavršavanje komponenata različitih sportskih elemenata,
- Da se osposobe da znaju da razlikuju i da koriste sportske rekvizite,
- Da se pravilno usvoji tehnika trčanja, skokova i bacanja,
- Da se pravilno usvoji tehnika izvođenja osnovnih elemenata iz sportske i ritmičke gimnastike kombinuju u nekoliko elemenata (povezivanje dva tri elementa),
- Usvajanje osnovnih pravila sportskih igara,
- Usvajanje, najmanje jednog stila plivanja,
- Usvajanje osnovnih elemenata skijanja i njihovo povezivanje na osnovu terena.

Teoretska znanja o osobinama tjelesnog odgoja i sporta:

- Poznavanje pojmova sredstava i sportskih rekvizita kao i na njihovu primjenu,
- Poznavanje osnovnih pojmova sportskih izraza,
- Teoretsko znanje o vrijednostima tjelesnog odgoja i sporta,
- Poznavanje i poštovanje pravila igara tokom takmičenja korektno i humano ponašanje prema protivniku,
- Osnovno poznavanje osobina pokreta i njihov uticaj na transformaciju organizma polaznika,
- Poznavanje i uvažavanje higijenskih individualnih i društvenih uslova.

Tokom vježbanja, prijatan doživljaj tjelesnog odgoja i sporta:

- Uticaj na razvoj pozitivnih sportskih osobina i ponašanja, sudjelovanje i priprema, kolektivnost tokom takmičenja, razvoj takmičenja na osnovu pravila,
- Prijatan i pravi doživljaj kako prema pobjedi tako i prema porazu.
- Uticaj na osposobljavanje izdržljivosti, samoinicijative, smjelosti, korektnosti i otvorenosti,
- Prijatan doživljaj uslova i higijenskih pravila tokom vježbi i takmičenja - igara,
- Preko tjelesnih aktivnosti postiže se motivacija polaznika za vježbanje na osnovu didaktičkih metoda i njihovih zahtjeva,
- Da se postigne da polaznici vježbaju i dožive estetsko i ritmičko zadovoljstvo.

PROGRAMSKI SADRŽAJI

Kategorije	Potkategorije	Br. asova %
Testiranje: tjelesni razvoj i sposobnost motorike	Mjerenje visine i težine tijela - Skok udalj iz mjesta, - visiti skupljenih ruku na pritci ili palici, - duboko savijanje na klupi – i tr anje 200, 400 i 600 m.	4 asa 5.40%
Atletika	-Tr anje, - Skokovi i - Bacanja	9 asa 23%
Ritmi ka i sportska gimnastika	- Vježbe na podu. - Skokovi, - Pritka, - Razboj, - Krugovi, - Gimnasti ka greda, - Ritmi ke vježbe i narodna kola,	8 asa 23%
Kolektivni sportovi:	- Mali fudbal, - Rukomet, - Košarka, - Odbojka	13 asa 33.75 %
Individualni sportovi	- Karate, - Stoni tenis, - Tenis	3 asa 14.85 %

Ostale aktivnosti	- Vježbe formiranja, - Šetnje i kros, - Zimovanje i ljetovanje	
Vrijednovanje:	- Permanentno, - Periodično i - Završno	

OSNOVNI POKAZATELJI PROGRAMA

Kategorije	Potkategorije	Programski sadržaji	Standardi postignuća
Test	Mjerenje i vrijednovanje antropometrijskih osobina Pokretno motoričkih sposobnosti	Tjelesna težina, tjelesna težina, bacanje medicinske lopte-skok udalj iz mjesta, - visiti skupljenih ruku na pritci (palici) (sek) - trčanje 200 m (Ž), trčanje 600 m (M) i 400 m (Ž)	Završni stepen i početni stepen razvoja organizma.
Atletika	Trčanje/trka	- Utvrđivanje tehnike trčanja na osnovu distanci i promjenljivog tempa kao i osnovnih igara usvojenih u IV-om razredu. - Tehnika viši i niži start, - Brzo trčanje na distanci od 60-100 m. - Štafetne igre sa različitim rikvizitima (krugovi, palice, drvene unjeve, lopte, palice i dr.)	Da usavrši tehniku trčanja po uslovima tempa. Da zna tehniku visokog i niskog starta kao i da stekne navike za brzu reakciju - izlaza iz starta kao i adaptaciju koraka trčanja.
	Skokovi	- Skok u dalj tehnika "tijelo povijeno"-	Da stekne naviku izvođenja tehnike skoka udalj.

	Bacanja	- Bacanje kugle 200 gr. U daljinu i cilj.	Da se stekne navike preciznosti.
Sportsko ritmi ka gimnastika	Vježbe na podu Preskoci Ritmi ke vježbe	- Ponavljanje i utvr ivanje elemenata usavršenih u IV-tom razredu (kolut naprijed, nazad, iz razli itih pozicija). - Kolut iz zaleta, - vertikalna, - bo no okretanje, - bo na i frontalna ravnoteža (kombinacija elemenata u jednom kopmleksu 3 i više) - Ponavljanje preskoka preko kozli a zgr kom i raznoškom. Ritmi ke vježbe sa rekvizitima (konopac, drveni unjevi, palice – po rekvizitima) – osnovne igre sa elementima ritmi kih vježbi, - narodna igra iz sredine-društvena sredina.	Da usavrši i da zna pravilno izvo enje elemenata u okviru dva i više elemenata. Usavršavanje tehnike preskoka - Da razlikuje ritam na osnovu pokreta sa rekvizitima kao i odgovaraju u muziku ritmi kih pokreta.
Kolektivni sportovi	Mali nogomet Rukomet Košarka	Osnovni elementi i elementi sa loptom (otkrivanje, nabacivanje, dodavanje, prijem, dribling, šut i dr..) - obi na igra 1:1, do 2:2,3:3, 5:5. - Osnovni tahni ko – takti ki elementi (dodavanje, prijem lopte iz raznih pozicija. - Osnovne igre sa pravilima rukometa. - igra 1+3. - Osnovni tehni ko-takti ki-dribling elementi sa promjenom pravca i ritma, sa zaustavljanjem jednom i obema rukama. – dodavanje i prijem (hvatanje) obema rukama i u pokretu. - igra na jedan koš - 1:1, 2:2, 3:3 dhe 4:4.	Usvajanje elemenata sa tehni ko-takti kom primjenom pravila igre. Usvajanje osnovnih elemenata tehni ko-takti ki sa primjenom pravila igre Usvajanje osnovnih tehni ko-takti ko elemenata sa primjenom pravila igre

	Odbojka	- Osnovni tehni ko – takti ki elementi, - osnovne igre za razvijanje brze reakcije i brzine, orijentacija u prostoru i sudjelovanje.	Usvajanje osnovnih tehni ko-takti kih elemenata sa primjenom pravila igre
Individualni sportovi	Karate	Usvajanje po etnih elemenata samoodbrane – bez protivnika	
	Stoni tenis	Osnovni tehni ko-takti ko elementi (hvatanje i držanje reketa, pokreti ruku i nogu, šutiranje lopte raznim oblicima-slobodno)	
	Tenis	- osnovni elementi (hvatanje i držanje reketa, pokreti nogu i ruku. – osnovni udarci po lopti (slobodne forme, posle forhend i bekhend) servis.	
Ostale aktivnosti	Vježbe oblikovanja	- kompleks vježbi oblikovanja sa i bez rekvizita i pribora (lopti, krugovi, palice, kugle, i dr.) na svakom nastavnom asu.	Polaznici treba da se osposobe da u svakoj situaciji koriste tjelesne vježbe. Da se osposobe da bez teško a savladavaju prirodne prepreke.
	Šetnje i kros	Tri puta godišnjre - jesen, zima i prolje e.	
	Zimovanje.	- osnovne igre na snijegu. –osnovni elementi skijanja,- paralelna okretanja, hodanje i tr anje, upotreba rekvizita za klizanje.	- Da se osposobe da razlikuju vrste snijega i da usavrše osnovnu tehniku tijela u raznim sitacijama u klizanju i dr.
	Letovanje	Usvajanje jedne ili dve tehnike plivanja, upotrebljavaju i djelovanje ruku, nogu, tehniku disanja, - kombinaciju tehnike ruku u nogu kao i disanja, - školski start i okretanje.	- Da usvoje tehniku stila plivanja koju vježbaju kao i elementarne igre u vodi.

VRIJEDNOVANJE

Polaznike treba redovno vrijednovati od strane nastavnika i to u obliku:

- vrijednovanja fizičkih sposobnosti,
- vrijednovanja tehničko-taktičkih postignuća (sportskih) i
- aktivnosti i samosvijest polaznika prema tjelesnom odgoju.

Da bi se postiglo pravo i objektivno vrijednovanje, nastavnik treba da poznaje metodologiju praćenja transformacije organizma polaznika na osnovu kojeg može da postigne da odredi stepen razvoja gore navedenih sposobnosti. Za ovo su nam potrebne baterije testa navedene na tabeli – OSNOVNI POKAZATELJI PROGRAMA

OPCA METODOLOŠKA UPUTSTVA

Proces planiranja i programiranja Tjelesnog odgoja i sporta zahtijeva stručnu pomoć kao i stalno angažovanje kako bi se obuhvatili svi programski sadržaji, koji će se sa uspjehom realizovati tokom razvoja i realizacije nastavnog procesa.

Za nastavnike razredne nastave teško je su evidentne tokom programiranja, zato što planiranje i programiranje na osnovu didaktičko – metodičkih zahtjeva ovog predmeta zavisi od:

- Materijalno – tehničkih uslova škole (objekat, sportski poligon, rekviziti i pomoćni nastavni pribor).
- Znanja (vještine) stečeni prethodno.
- Bio-psiho-socialne sposobnosti polaznika.

Oslanjajući se na uslove kojima raspolažu naše škole, planiranje i programiranje programskih sadržaja od strane nastavnika treba biti na osnovu realnih uslova koje škola ima. U nedostatku optimalnih uslova treba planirati i realizovati one programske sadržaje koji će utjecati na opću transformaciju organizma polaznika. Ovo se postiže ako nastavnik

ima didaktičke – metode koje poznaju i organizacione oblike rada, metode, principe planiranja kao i nastavne principe.

Tokom nastavnog procesa kada nastavnik koristi organizacione oblike rada naročito u organizaciji nastavnog časa treba biti sposoban da koristi razne forme organizaciono-metodologije rada, zato što primjena samo jednog oblika rada permanentno, za polaznike ovog uzrasta, postaje monotona i nedostaje im motivacija i interesovanje sa njihove strane da se sa željom uključe u nastavni proces.

Nastavnik, u zavisnosti od zahtjeva polaznika, treba permanentno i precizno da odredi potrebno vrijeme za realizaciju programske tematike, takođe, treba odrediti redoslijed za realizaciju ostalih programskih tematika.

U svim slučajevima, kada se gradivo ponavlja i obrađuje nastavna jedinica, nastavnik osim praktične pripreme treba uraditi i teoretsku pripremu i sa tog aspekta da upozna polaznike sa značajem i vrijednostima koje imaju tjelesne aktivnosti (programski sadržaj) za očuvanje i kultivisanje njihovog zdravlja.

Tiraž: 100 komada
Priprema za štampu:
IZDAVA KA KU A LIBRI SHKOLLOR – Priština
Štampa: PRINTING PRESS – Priština

Katalogizacija u publikaciji – (CIP)
Narodna i Univerzitetska Biblioteka Kosova

371.214(496.51)(075.2)

Nastavi plan i program: za peti razred neformalnog obrazovanja za osnovnu školu / [Glavni urednik Fehmi Ismaili].- Priština : Ministrastvo obrazovanja, nauke i tehnologije, 2007.- 152 str.; 24 cm

1. Ismajli, Fehmi

ISBN 978-9951-16-026-1